

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

POLITIK IGNÁT WURM

Diplomová práce

Autor: Bc. Vojtěch Pokorný

Vedoucí práce: prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Politik Ignát Wurm“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne. ....

Podpis. ....

Na tomto místě bych chtěl poděkovat prof. PhDr. PaedDr. Pavlu Markovi, Ph.D. za příkladné vedení mé práce, spoustu cenných rad a připomínek.

Obsah

ÚVOD.....	5
1. IGNÁT WURM.....	15
2. IGNÁT WURM NA MORAVSKÉM ZEMSKÉM SNĚMU.....	19
2. 1. Cesta k politické kariéře.....	19
2. 2. Volby do moravského zemského sněmu roku 1861.....	21
2. 3. Období 1861–1866.....	25
2. 4. Zlomový rok 1867.....	40
2. 5. Pasivní rezistence 1868–1873.....	52
2. 6. Období 1873–1877.....	80
2. 7. Období 1878–1884.....	92
2. 8. Období 1884–1889.....	99
ZÁVĚR.....	107
SUMMARY.....	111
LITERATURA A PRAMENY.....	112

ÚVOD

Dlouhé 19. století bylo dobou, ve které probíhala spousta převratných procesů, které přímo ovlivnily podobu naší současné společnosti. Změny se udály v oblasti ekonomické, hospodářské, sociální a také kulturní a politické. Zásadním momentem, který měl vliv na další vývoj politického života na Moravě, bylo obnovení ústavnosti na počátku 60. let 19. století. V jeho důsledku se na Moravě začala koncipovat česká národní politická reprezentace. Jedním z jejích předních představitelů v jejich počátcích byl Ignát Wurm. Tento všestranně nadaný vlastenec zanechal svou stopu v mnoha oblastech veřejného života na Moravě. Byl vystudovaným knězem, svou pastorační činnost vyvíjel v Mutěnicích, Dědicích, Brně a Olomouci, ale díky svému vlasteneckému přesvědčení a mnohým politickým kontaktům se později stal také předsedícím Srěmsko – Bosenské konzistoře v Ďakově. Výrazně se angažoval v procesu národního obrození; vlivem Františka Sušila působil především v rámci cyrilometodějského hnutí a spolupředával několik významných poutí na Velehrad, které, ač měly především náboženský charakter, se díky němu staly také demonstrací národní emancipace na Moravě. V rámci svého vlasteneckého přesvědčení se podílel na založení Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, jehož se stal dlouholetým předsedou a jehož spolkový časopis také redigoval. V neposlední řadě se I. Wurm profiloval také jako politik. Ve druhé polovině 19. století působil na moravském zemském sněmu a říšské radě. Během 60. let 19. století se velkou měrou podílel na jazykovém zrovnoprávnění na moravských školách.

Diplomová práce navazuje na bakalářskou práci *P. Ignát Wurm. Vlastenec, kněz, politik*,¹ která je věnována Wurmovu životu v kontextu s jeho vlastenectvím. Předkládaná diplomová práce zpracovává specifickou oblast jednoho z mnoha Wurmových působišť. Jejím cílem je zmapovat Wurmovu politickou kariéru na zemské úrovni, tedy jeho působení v rámci moravského zemského sněmu. Práce se pohybuje v časovém rozpětí, které je určeno Wurmovou aktivitou na moravském zemském sněmu, tedy lety 1861–1890. Diplomová práce určí podněty, jež I. Wurma vedly k zahájení a k ukončení politické kariéry. Zmapuje Wurmovy

---

¹ POKORNÝ, Vojtěch: *P. Ignát Wurm. Vlastenec, kněz, politik*, Olomouc 2013 (nepublikovaná bakalářská práce).

volební zápasy, jeho protikandidáty a jeho oblíbenost mezi voliči. Podchytí stěžejní tematické okruhy, jímž se věnoval jako poslanec moravského zemského sněmu a zmapuje výsledky, kterých v rámci své poslancecké činnosti dosáhl. Práce specifikuje Wurmovu pozici v rámci národní strany na Moravě. V neposlední řadě si pak diplomová práce klade za cíl zachytit způsob Wurmova vystupování na moravském zemském sněmu, zejména styl jeho argumentace. Cílem diplomové práce je tedy podat kompletní a ucelený obraz o I. Wurmovi jako poslanci moravského zemského sněmu.

Ačkoliv badatelé zabývající se moravskou politikou druhé poloviny 19. století pravidelně uvádějí Wurmovo jméno mezi předními lídry národní strany na Moravě v jejich počátcích, neexistuje v současné době moderní studie věnující se Wurmově politické aktivitě na moravském zemském sněmu. Částečně toto téma zpracovává Milada Procházková, která je autorkou Wurmova životopisu s názvem *P. Ignát Wurm ve svém životě*² z roku 1900. Ve své publikaci zpracovává Wurmův život především z vlasteneckého pohledu, referuje ale také o jeho politické činnosti. Tato práce je zejména ze tří důvodů málo objektivní. Prvním je samotná povaha monografie. Jedná se o knihu vydanou u příležitosti Wurmova 50letého kněžského a 75letého životního jubilea. Publikace tak má oslavné tendence. Druhým limitujícím faktorem je skutečnost, že M. Procházková byla blízkou přítelkyní I. Wurma. Třetím je pak vlastenecké přesvědčení autorky, na kterém je jasně čitelný Wurmův vliv. Přes tyto limitující faktory je publikace velmi cenným zdrojem informací, a to především proto, že M. Procházková měla k dispozici Wurmovy deníky, které dnes nejsou k nalezení. Autorka tak uvádí o I. Wurmovi informace, které dnes nejsou jinde k dispozici. Význam knihy zvyšuje fakt, že je dodnes jedinou publikovanou monografií věnující se osobnosti I. Wurma.

Vzhledem k Wurmově rozsáhlé činnosti v mnoha oblastech veřejného života existuje poměrně široká škála publikací, které se jeho osoby přímo či nepřímo dotýkají. Tyto publikace můžeme rozdělit do tří kategorií. Jedná se o publikace zpracovávající především druhou polovinu 19. století, které se věnují národnímu obrození, církevním dějinám a politické historii. V neposlední řadě je pak nutné v souvislosti s I. Wurmem reflektovat monografie věnující se životům jeho spolupracovníků. Přestože se tato práce věnuje výhradně politickou stránkou

---

² PROCHÁZKOVÁ, Milada: *P. Ignát Wurm ve svém životě*, Olomouc, 1900.

Wurmovy osobnosti, je nutné z důvodu provázanosti informací uvést alespoň v úvodu také některé publikace, které se primárně nevěnují politickému dění na Moravě v druhé polovině 19. století.

Jako první skupinu jsme uvedli literaturu věnovanou národnímu obrození na Moravě. Pro uvedení do všeobecného kontextu národních hnutí uvedme práci Miroslava Hrocha *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*,³ která je věnovaná teorii národního obrození. Určuje obecné fáze, jimiž národní hnutí procházela, identifikuje společné znaky národních hnutí a uvádí je do širších souvislostí. Pro národní obrození na Moravě je naprosto základní monografií počín Milana Řepy nesoucí název *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního obrození na Moravě v 19. století*.⁴ M. Řepa ve své práci postihl obecné trendy, které byly charakteristické pro vývoj národního obrození na Moravě. Zpracovává zde náboženský ráz počáteční fáze moravského národního obrození, objasňuje situaci panující na Moravě, jež měla za následek obtížné hledání národních symbolů. Věnuje se specifické podobě národního obrození na Moravě, které bylo fúzí vlastenectví a náboženství. Počáteční fázi národního obrození na Moravě zpracoval Miloš Trapl v knize *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849*.⁵ Kromě kapitoly o Sušilově družině, které byl I. Wurm členem, jsou v této práci podrobně zpracovány události let 1848–1849, kterých se I. Wurm zúčastnil a které ovlivnily jeho budoucí postoje a názory. Ze starších prací uvedme například dílo *Literární Morava v letech 1849–1885*,⁶ které je dílem Miloslava Hýska. Autor nahlíží na moravské národní obrození z pohledu literárního historika. Mimo jiné zde hodnotí kalendář *Moravan*, který v letech 1859–1867 redigoval I. Wurm. Zmiňuje se také o Vlasteneckém spolku muzejním v Olomouci, jehož členem byl také I. Wurm.

Na pomezí mezi literaturou věnující se národnímu obrození a církevním dějinám stojí obsáhlá skupina především dobové literatury, která se zabývá

---

³ HROCH, Miroslav: *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, Praha 1999.

⁴ ŘEPA, Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního obrození na Moravě v 19. století*, Brno 2001.

⁵ TRAPL, Miloš: *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849*, Brno 1977.

⁶ HÝSEK, Miloslav: *Literární Morava v letech 1849–1885*, Praha 1911.

cyrilometodějským hnutím. Z těchto prací je nutné na prvním místě uvést *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*⁷ od Františka Cinka. Monografie je obsáhlým výkladem dějin Velehradu od založení zdejšího kláštera až po autorovu současnost. Tato publikace je i přes své stáří nejzdařilejším počinem, který podrobně mapuje cyrilometodějské hnutí, které zásadně ovlivnilo I. Wurma. Za vrchol cyrilometodějského hnutí jsou považovány výroční oslavy konané roku 1863 věnované příchodu Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu. Na organizaci těchto oslav se I. Wurm velmi aktivně podílel, proto je nutné reflektovat také literaturu věnující se tomuto tématu. Podrobný popis jejich průběhu podává Jan Vychodil ve své práci *Vzpomínky na cyrilometodějský rok 1863. Obraz života náboženského a národního*.⁸ Posledního dobového autora, jehož dílo považujeme za důležité uvést je Jan Halouzka a jeho publikace *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě*,⁹ ve kterém nalezneme poměrně velké množství informací týkající se Wurmovy národně obrozenecké činnosti v rámci cyrilometodějského hnutí. Publikací věnovaných cyrilometodějskému hnutí vyšla v poslední době v souvislosti se 1 150. výročím příchodu Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu celá řada, za všechny jmenujme alespoň sborník, jenž redigoval Marek Junek, *Cyrilometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*.¹⁰

Okrajovým zdrojem informací o I. Wurmovi je literatura, věnující se církevní historii. O I. Wurmovi uvedl stručný medailon Jan Graubner ve své knize *Kněžské osobnosti. Medailony kněží Arcidiecéze olomoucké ve 20. století*.¹¹ Angažovanosti katolických kněží v národním obrození se věnuje také Bohumil Zlámal ve své *Příručce českých církevních dějin*,¹² ve které je část věnovaná Sušilově družině.

---

⁷ CINEK, František: *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*, Olomouc 1836.

⁸ VYCHODIL, Jan: *Vzpomínky na cyrilometodějský rok 1863. Obraz života náboženského a národního*, Velehrad 1913; v souvislosti s těmito událostmi uvedme ještě alespoň práci CHMELÍČEK, Bedřich: *Tisíciletá slavnost cyrilometodějská*, Olomouc 1863.

⁹ HALOUZKA, Jan: *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě*, díl 2, Praha 1913.

¹⁰ JUNEK, Marek (ed.): *Cyrilometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*, Praha 2013.

¹¹ GRAUBNER, Jan: *Kněžské osobnosti. Medailony kněží Arcidiecéze olomoucké ve 20. století*, Olomouc 2010.

¹² ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin – Doba probuzeného katolicismu (1848-1918)*, 6. díl, Olomouc 2009.

Nejdůležitější zdrojem informací o I. Wurmovi pro potřeby této diplomové práce je literatura věnující se politickým dějinám. Základní přehled o Wurmově politické aktivitě nám dává jeho medailon v *Biografickém slovníku poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*,¹³ který shrnuje Wurmovy základní životní údaje a poskytuje stručné informace o jeho politické aktivitě. I. Wurm byl členem národní strany na Moravě. K dějinám této politické strany je důležité jmenovat především dílo Jiřího Malíře. Za všechny jeho práce uveďme publikaci s názvem *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*.¹⁴ Tato syntetická práce se věnuje vývoji moravského politického života a utváří ucelený pohled na národní stranu na Moravě, již byl I. Wurm členem.¹⁵ Dalším významným autorem, který se zabývá dějinami národní strany, je Pavel Cibulka. Syntézu dějin národní strany v Čechách a na Moravě včetně popisu její organizace, stranického tisku, politického programu a fungování v rámci politického systému habsburské monarchie podal jednak v kapitole *Staročeská strana* v publikaci kolektivu autorů *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*¹⁶ a jednak v kapitole *Národní strana* v další souhrnné publikaci věnované vývoji politických stran v českých zemích od kolektivu autorů *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*.¹⁷ V neposlední řadě poté P. Cibulka vydal základní edici pramenů vypovídající o programu národní strany jak v Čechách, tak i na Moravě s názvem *Politické programy českých národních stran (1860–1890)*.¹⁸ V této publikaci je kromě zveřejnění zásadních dokumentů, které určovaly politický program národních stran, také uveden vývoj národní strany na Moravě a v Čechách. Z autorů starší generace je nutno reflektovat práci Jana Janáka, který se mimo jiné zabýval počáteční vývojovou fází

---

¹³ MALÍŘ, Jiří a kol.: *Biografickém slovníku poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*, Brno 2012.

¹⁴ MALÍŘ, Jiří: *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*, Brno 1996.

¹⁵ Z dalších publikací tohoto autora věnujících se problematice moravského politického života například MALÍŘ, Jiří: *Vývoj liberálního proudu české politiky na Moravě*, Brno 1985; MALÍŘ, Jiří: *Staročechi a Mladočechi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Olomoučany 1998.

¹⁶ CIBULKA, Pavel: *Staročeská strana*, In: MAREK, Pavel: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*, Olomouc 2000, s. 31–41.

¹⁷ CIBULKA, Pavel: *Národní strana*, In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, 1. díl, Brno 2005, s. 109–138.

¹⁸ CIBULKA, Pavel (ed.): *Politické programy českých národních stran (1860–1890)*, Praha 2000.

moravského politického života. Souhrn jeho zásadních studií k tomuto tématu byl vydán v roce 2007 v publikaci *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*.¹⁹ V neposlední řadě je poté nutné vnímat I. Wurma jako politika, který již z podstaty patřil ke katolickému křídlu národní strany. Tématem politického katolicismu se detailně zabývá monografie Pavla Marka *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*.²⁰ Práce se věnuje období od roku 1890, kdy I. Wurm nebyl politicky aktivní, nicméně v úvodní části publikace je pojednáno o formování katolických frakcí uvnitř národní strany, ve kterých se I. Wurm pohyboval.

Poslední skupinou literatury, kterou je potřebné v souvislosti s I. Wurmem uvést, jsou životopisy jeho kolegů a přátel, kteří jej buďto zásadně ovlivnili v jeho názorech, popřípadě s ním úzce spolupracovali. Zde je podstatné uvést především životopis Františka Sušila od Pavla Julia Vychodila²¹ a životopis hraběte Bedřicha Sylva-Taroucy.²²

Pramenná základna diplomové práce se skládá z Wurmových pozůstalostí uložených v Moravském zemském archivu v Brně²³ a v Historickém archivu Vlastivědného muzea v Olomouci.²⁴ Dále pak z jeho osobní složky vikáře uložené v Zemském archivu v Opavě, pobožce Olomouc.²⁵ Dalšími důležitými prameny je korespondence s jeho spolupracovníky, dobová periodika²⁶ a v neposlední řadě edice pramenů. Ačkoliv bylo podstatné množství uvedených pramenných zdrojů zpracováno již v rámci výše uvedené bakalářské práce *P. Ignát Wurm. Vlastenec, kněz, politik*, užší vymezení tématu práce na politické působení Ignáta Wurma si vyžádalo nové zpracování některých již dříve využitých pramenů a nově práce

---

¹⁹ JANÁK, Jan: publikaci *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*, Brno 2007.

²⁰ MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003.

²¹ VYCHODIL, Pavel Julius: *František Sušil. Životopisný nástin*, Brno 1898.

²² HALOUZKA, Jan: *Kněz mecenáš Bedřich hrabě de Sylva – Tarouca, nesídelní infulovaný kanovník staroslavné královské kapituly vyšehradské, knížecí arcib. Konsistoře olomúcké rada, člen bývalého stavovského sněmu moravského, člen dědictví sv. – Janského v Praze, zakladatel dědictví sv. Cyrilla a Metoděje, člen ředitelstva ochrany pro mládež mravně zanedbanou v Brně, člen archivu moravského a musea království českého a mnohých vědeckých i dobročinných jednot a spolků*, Rešov na Moravě 1896.

²³ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 71 RA Wurmů, kart. 61, inv. č. 2088-2105.

²⁴ Historický archiv Vlastivědného Muzea v Olomouci, fond Ignát Wurm, kart. 1-4, př. č. 2/99.

²⁵ Zemský archiv v Opavě – pobožka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc 1131 – 1950, Díl II., sv. 1 (Knihy, spisy 1263 – 1950), inv. č. 5974, sign. 42/69.

²⁶ Jedná se zejména o noviny *Moravská orlice*, *Národní listy*, *Národní politika* a *Našinec*, z časopisů poté kalendář *Blahověst*, *Moravan*, či *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci*.

čerpá i z řady dosud nevyužitých materiálů. K nejpodstatnějším novým zdrojům informací se řadí především přepisy stenografických zápisů z jednání moravského zemského sněmu.²⁷ Diplomová práce zpracovává především jejich tištěnou podobou, tedy *Moravské sněmovní listy*.²⁸ Vzhledem k absenci archivů u prvních politických stran je pro nás také podstatná korespondence Wurmových spolustraníků, zejména pak s jejich lídrem, Aloisem Pražákem, která je uložena v Pražákově osobní pozůstalosti,²⁹ a vyšla v roce 1926 v edici.³⁰

Primárním pramenem diplomové práce jsou *Moravské sněmovní listy*, tiskem vydané přepisy stenografických protokolů z jednání moravského zemského sněmu. Pro diplomovou práci stěžejní informace jsou zejména záznamy Wurmových proslovů, jejich témata, způsob Wurmovy argumentace a v neposlední řadě také reakce na tyto proslovy, a to jak formou diskuze, tak vyjádření podpory či nesouhlasu hlasitými projevy poslanců zaznamenaných v těchto dokumentech. Sledujeme zde také Wurmovo zapojení do diskuzí, jeho interpelace, podporu zákonů či spolustraníků. V neposlední řadě slouží tyto dokumenty jako důvěryhodný zdroj o volbě I. Wurma poslancem či členem různých komisí. Přepisy stenografických záznamů považujeme za nejdůvěryhodnější zdroj informací. Jelikož se jedná o přímý záznam sněmovního jednání, nepředpokládáme znehodnocení informací osobním dojmem autora textů či jeho zaujatost.

Druhým stěžejním pramenem diplomové práce je pak stranický tisk, zejména *Moravská orlice*. Kromě zjednodušené verze stenografických zápisů ze sněmovních jednání je stranický tisk především zdrojem veřejných prohlášení strany, které dokumentují změny jejího programu. Zásadní programová prohlášení národní strany na Moravě vydal v edici *Politické programy českých národních stran (1860–1890)* P. Cibulka. O této edici jsme pojednali výše.

Posledním pramenem týkajícím se Wurmovy politické činnosti je edice s názvem *Politické myšlenky vlasteneckého kněze*³¹ vydaná Richardem Fischerem.

---

²⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond A11 – Zemský sněm, kart. 1-161.

²⁸ *Moravský sněmovní list*, 1861, 1863 – 1867, 1870 – 1871, 1873 – 1875, 1877 – 1878, 1883 – 1886, 1889 – 1890.

²⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 60 - Pražák, Alois, JUDr.

³⁰ KAMENÍČEK, František (ed.): *Paměti a listář dra Aloise Pražáka*, díl I., II., Praha 1926.

³¹ FISCHER, Richard (ed.): *Politické myšlenky vlasteneckého kněze*, Olomouc 1913.

Jedná se o korespondenci mezi I. Wurmem a R. Fischerem z let 1898–1908, která je zdrojem především vlasteneckých myšlenek a politických názorů I. Wurma.

Aby práce podala co nejúplnější obraz o Wurmových politických názorech, postojích a pohnutkách, které jej vedly k podpoře specifických zákonů, jejich návrhů, či jen vyjádření se k určitým situacím, konfrontuje výše uvedené prameny s dokumenty osobní povahy z jeho pozůstalostí, ze kterých získává určitou představu o pozadí jeho působnosti na politickém poli. Nejrozsáhlejším zdrojem archivních pramenů vypovídajících o osobnosti Ignáta Wurma je jeho pozůstalost uložená v Historickém archivu Vlastivědného muzea. Můžeme ji rozdělit do několika tematických okruhů. Prvním z nich jsou osobní doklady, jako například vysvědčení, diplomy o ustanovení do funkcí, čestná občanství, poslanecká legitimace a podobně. Tato část jeho pozůstalosti je bohužel velmi útržkovitá a neúplná,³² poskytuje však hrubý náčrt Wurmova života. Druhou, a nejrozsáhlejší, částí pozůstalosti je korespondence. V naprosté většině případů se jedná o jednotliviny, zvláště přání k narozeninám, blahopřání k zvolení do funkcí, k významným jubileím a tak dále, mající pro badatele spíše druhořadý význam.³³ Významnější částí korespondence je ta, spojená s činností Vlasteneckého spolku muzejního, jehož byl Ignát Wurm významným členem a stál dlouhá léta v jeho čele. Z části korespondence spojené s Vlasteneckým spolkem muzejním bychom rádi vyzvedli konverzaci mezi Wurmem a členkami tzv. dámského odboru Vlasteneckého spolku muzejního, a to Lucií Bakešovou, Karlou Bufkovou a Vlastou Havelkovou. Pro Wurmův zájem o národopis a zvláště slovanské vyšívání a krajky³⁴ byl jakýmsi duchovním vedoucím tohoto dámského odboru. Výše zmíněné pak s Wurmem konzultují, kde a v jakých oblastech našly nové lidové kroje, jejich podobu, či jak s nimi mají naložit. Tato část korespondence má tedy nesporný význam pro výzkum národopisné a sběratelské činnosti dámského odboru, stejně tak může sloužit k bádání týkající se dámských spolků v Olomouci.

---

³² Část pramenů této povahy je také uložena v rodinném archivu Wurmů v Moravském zemském archivu v Brně.

³³ Zcela pochybujeme o využitelnosti těchto jednotlivin. Okruh přátel a blízkých se dle našeho názoru nemůže odhadovat dle této části korespondence – figuruje zde množství jmen, které se v jiné souvislosti s Wurmem nikde jinde nevyskytují. Snad by se jimi dala dokázat Wurmova oblíbenost u širší veřejnosti, i když i to by byla lehkou napadnutelná argumentace. Události, ke kterým se blahopřání vztahují, jsou pak lehce postřehnutelná například v dobovém tisku, nehledě na to, že právě tisk bývá často popudem pro osoby, které blahopřání poslaly.

³⁴ Proto mu byl mezi jeho odpůrci často přezdíváno hadrař.

Na první pohled se může zdát, že pro diplomovou práci zabývající se jeho politickou dráhou nemají valnějšího významu, opak je však pravdou. Nacionalismus byl pravděpodobně Wurmův největší hnací motor ve všech oblastech jeho činnosti a velmi zřetelně se podepisoval také na jeho politických postojích. Národopis pak považoval za nejpodstatnější součást nacionalismu a velmi obratně používal národní dějiny a vlastní poznatky o nich téměř ve všech svých politických proslovech a projevech. Dějiny a tradice patřily k jeho nejpádnějším argumentům, a to dokonce i na poli církevním, kde při kázáních používal příklady zejména z moravských dějin. Proto je důležitou částí bádání o Wurmově politickém životě reflektovat minimálně jeho myšlenky týkající se národopisné činnosti. Samozřejmě se mezi korespondencí dají nalézt také dopisy politiků a Wurmových spolupracovníků, opět se však jedná o jednotliviny, navíc v naprosté většině případů z období, kdy Wurm již nebyl politicky aktivní.³⁵ Třetí část této pozůstalosti pak tvoří rukopisy. Jedná se o podstatný zdroj informací k Wurmově osobnosti, zejména pak k jeho pohledu na historii, vlastenectví a náboženství. Této části při bádání věnujeme také zvýšenou pozornost, a to z důvodu výše uvedených. Čtvrtou částí pozůstalosti jsou pak tisky, kde za nejvýznamnější pramen považujeme Wurmův proslov k 90. narozeninám Josipa Juraje Strossmayera,³⁶ který nás informuje o Sušilově družině a zejména o spolupráci Ignáta Wurma s tímto významným biskupem a politikem. Celkově má pozůstalost uložená ve Vlastivědném muzeu v Olomouci význam především pro utvoření představy o Wurmově osobnosti, jeho vlasteneckých představách a národopisné činnosti, stejně tak se jedná o důležitý fragment vypovídající o vlasteneckém a národopisném životě v Olomouci či na Moravě v 19. století. Využití pro téma diplomové práce, tedy ke zmapování Wurmovy politické činnosti, je význam těchto pramenů spíše druhotný, ovšem při konfrontaci s prameny dalšími – zejména s jeho proslovy na půdě moravského zemského sněmu umožní práci zkompletovat celkový obraz jeho osobnosti a pomůže tak poodhalit pozadí jeho politické činnosti.

K činnosti I. Wurma existují ještě prameny uložené v zahraničí, jedná se zejména o stenografické protokoly z říšské rady, které by I. Wurm také členem a

---

³⁵ Jedná se například o korespondenci Mořice Hrubana či Antonína Cyrila Stojana.

³⁶ WURM, Ignát: *Josipu Juraji Strossmayerovi*, „*Věčná paměť*“, Olomouc, nedatováno.

korespondenci I. Wurma s J. J. Strossmayerem, která by měla být uložena v univerzitním archivu ve Splitu. Tyto prameny však s ohledem na téma diplomové práce nebyly použity.

Diplomová práce je členěná do dvou kapitol. První má za úkol stručně seznámit čtenáře s osobností I. Wurma. Její charakter je čistě ilustrační a reflektuje pouze zásadní body Wurmova života tak, aby byla následující kapitola uvedena do kontextu s jeho životními osudy. Těžištěm diplomové práce je druhá kapitola, která chronologicky mapuje Wurmovu aktivitu v rámci národní strany na Moravě a jeho činnost na moravském zemském sněmu. Tato kapitola je členěná na podkapitoly, které jsou z pravidla ohraničeny šestiletým volebním obdobím. Výjimku tvoří podkapitola zabývající se obdobím pasivní rezistence, během kterého byl moravský zemský sněm několikrát rozpuštěn a podkapitola týkající se roku 1867. Logický celek, který je vyčleněn v těchto dvou podkapitolách, zde tedy netvoří volební období, nýbrž doba pasivní rezistence a rok 1867. Práce užívá chronologického výkladu problematiky tak, aby byl znatelný vývoj Wurmovy osobnosti a okruhů jeho zájmů nejen v názorové, ale také v časové rovině.

1. IGNÁT WURM

I. Wurm³⁷ se narodil 12. července 1825 v Kloboucích u Brna do rodiny ševce Antona Wurma a jeho ženy Kathariny, rozené Červené.³⁸ Měl také staršího bratra jménem Josef, který se narodil 5. září 1817.³⁹ Dětství měl pravděpodobně klidné a šťastné,⁴⁰ bohužel se u něj od útlého dětství začalo projevovat chatrné zdraví, které jej pronásledovalo po zbytek života.⁴¹

V Kroměříži absolvoval školu hlavní a dva roky piaristického gymnázia. Poté studium z neobjasněných důvodů přerušil a zbývající dva ročníky dokončil v Brně.⁴² Během gymnazijních studií se seznámil s hrabětem B. Silva-Taroucou, který byl členem tak zvané Sušilovy družiny a v letech 1844–1846 působil v Kloboucích u Brna jako kaplan.⁴³ Hrabě mladého I. Wurma ovlivnil jak v jeho vlasteneckém přesvědčení,⁴⁴ tak ve výběru budoucího povolání. Pravděpodobně právě vlivem hraběte začal I. Wurm studovat teologii v Brně, aby se stal knězem.⁴⁵ Doba teologických studií v Brně byla pro I. Wurma stěžejním obdobím, kdy se začala formovat finální podoba jeho vlastenectví. Seznámil se zde s F. Sušilem,⁴⁶ který od roku 1837 působil na brněnském kněžském semináři jako vyučující Nového zákona.⁴⁷ F. Sušil ovlivnil I. Wurma v mnoha směrech. Vzbudil v něm slovanské národní cítění spojené s uctíváním svatého Cyrila a Metoděje, které jej zásadně ovlivnilo po zbytek života. F. Sušil jej také vedl k obdivu lidové kultury a podnítil Wurmův zájem učit se českému jazyku, který do té doby neuměl.⁴⁸ V době studií zastihl I. Wurma také revoluční rok 1848. Díky svému bratrovi se mohl zúčastnit několika schůzek poslanců moravského zemského sněmu, které se konaly

---

³⁷ K podrobnějšímu zpracování Wurmova života například viz POKORNÝ, V.: *P. Ignát Wurm*.

³⁸ <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/2746/?strana=39> (citováno ke dni 2. 5. 2016)

³⁹ <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/2745/?strana=55> (citováno ke dni 2. 5. 2016)

⁴⁰ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 9.

⁴¹ Tamtéž s. 10.

⁴² Tamtéž s. 10.

⁴³ HALOUZKA, J.: *Kněz mecenáš*, s. 14.

⁴⁴ Tamtéž s. 14.

⁴⁵ Tamtéž s. 16.

⁴⁶ F. Sušil byl jednou z nejvýznamnějších osobností národního obrození na Moravě. Zásadním způsobem působil na své žáky, kteří pod vlivem jeho názorů vytvořili tak zvanou Sušilovu družinu. Ta se stala epicentrem českého národního obrození na Moravě v jeho počáteční fázi. K F. Sušilovi více viz VYCHODIL, P. J.: *František Sušil*; k národnímu obrození na Moravě například viz ŘEPA, M.: *Moravané nebo Češi*.

⁴⁷ WURM, I.: *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 6.

⁴⁸ WURM, Ignát: *Několik vzpomínek. Za Sušilem*, Nový život, roč. 9, 1904, č. 6, s. 176.

v Ignátově bytě.⁴⁹ Brněnská teologická studia tedy I. Wurma nevzdělala pouze v náboženství, nýbrž pomohla zformovat jeho vlastenecké postoje a dala mu okusit něco málo z poslanecké činnosti. Na kněze byl I. Wurm vysvěcen 25. července 1850.⁵⁰

Wurmovo první kněžské působíště bylo v Mutěnicích,⁵¹ odkud byl po ročním působení přesunut do Dědic,⁵² kde zůstal až do roku 1859.⁵³ V 50. letech 19. století se zúčastnil tří sjezdů katolických jednot.⁵⁴ Poprvé vystoupil veřejně se svým projevem na druhém sjezdu, konaném 20. října 1852. Jeho proslov se týkal vlastenecké výchovy mladých kněží a mezi zúčastněnými se setkal s pozitivním přijetím.⁵⁵ Díky tomu vystoupil také na sjezdech konaných v roce 1853 a 1854.⁵⁶

V roce 1859 se I. Wurm přesunul do Brna. Bylo mu zde hrabětem B. Sylva-Taroucou nabídnuto místo duchovního správce ústavu pro zanedbanou mládež. Vystřídal v této funkci dalšího významného kněze spojeného s národním obrozením na Moravě – Beneše Metoda Kuldu.⁵⁷ Zároveň s funkcí duchovního správce bylo I. Wurmovi uděleno šéfredaktorství kalendáře *Moravan*, které původně také náleželo B. M. Kuldovi. Během roku 1860 řídili *Moravana* I. Wurm a B. M. Kulda dohromady, mezi lety 1861–1866 se pak jediným redaktorem tohoto kalendáře stal I. Wurm. *Moravan* byl především liturgickým kalendářem, i když z části publikoval také zábavnou četbu.⁵⁸

Počátek 60. let 19. století se stal pro I. Wurma zlomovým. Roku 1860 se seznámil se svým budoucím přítelem a spolupracovníkem J. J. Strossmayerem, který jej roku 1874 jmenoval svým rádcem a I. Wurm se tak stal přísedícím Srěmsko-Bosenské konzistoře v Ďakově.⁵⁹ Oba přesvědčení slovanští vlastenci poté spolupracovali na odstranění rozkolu východní a západní církve a zorganizovali spolu několik akcí demonstrujících slovanskou jednotnost a sílu,

---

⁴⁹ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 27.

⁵⁰ Tamtéž, s. 36.

⁵¹ Tamtéž, s. 36.

⁵² Tamtéž, s. 41.

⁵³ Tamtéž, s. 47.

⁵⁴ Více ke katolickým jednotám například viz JANČÍK, Josef: *Katolické jednoty na Moravě*, Brno 1932.

⁵⁵ *Druhý sjezd katolických jednot v Brně*, Blahověst, roč. 6, 1852, č. 38–39, s. 459.

⁵⁶ HALOUZKA, J.: *Kněz mecenáš*, s. 25.

⁵⁷ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 49.

⁵⁸ HÝSEK, Miloslav: *Literární Morava*, s. 57.

⁵⁹ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 1, př. č. 2/99, *Plene convicti*, 1. 5. 1874.

například realizovali slovanskou pouť do Říma,⁶⁰ která se konala 5. července 1881.⁶¹ Roku 1861 byl I. Wurm zvolen do moravského zemského sněmu, ve kterém působil až do roku 1890.⁶² V rámci své politické kariéry byl zvolen také do říšské rady, a to roku 1873⁶³ a setrval zde až do roku 1891.⁶⁴ I. Wurm se velmi aktivně podílel na organizaci jubilejních oslav příchodu Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu roku 1863, kdy byl jedním z hlavních organizátorů slavností, které byly pořádány v rámci činnosti Matice velehradské svatého Cyrila a Metoděje.⁶⁵

V roce 1866 se z důvodu svého kněžského povolání opětovně stěhoval, a to do Olomouce, kde byl 10. března téhož roku zvolen vikářem metropolitní kapituly v Olomouci.⁶⁶ Wurmův zdejší pobyt je spojen především se vznikem a rozvojem muzejního spolku, který založil společně s Vincencem Praskem, Janem Havelkou a Jindřichem Wanklem⁶⁷ v roce 1883 jako Muzejní spolek a který byl roku 1885 přejmenován na Vlastenecký spolek muzejní.⁶⁸ Ve stejném roce proběhla první výstava, která byla zaměřena na národopis. Tuto výstavu organizoval právě I. Wurm⁶⁹ a byly na ni vystaveny lidové výšivky, které se staly jeho největší vášní.⁷⁰ Výstava nastavila etnografický kurz, jímž se olomoucké muzeum v dalších letech ubíralo.⁷¹ O stoupajícím významu Vlastivědného spolku muzejního svědčí jeho pozvání k organizaci Národopisné výstavy československé. Na těchto přípravách se v rámci spolku podílel převážně I. Wurm,⁷² který výstavě přikládal velkou váhu a považoval ji za zkoušku schopností Vlasteneckého spolku

---

⁶⁰ WURM, I.: *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 18.

⁶¹ *Poutníkům římským*, Národní listy, č. 117, 16. 5. 1881, s. 1.

⁶² Viz následující kapitola.

⁶³ *Po volbách*, Našinec, č. 125, 26. 10. 1873, s. 1.

⁶⁴ *Kandidátní listina pro volby poslanců do říšské rady*, Moravská orlice, č. 43, 22. 2. 1891, s. 1.

⁶⁵ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 56; Podrobně k organizaci a průběhu cyrilometodějských oslav v roce 1863 viz VYCHODIL, Jan: *Vzpomínky na cyrilometodějský rok*.

⁶⁶ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc 1131–1950, Díl II., sv. 1 (Knihy spisy 1263–1950), inv. č. 5974, sig. 42/69, dopis z Metropolitní kapituly v Olomouci, 14. 3. 1866.

⁶⁷ PÍSKOVÁ, M.: *Vlastenecký spolek muzejní předchůdce VSMO*, Olomouc 1993, s. 7.

⁶⁸ MUSIL, Jiří: *Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci – nositelka tradic olomouckého vlasteneckého spolku muzejního*, In: TLUSTÁK, Vlastimil (red.): *150 let olomouckého muzejnictví. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference*, Olomouc 1999, s. 27.

⁶⁹ HAVELKOVÁ, Vlasta: *Vzpomínka na † P. Ig. Wurma*, ČVSMO, roč. 28, 1911, č. 112, s. 212.

⁷⁰ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, př. č. 2/99, *V příčině sbírání výšivek*, Wurmův rukopis, nedatováno.

⁷¹ PÍSKOVÁ, M.: *Vlastenecký spolek muzejní*, s. 8.

⁷² PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 104; K Národopisné výstavě československé viz BROUČEK, Stanislav a kol.: *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*, Praha 1996.

muzejního.⁷³ I. Wurm obětoval Vlasteneckému spolku muzejnímu podstatnou část svého života. Byl jeho dlouholetým předsedou a redaktorem spolkového *Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci*, kterému se snažil zachovat pokud možno co nejvědeckější charakter.⁷⁴ Aktivně ve spolku působil až do roku 1903, kdy byl nucen ze zdravotních důvodů odstoupit.⁷⁵

I. Wurm zemřel 4. října 1911, kdy podlehl blíže nespecifikované nemoci, která jej sužovala několik let.⁷⁶

---

⁷³ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, př. č. 2/99, Wurmův rukopis, nedatováno.

⁷⁴ BUFKOVÁ–VANKLOVÁ, Karolína: *Několik slovíček vzpomínky*, ČVSMO, roč. 28, 1911, č. 112, s. 246.

⁷⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 71 RA Wurmů, kart. 61, inv. č. 2102, *Poslední z družiny Sušilovy*, Moravan 1913, s. 79.

⁷⁶ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc 1131–1950, Díl II., sv. 1 (Knihy spisy 1263–1950), inv. č. 5974, sig. 42/69, Smuteční oznámení, 4. 10. 1911.

2. IGNÁT WURM NA MORAVSKÉM ZEMSKÉM SNĚMU

Na konci 50. let 19. století se rakouská monarchie nacházela v hluboké krizi. Neúspěšná zahraniční politika v kombinaci s chatrnou ekonomickou situací monarchie si žádaly zásadní řešení. Pomyslnou poslední kapkou byla sardinská válka, která skončila po porážce Rakouska v bitvě u Solferina a následném uzavření příměří 18. července 1859.⁷⁷ Následoval relativně rychlý sled událostí, kdy bylo mimo jiné zbaveno funkce poměrně velké množství významných představitelů monarchie,⁷⁸ či zřízeno ředitelství státního dluhu a komise pro jeho kontrolu. Situace však byla neutěšitelná, a proto císař svolal 5. března 1860 rozmnoženou říšskou radu.⁷⁹ Řešení negativních okolností si ale žádalo mnohem více. Vydáním říjnového diplomu 20. října 1860⁸⁰ a následně Schmerlingovy oktrojované ústavy 26. února 1861 došlo k obnovení ústavnosti. Byl zřízen parlament – dvoukomorová říšská rada, skládající se z panské a poslanecké sněmovny.⁸¹ Poslanci do poslanecké sněmovny byli voleni zemskými sněmy.⁸² Bylo tedy nutné nejprve zvolit poslance jednotlivých zemských sněmů. Díky těmto volbám se v okolí A. Pražáka zformovala česká politická reprezentace na Moravě. Mezi její přední představitele se řadil I. Wurm.⁸³

2. 1. Cesta k politické kariéře

I. Wurm byl na počátku 60. let již známým moravským vlastencem, vyhlášeným svou angažovaností ve vlasteneckých a katolických spolcích.⁸⁴ Zájem o politickou kariéru však zatím výrazněji neprojevil,⁸⁵ i když od roku 1848

---

⁷⁷ BOROVIČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P. – BĚLINA, Pavel: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XII.a, 1860-1890*. Praha-Litomyšl 2012, s. 15.

⁷⁸ Ministr vnitra Alexander von Bach, šéf nejvyššího policejního úřadu Johann Franz Kempen von Fichtenstamm, první generální adjutant císaře Karl Ludwig von Grünne a další; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 17.

⁷⁹ BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 18.

⁸⁰ Tamtéž, s. 22.

⁸¹ Tamtéž, s. 39.

⁸² Tamtéž, s. 40.

⁸³ Tamtéž, s. 52.

⁸⁴ Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, Katolická jednota na Moravě, Sušilova družina, viz PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*.

⁸⁵ Z důvodu politické situace v habsburské monarchii se samozřejmě veřejně politicky projevat ani nemohl. Za určitý krok směrem k politické aktivitě ale můžeme považovat jeho činnost v 50. letech v rámci sjezdů katolických jednot, které jsou považovány za první organizace politického

můžeme pozorovat několik momentů, které jej mohly v tomto směru ovlivnit.⁸⁶ Mezi ně řadíme účast Wurmova bratra Josefa na politických jednáních v letech 1848-1849. Dále je to setkání s biskupem J. J. Strossmayerem během zasedání rozšířené říšské rady. Za nejdůležitější pak považujeme pozvání I. Wurma do volebního výboru na počátku roku 1861 od A. Pražáka, které bylo zásadním momentem a v podstatě opravdovým začátkem Wurmovy politické kariéry.

Do kontaktu s politickým světem se I. Wurm dostal pravděpodobně⁸⁷ již během studia, a to prostřednictvím svého bratra Josefa, který se účastnil politických jednání probíhajících v letech 1848-1849.⁸⁸ J. Wurm pořádal setkání některých politiků v bratrově bytě, který měl díky tomu „záhy příležitost, aby seznamoval se nejen s poměry a potřebami veřejného života vůbec, ale i svého národa zvlášť“.⁸⁹ Ovšem první doložitelné setkání I. Wurma s politikou proběhlo až o dvanáct let později, v době jednání rozšířené říšské rady, v roce 1860. Těchto jednání se účastnil jako vyslanec Chorvatska biskup J. J. Strossmayer, který byl zapáleným slovanským vlastencem. Národnostně německé složení moravských vyslanců vzbudilo jeho zájem o církevní, sociální a hlavně národnostní poměry na Moravě.⁹⁰ Za účelem získání těchto informací vyslal J. J. Strossmayer do Brna svého zástupce, Dr. Topáloviče, který se zde kontaktoval Dědictví sv. Cyrila a Metoděje.⁹¹ František Sušil, který Dědictví v té době řídil,⁹² mu k tomuto účelu doporučil I. Wurma. Ten odjel do Vídně, kde strávil několik dní jako vyslanec Dědictví sv. Cyrila a Metoděje u biskupa J. J. Strossmayera.⁹³ I. Wurm byl

---

katolicismu; MAREK, Pavel: *Počátky českého politického katolicismu v letech 1848–1918*, In: FIALA, Petr–FORAL, Jiří–KONEČNÝ, Karel–MAREK, Pavel–PEHR, Michal–TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008, s. 14.

⁸⁶ Mimo jeho hluboké vlastenecké přesvědčení.

⁸⁷ Jediným zdrojem této informace je PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm* s. 26–27. Bohužel podstatné množství informací z této oslavné publikace je nedohledatelné na jiných místech. Wurmova aktivita a význam v roce 1848 je zde bezpochyby zveličen, nicméně jeho kontakt s některými aktivními politiky z let 1848–1849 je, díky jeho rodinným příbuzným a vlastenecké uvědomělosti v rámci Sušilovy družiny, pravděpodobný.

⁸⁸ J. Wurm byl, podobně jako Ignát, velmi angažovaný; DVOŘÁK, Jindřich: *Moravské sněmování roku 1848-1849*, Telč, 1898, s. 165-166, 184-186, 191-192, 199, 207.

⁸⁹ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 27.

⁹⁰ STEINMAN, Jindřich: *† P. Ignát Wurm*, ČVSMO, č. 112, 1911, s. 167.

⁹¹ WURM, Ignát: *Josipu Juraji Strossmayerovi „Věčná paměť“*, nedatováno, s. 10.

⁹² MASÁK, Emanuel: *Dějiny dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850-1930*, Brno 1932, s. 49.

⁹³ Jednalo se o jeden ze zásadních okamžiků Wurmova života. S J. J. Strossmayerem se blíže spřátelil. Spojovalo totožný pohled na vlastenectví a náboženství, což vyústilo v jejich pozdější spolupráci ve snaze o odstranění církevního rozkolu západní a východní církve a sblížení všech Slovanů.

biskupem přijat „blahosklonně a nejlídněji a ihned zahájeny rozmluvy“,⁹⁴ které se netýkaly pouze Moravy a vlastenectví. J. J. Strossmayer poskytl I. Wurmovi náhled na jednání rozšířené říšské rady, prezentoval mu své politické názory a některé postřehy z jednání, která v té době probíhala.⁹⁵ I. Wurm byl tedy alespoň částečně v obraze o současné politické situaci a jejím dalším vývoji. Finální impuls, který přímo vedl k zahájení jeho politické kariéry, přišel v roce 1861, kdy byl A. Pražákem spolu s několika dalšími představiteli národního a politického života na Moravě pozván na poradu, kde došlo k vytvoření volební komise, ze které později vznikla národní strana na Moravě.⁹⁶

2. 2. Volby do moravského zemského sněmu roku 1861

Termín zasedání zemského sněmu, které se mělo konat 6. dubna 1861, byl oznámen 1. března. Volby do něj se uskutečnily 22. března pro volební kurii venkovských obcí, 26. března pro kurii měst a obchodních komor a 27. března pro kurii velkostatkářskou.⁹⁷ Rychlý sled událostí a poměrně krátký čas určený k přípravě jak voleb samotných, tak především volební agitace a osvěty mezi širšími vrstvami obyvatel sehrál při etablování české politické reprezentace na Moravě důležitou roli.

Oproti Čechám se na Moravě česká politická reprezentace formovala až začátkem roku 1861.⁹⁸ Úlohu jejího organizátora na sebe vzal A. Pražák, který po vydání únorové ústavy kolem sebe shromáždil několik známých moravských vlastenců, ze kterých se později vytvořilo jádro českého politického života na Moravě. Patřili mezi ně Vincenc Brandl, Jan Helcelet, František Mathon a I. Wurm. A. Pražák si dobře uvědomoval velký vliv katolických duchovních na národní uvědomění na Moravě, a proto se snažil o jejich účast na volbách. Ze spolupráce s duchovními si sliboval také velký počet voličů, a to kvůli jejich rozsáhlému působení na venkově, kde byla očekávána nejsilnější voličská základna pro české kandidáty do moravského zemského sněmu. Mezi neaktivnější z těchto národně uvědomělých duchovních řadil A. Pražák právě I. Wurma.

---

⁹⁴ WURM, I.: *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 10.

⁹⁵ Tamtéž, s. 11.

⁹⁶ WURMOVÁ, Milada: *Volby do moravského zemského sněmu 1861*, VVM, roč. 10, 1955, s. 79.

⁹⁷ Tamtéž, s. 78.

⁹⁸ CIBULKA, P.: *Národní strana*, s. 110.

S vlastenci, které kolem sebe shromáždil, se A. Pražák snažil udržovat stálý kontakt a organizovat porady.⁹⁹

I. Wurm v tomto volebním období patřil k nejvýraznějším volebním agitátorům. Kromě volební agitace se také účastnil výběru vhodných kandidátů na poslanecké posty z řad národnostně českých Moravanů: „...nejžhavější naš[i] výtečníci, jako pan dr. Pražák, velebný p. Wurm etc., ježto si umluvili všemožně ze zdejšího skutkem i radou, novinami i soukromými přípisy k vystavění spolehlivých kandidátů pro poslanectví moravské a vůbec ku zdaru moravských voleb se přičiniti.“¹⁰⁰ Spolu s A. Pražákem, J. Helceletem a F. Mathonem vydali v *Moravských novinách*¹⁰¹ volební prohlášení národní strany na Moravě nazvané *Moravané, drazí krajané naši!*¹⁰² V tomto prohlášení, které sloužilo nejen jako agitační, nýbrž také jako osvětový prostředek,¹⁰³ jsou rozpoznatelné Wurmovy názory a postoje ovlivněné F. Sušilem, které I. Wurm uplatňoval ve všech oblastech svého působení a se kterými se setkáme téměř v každém jeho veřejném či soukromém projevu. Příznačný byl pro něj zejména úzký vztah k dějinám, které během diskuzí používal jako příklad, argumentační prostředek či jako ilustraci. V prohlášení národní strany je mimo jiné apelováno na to, aby byl volen zástupce, který krom běžných kladných hodnot jako je čest či bezúhonnost zná také „minulou slávu a nynější namnoze poníženost národa našeho, zná dějiny jeho“,¹⁰⁴ což koresponduje s Wurmovou představou ideálního politika: „Našinský politik musí znáti výsledky národopisného i archeologického bádání, jelikož jinde nedovede dokázati, že naše nynější kultura není menší než německá, a ta naše staroslovanská předčila daleko západní, že jsou Slované praobyvateli Evropy.“¹⁰⁵

I. Wurm se těchto voleb účastnil také jako kandidát za moravskou národní stranu. Poslanecký mandát se mu nakonec podařilo získat, i když se jeho zvolení neobešlo bez komplikací. Již v prvním volebním prohlášení I. Wurma můžeme

---

⁹⁹ KAMENÍČEK, F. (ed.): *Paměti a listář*, s. 27

¹⁰⁰ KABELÍK, Jan (ed.): *Korrespondence a zápisky Jana Helceleta*. Brno 1910, s. 388.

¹⁰¹ Moravské noviny sloužily v krátkém období roku 1861 (v polovině roku je získala liberální šlechta) jako stranický tisk národní strany na Moravě; CIBULKA, P.: *Národní strana*, s. 120.

¹⁰² V *Moravských novinách* provolání vyšlo 12. března, o týden později, 19. března, v *Národních listech*; *Moravané, drazí krajané naši*, *Moravské noviny*, č. 21, 12. 3. 1861, s. 85; *Moravané, drazí krajané naši*, *Národní listy*, č. 78, 19. 3. 1861, s. 1-2.

¹⁰³ Členové volebního výboru se mimo agitace směrem k voličům snažili také vysvětlit, jak k volbám došlo a jaký mají praktický význam pro běžného člověka.

¹⁰⁴ *Moravané, drazí krajané naši!*, *Národní listy*, č. 78, 19. 3. 1861, s. 2.

¹⁰⁵ FISCHER, R. (ed.): *Politické myšlenky*, s. 14.

postřehnout tři základní pilíře, které utvářely nejen jeho politické názory, ale které se prolínaly celým jeho osobním i profesním životem. Bylo to víra v Boha, moravský patriotismus a věrnost habsburské monarchii. Tyto pilíře zůstaly po celou dobu jeho dospělého života neměnné. Jednalo se o základní prvky, které byly typické pro naprostou většinu národně uvědomělého katolického kléru na Moravě, zejména pak pro tak zvanou. Sušilovu družinu.

Své volební prohlášení uveřejnil I. Wurm 17. března. Do volebního boje vstupoval s úderným heslem „ Pro Boha, císaře, Moravu a obce její městské i vesnické všechny moje síly a život můj.“¹⁰⁶ Původně kandidoval v kurii venkovských obcí, a sice ve volebním okrese Hustopeče, Břeclav, Židlochovice a Klobouky.¹⁰⁷ Volební souboj však prohrál. Protikandidátem, který tento mandát získal, byl jeho bratr, Josef.¹⁰⁸ Naštěstí však ve volební kurii měst a obchodních komor ve volebním okrese Přerov, Kojetín a Tovačov kandidoval přerovský lékárník František Kramář,¹⁰⁹ který zde I. Wurmovi přenechal svou kandidaturu.¹¹⁰ Wurmovým zdejším nejsilnějším protivníkem byl významný brněnský továrník a vlastník přerovského cukrovaru německé národnosti Alfred Skene, který se přerovským voličům představil svou řečí 19. března.¹¹¹ Oba muži spolu svedli těžký volební souboj, který „byl hrdinnou epopejí, s tou mírou odvahy i úsilí, které je s to vytvořit tradici na léta.“¹¹² Na straně A. Skeneho stálo především úřednictvo,¹¹³ I. Wurm se zase projevoval jako lepší řečník se silnou podporou duchovenstva a sympatiemi českých obyvatel, převážně v Přerově a Kojetíně. Na Wurmovu stranu se v Přerově mimo jiné také postavil již výše zmíněný lékárník F. Kramář, a Josef Černoch, právník a žurnalista.¹¹⁴ I. Wurm nakonec oproti předpokladům okresních úřadů, které neustále ujišťovaly místodržitelství, že „ultračeši“ na sněm zvoleni nebudou, slavil úspěch.¹¹⁵ Byl zvolen 26. března 1861

---

¹⁰⁶ *Milí rodáci!*, Národní listy, č. 77, 18. 3. 1861, s. 1.

¹⁰⁷ *Voličům našim*, Národní listy, č. 72, 13. 3. 1861, s. 2.

¹⁰⁸ *Poslancové do sněmu markrabství moravského*, Národní listy, č. 83, 24. 3. 1861, s. 1; Situace, kdy bratří kandidovali proti sobě je velmi neobvyklá. Důvody této situace se bohužel nepodařilo identifikovat.

¹⁰⁹ *Voličům našim*, Národní listy, č. 72, 13. 3. 1861, s. 2.

¹¹⁰ LAPÁČEK, Jiří (red.): *Přerov. Povídaní o městě*, Přerov 2000, s. 32.

¹¹¹ *Hlas občanů přerovských*, Národní listy, č. 81, 22. 3. 1861, s. 3.

¹¹² SKÁČELÍK, František: *Krásná setkání*, Praha 1970, s. 17.

¹¹³ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 57.

¹¹⁴ SKÁČELÍK, F.: *Krásná setkání*, s. 17.

¹¹⁵ WURMOVÁ, M.: *Volby*, s. 98.

poslancem moravského zemského sněmu v kurii měst a obchodních komor za volební okres Přerov, Kojetín a Tovačov.¹¹⁶

Tím však Wurmovy volební peripetie neskončily. A. Skene se nehodlal vzdát bez boje a na Wurmovo zvolení podal 29. března na zemské místodržitelství písemnou stížnost proti právoplatnosti jeho zvolení.¹¹⁷ Hlavními body Skenovy stížnosti bylo, že „nemá pát. Wurm způsobilého volebního práva“,¹¹⁸ dále pak že „byli k volbě přistoupeni také neplnoletí, zastoupeni svými poručníky i ženy, zastoupené svými plnomocníky“,¹¹⁹ a že „při odevzdávání hlasův pro pátera Wurma nepojmenoval každý volič osobu jeho náležitě, že se odevzdávaly a přijímaly hlasovací cedulky, že jméno voleného, na místě vyzvaného voliče, jiné provolávaly osoby.“¹²⁰ K prošetření Skenova protestu byla určena X. komise pro zkoušení voleb, které předsedal Vladimír hrabě Mitrovský.¹²¹ Tato komise všechny body Skenova protestu prošetřila a jeho tvrzení vyvrátila. Nařčení z Wurmovy nezpůsobilosti bylo popřeno jasnými fakty, a sice potvrzením jeho rakouského občanství. Vzhledem k datu narození bylo také jasné, že I. Wurm splňuje věkovou hranici 30 let.¹²² Přítomnost hlasů od nezletilých osob u voleb nebyla také prokázána. Komise nadále podle volebních listin zjistila, že z daného volebního okresu „hlasovaly jen dvě ženy, z nichžto pak jen jedna pro pát. Wurma.“¹²³ Použití hlasů nepřítomných voličů, stejně jako záměna hlasů s hlasy pro jinou osobou byla rovněž komisí popřena.¹²⁴ Zjevné bylo také množství hlasů, které Wurm obdržel. Již v první sbírce hlasů obdržel 284 hlasů ze 445 možných. Komise proto jednohlasně došla k závěru, aby se „volba poslance pát. Ignáta Wurma ponavrhla slavnému sněmu zemskému k potvrzení.“¹²⁵ Již tedy nic nebránilo v cestě a I. Wurm mohl 9. dubna 1861 složit poslanecký slib.¹²⁶

---

¹¹⁶ *Telegramy národních listů*, Národní listy, č. 85, 27. 3. 1861, s. 1.

¹¹⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond A 11 Zemský sněm, kart. 1, sign. 65.

¹¹⁸ Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861, s. 70

¹¹⁹ Tamtéž, s. 71.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž, s. 70.

¹²³ Tamtéž, s. 71.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž, s. 70.

¹²⁶ Respektive jej podepsat. Pro množství poslanců zemský hejtman slib pouze přečetl, poslanci po něm hromadně opakovali a následně formulí podepsali; Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861, s. 7.

2. 3. Období 1861–1867

I. Wurm v prvních letech svého působení na moravském zemském sněmu pokračoval ve spolupráci s A. Pražákem a dalšími členy volebního výboru. Z kruhu těchto politiků se postupně etablovala „strana národní slovanská federalistů“,¹²⁷ tedy národní strana na Moravě. I. Wurm podporoval stranickou politiku, podílel se na naprosté většině jejich prohlášení, návrzích k jednání, stejně tak na tvorbě jejího programu. Snažil se především o zrovnoprávnění českého jazyka na školách, což koresponduje s jeho přesvědčením o nutnosti vzdělávání mládeže v rodném jazyce.¹²⁸ Zároveň se věnoval péči o své volební okresy Kojetín, Tovačov a zejména o Přerov, kde spolupracoval s již výše zmíněným F. Kramářem, který se v té době stal v Přerově starostou.¹²⁹

Již na prvním zasedání sněmu podali čeští poslanci na moravském zemském sněmu protest proti volebnímu řádu.¹³⁰ Útočili v něm především na kuriální volební systém, jenž způsobil nerovné národnostní zastoupení na zemském sněmu,¹³¹ a který byl dle jejich názoru v rozporu s říjnovým diplomem.¹³² V tomto ohrazení můžeme pozorovat také určitý posun vlasteneckého vnímání moravských Čechů, kteří byli dosud silně ovlivněni moravským zemským patriotismem. V právním ohrazení se však odvolávají na „státní souvislost s královstvím českým a vojvodstvím slezským“,¹³³ což naznačuje příklon k českému politickému programu a přijetí ideje českého státního práva. Právní ohrazení přednesl A. Pražák. Mezi pěti podepsanými figuruje na

---

¹²⁷ *Provolání většiny moravských poslanců v říšské radě a historické právo Moravy*, Národní listy, č. 154, 7. 6. 1861, s. 1.

¹²⁸ Wurmovy proslovy na sjezdech katolických jednot v Brně se týkaly výhradně péče o mládež a její církevní vzdělání.

¹²⁹ LAPÁČEK, J. (red.): *Přerov*, s. 32; K Wurmově působení v Přerově viz LAPÁČEK, Jiří: *Počátky politické organizace. P. Ignát Wurm a význam jeho činnosti v Přerově*, Přerovské echo, 1997, č. 7–8, s. 11–12.

¹³⁰ Postupovali tak po domluvě s českými poslanci na českém zemském sněmu; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 53; znění ohrazení, které zaznělo na českém zemském sněmu, viz CIBULKA, P. (ed.): *Politické programy*, s. 54.

¹³¹ Kvůli kuriálnímu volebnímu systému byla nejpočetnější skupina obyvatel (venkované) zastoupena na sněmech nejméně. Kromě vlasteneckých ideálů hrál jistě roli při podání protestu především fakt, že voličská základna českých národních stran spadala právě do poslední volební kurie venkovských obcí.

¹³² Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861, s. 14.

¹³³ Tamtéž, s. 4.

prvním místě I. Wurm.¹³⁴ Tento moment je zajímavý, protože I. Wurm byl striktním odpůrcem českého státního práva. Nebyl ani tak odpůrcem spojení zemí Koruny české, jako spíše odpůrcem argumentace spojení těchto zemí v jednom státě založené na vůdčím postavení Království českého, které své postavení získalo ze závislosti na Svaté říši římské národa německého, z čehož pro I. Wurma vyplývalo, že „celé státní právo české jest původu německého a uznávající je, uznáváme svou příslušnost k říši německé.“¹³⁵ Vytvořil proto svůj vlastní koncept práva moravského, které se odvolávalo na kontinuitu s Velkou Moravou: „máme státní právo moravské a to není původu německého.“¹³⁶ Skutečnost, že Wurm právní ohrazení podepsal, si můžeme vysvětlit dvěma způsoby. Je možné, že v této době nebyl jeho moravský patriotismus ještě tak radikální jako v následujících letech. S ohledem na všeobecný vývoj národního povědomí na Moravě se ale tato možnost jeví jako méně pravděpodobná.¹³⁷ Druhou, mnohem pravděpodobnější možností, jak tuto skutečnost vysvětlit je pak jednoduše Wurmova loajalita směrem k A. Pražákovi a národní straně.

Prvním důležitým úkolem na programu jednání moravského zemského sněmu byla volba delegátů do říšské rady, přisedících zemského výboru, ustanovení některých komisí a podobně. Poslanci byli za účelem volby do říšské rady rozděleni do deseti skupin, v rámci kterých byli dále rozděleni do tří volebních kurií. I. Wurm byl zařazen do sedmé skupiny, opět do městské kurie,¹³⁸ nicméně zvolen nebyl.¹³⁹ Při volbě přisedících zemského výboru byl již úspěšnější – stal se zástupcem A. Pražáka, který byl v kurii venkovských obcí zvolen jako přisedící zemského výboru.¹⁴⁰

---

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ OPLUŠIL, Dr.: *Wurm a české státní právo*, ČVSMO, roč. 28, č. 112, 1911, s. 207.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Národní povědomí se na Moravě vyvíjelo mnohem později než v Čechách. Postupovalo směrem od silného zemského patriotismu až po české národní uvědomění. Po dlouhou dobu Moravané označovali svou národnost za moravskou, nikoli českou. Toto vnímání se začínalo lámat až ve druhé polovině 19. století. Kdybychom se přiklonili k této možnosti výkladu, znamenalo by to, že Ignát Wurm procházel naprosto opačným vývojem než celé národní hnutí na Moravě, což je nepravděpodobné. Více k národnímu obrození na Moravě např.: ŘEPA, M.: *Moravané nebo Češi*.

¹³⁸ Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861, s. 21.

¹³⁹ Ačkoliv se výklad mnoha publikací liší, a I. Wurm je v některých z nich označován za zvoleného poslance říšské rady, přikláníme se ve výkladu k pramenům, kdy se jeho jméno vyskytuje ve stenografických záznamech říšské rady až v roce 1874; Stenographische protokolle VIII, 21. 1. 1874.

¹⁴⁰ *Deváté sezení Moravského zemského sněmu 18. dubna*, Moravské noviny, č. 33, 23. 4. 1861, s. 1.

Od počátku svého působení na zemském sněmu I. Wurm prosazoval národnostní rovnoprávnost, a to zejména ve školství. První návrh, jenž předložil zemskému hejtmanovi k projednání na zemském výboru, aby byl následně zařazen na jednání na zemském sněmu, se týkal tohoto tématu. I. Wurm požadoval zavedení rovnoprávnosti na školách, úřadech, na zemském sněmu a v „sociálním životě“.¹⁴¹ Pro pochopení Wurmova národního cítění stojí za zdůraznění, že v tomto návrhu nehovoří o rovnoprávnosti Čechů a Němců, nýbrž o rovnoprávnosti Slovanů a Němců.¹⁴² I. Wurm se považoval národnostně za Moravana,¹⁴³ popřípadě za Slovana, nikoliv však za Čecha, což ale nijak výrazně nevybočuje z dobového standardu.

V letech 1862 a 1863 nepozorujeme u I. Wurma významnější aktivitu nacionálního charakteru na moravském zemském sněmu. Česká politická reprezentace na Moravě se v této době soustředila spíše na problémy ekonomického rázu či na samosprávu. Na rozdíl od poslanců na českém zemském sněmu se Moravané v období 1862–1863 výrazněji neangažovali v nacionálním souboji se svými německými protějšky.¹⁴⁴

Rok 1862 byl na zasedání zemského sněmu skoupější. Lídr moravské politické reprezentace A. Pražák dokonce ve svých pamětech uvedl, že v tomto roce nebyl sněm svolán vůbec,¹⁴⁵ což svědčí o marginálním významu jednání, která na půdě zemského sněmu proběhla. Česká politická reprezentace se v této době stále formovala. I. Wurm nadále zůstával spolu s A. Pražákem v jejím čele. Došlo k bližší specifikaci programu národní strany na Moravě v podobě článku *Naše snahy* v novinách *Moravan*.¹⁴⁶ Moravští politici postupně upouštěli od moravského nacionalismu a přecházeli směrem k nacionalismu českému. Dále se utvrzovaly základy striktního federalismu,¹⁴⁷ kterého byl I. Wurm zastáncem po celý svůj život. I. Wurm se v tomto období věnoval především přípravám na oslavy

---

¹⁴¹ *Paedagogika sněmu moravského*, Národní listy, č. 109, 21. 4. 1861, s. 1.

¹⁴² *Slovanští poslanci na sněmu moravském ku svým voličům*, Moravské noviny, č. 36, 3. 5. 1861, s. 147.

¹⁴³ „Jsem Váš krajan, jsem přítel a ctitel rolníkův, jsem Moravan...“; *Milí rodáci!*, Národní listy, č. 77, 18. 3. 1861, s. 1.

¹⁴⁴ BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 90.

¹⁴⁵ Doslova „im Jahre 1862 wurde der Landtag zu einer Session gar nicht einberufen“; KAMENÍČEK, F. (ed.): *Paměti a listář*, s. 33.

¹⁴⁶ *Naše touhy, naše snahy*, *Moravan*, č. 6, 18. 1. 1862; *Naše snahy*, *Moravan*, č. 53, 2. 7. 1862, s. 1.

¹⁴⁷ JANÁK, Jan: *Ke vzniku politického programu moravské buržoazie v šedesátých letech 19. století*, In: JANÁK, Jan: *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*, Brno 2007, s. 164–165.

tisíciletého výročí příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu v rámci spolku Matice velehradské.

Následující rok 1863 byl oproti předchozímu sněmovnímu období daleko významnější. Probíhaly totiž vášnivé debaty týkající se schvalování zemských modifikací vládní předlohy obecního zákona z roku 1862. Diskuze probíhaly především nad paragrafy zabývajícími se dělitelností půdy, dělením obecních pastvin a o osobách obce. První spor se týkal zejména toho, zda se pastviny mají dělit v rámci obce pouze mezi sousedy,¹⁴⁸ nebo zda by měly být k dispozici také domkářům a vesnické chudině.¹⁴⁹ Druhý výrazný spor spočíval v dělitelnosti půdy, a to zda má být neomezeně dělitelná a poskytnuta volnému obchodu, či zda má být její dělení omezeno.¹⁵⁰ Němečtí poslanci zastávali liberálnější názory a snažili se o volné dělení jak obecních pastvin, tak pozemků. Čeští poslanci zastávali konzervativní stanovisko o omezeném dělení. Tento postoj je logický, vyhovoval totiž stávajícímu venkovskému obyvatelstvu, kde měla moravská národní strana nejsilnější voličskou základnu. Zároveň vyhovoval také velkostatku, se kterým čeští poslanci v této době na moravském zemském sněmu spolupracovali.¹⁵¹ Postoj moravské národní strany k těmto sporným paragrafům prezentoval na sněmu především A. Pražák. I. Wurm se do diskuzí spontánně zapojoval také, samozřejmě podporoval A. Pražáka a svou stranu. Oproti Pražákově hospodářsky – ekonomické argumentaci vléval do diskuze sociální rovinu, když prezentoval názor obcí, které se omezeným dělením půdy a pastvin chtěly bránit proti „chudině a poběhlíkům“.¹⁵² Jednání na moravském zemském sněmu týkající se těchto otázek byla velmi divoká a tvrdá, stejně tak jako hlasování o nich. Poslanci z obou táborů do poslední chvíle nevěděli, jak hlasovat, někteří dokonce v době hlasování opouštěli místnost, aby hlasovat nemuseli. Například během hlasování o výše zmíněném paragrafu týkajícího se osob obce,¹⁵³ kdy se hlasovalo vyvoláváním

---

¹⁴⁸ Tedy sedláky vlastníci půdy.

¹⁴⁹ JANÁK, J.: *Ke vzniku politického programu*, s. 167.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 168.

¹⁵¹ S konzervativní šlechtou uzavřela moravská národní strana alianci již v roce 1861. Toto spojení stavělo především na kontaktech šlechty v Čechách a na Moravě, na stejném postoji k českému historickému právu, zájmu o národnostní rovnoprávnost a negativním postoji vůči rakouskému centralismu; Dopis I. Wurma R. Fischerovi z 5. 11. 1906, In: FISCHER, R. (ed.): *Politické myšlenky*, s. 14.

¹⁵² *Přehled zemských sněmů*, Národní listy, č. 68, 22. 3. 1863, s. 4.

¹⁵³ Jednalo se o §6, který určoval kdo je, a kdo není členem obce. To následně souviselo se spornými paragrafy o dělení půdy a pastvin. Proto patřilo hlasování o §6 k těm bouřlivějším.

jmen jednotlivých poslanců „Strašlivé utíkání poslanců povstalo ze sněmovny, že nebylo možná slyšet ani odpovědi vytrvalých.“¹⁵⁴

Kromě účasti na výše uvedených debatách se I. Wurm v roce 1863 podílel na řešení rozličné škály problémů, zejména ekonomického charakteru. Již během února byl zvolen do odboru pro zlepšení učitelských platů¹⁵⁵ a do odboru zabývajícího se úpravou kontribučních sýpek.¹⁵⁶ Třetí volbu do odboru o regulaci řeky Dyje odmítnul s odůvodněním, že je již zvolen do dvou výše uvedených odborů.¹⁵⁷ V březnu byl dále zvolen do odboru zabývajícího se zlepšením hmotného postavení nižšího duchovenstva a navýšením jejich dotací.¹⁵⁸

Odbory, do kterých byl I. Wurm na počátku roku 1863 zvolen, kopírují okruh stěžejních témat, kterými se zabýval nejen na zemském sněmu. Jednalo se zejména o školství a církve. Do naznačeného kontextu ale nezapadá jeho odmítnutí volby do odboru, jenž se měl zabývat regulací řeky Dyje. I. Wurm přikládal regulaci řek velký význam, a to především ekonomického a hospodářského charakteru. Snažil se o úpravu řeky Hané, Moravy, Bečvy a dalších. Smysl těchto úprav viděl v zamezení škod v povodňových oblastech, ve kterých dle jeho názoru trpí jak úrodnost půdy, tak její hodnota. Dále argumentoval zintenzivněním hospodářství, a to díky zavlažování polí, kterého by bylo dosaženo právě úpravou těchto řek. Také věřil, že díky úpravě a regulaci řek selepší veřejné komunikace a bezpečnost osad, stejně jako „zdravota krajiny“.¹⁵⁹ Dokonce vypočítal, že povodně zasahují 10 tisíc hektarů úrodných pozemků a že k úpravě řeky Moravy a Hané bude potřeba 11 miliónů zlatých.¹⁶⁰ I. Wurm věnoval relativně velkou péči vypracování těchto informací a z rozsáhlého dokumentu, který této problematice věnoval, lze soudit, že o regulaci moravských řek jevil hlubší zájem. Proto je s podivem, že volbu do odboru zabývajícího se regulací Dyje odmítnul, nicméně v kontextu s jeho předchozím zvolením do jiných dvou odborů v kombinaci s vrcholením příprav oslav cyrilometodějského milénia a náročných debat

---

¹⁵⁴ *Přehled zemských sněmů*, Národní listy, č. 68, 22. 3. 1863, s. 4.

¹⁵⁵ *Přehled zemských sněmů*, Národní listy, č. 30, 6. 2. 1863, s. 2.

¹⁵⁶ *Přehled zemských sněmů*, Národní listy, č. 37, 14. 2. 1863, s. 2.

¹⁵⁷ Moravský sněmovní list, 8. 1. – 28. 3. 1863, s. 173.

¹⁵⁸ *Moravský sněm zemský*, Moravské noviny, č. 21, 13. 3. 1863, s. 1.

¹⁵⁹ Historický archiv Vlasteneckého muzea v Olomouci, fond Ignát Wurm, kart. 4, *Důležitost úpravy našich řek, zvláště pak Moravy a Hané, nicméně i Bečvy a jiných přítoků Moravy*, rukopis, nedatováno.

¹⁶⁰ Tamtéž.

zabývajících se vládním návrhem obecního zákona je jeho odmítnutí této volby pochopitelné.

Léta 1864–1867 pokládáme za nejvýznamnější období Wurmova působení na moravském zemském sněmu. Je to doba, kdy navázal na svůj návrh z roku 1864 o zavedení národnostní rovnoprávnosti ve veřejném a úředním životě na Moravě. V roce 1864 začal spolu s dalšími poslanci a angažovanými jedinci vytrvale pracovat na zavedení českého vyučovacího jazyka do škol. Úspěch se dostavil mezi lety 1866–1867, kdy byla otevřena první dvě česká, respektive slovanská, gymnázia na Moravě, a sice v Brně a v Olomouci.

Důvody angažovanosti I. Wurma právě ve školství jsou zjevné. Vzdělání přikládal stěžejní význam. Sám se během svého pastoračního působení v Mutěnicích a Dědicích jako kněz podílel na výuce v těchto obcích.¹⁶¹ Proslovy I. Wurma na sjezdech katolických jednot se rovněž týkaly vzdělávání a výchovy mládeže a stejné důvody jej také přivedly do Brna, kde se v roce 1859 stal nástupcem B. M. Kuldy na pozici duchovního správce zdejšího ústavu pro zanedbanou mládež.¹⁶² I. Wurm přemýšlel o vzdělání především jako příslušník katolické církve a hluboce přesvědčený vlastenec. V jeho očích bylo nutné k úspěšné tvorbě národní kultury vzdělání mládeže v mateřském jazyce, které by ale zároveň kladlo důraz na křesťanskou náboženskou výchovu, konkrétněji na katolickou konfesi. Dle jeho přesvědčení národní kultura existovala již v antickém světě, který ale díky tomu, že vyznával pohanská náboženství, nedokázal vytvořit silnou národní kulturu, a proto zanikl. Teprve křesťanská víra dle I. Wurma dokázala povznést národy z údajného barbarství a přetvořit vzdělání do podoby „samorostlé kultury národní“, která se stala základem národa samotného. Vlastenectví bylo pro něj tedy silně spjata s náboženstvím,¹⁶³ a proto byl zastáncem konfesijních škol, na kterých by se vyučovalo národním jazykem.¹⁶⁴

Od začátku roku 1864 probíhaly diskuze o zavedení národní rovnoprávnosti na moravských školách. V polovině roku došlo k ustavení školské komise, která se měla postarat o její praktické uskutečnění. Už v předešlém roce byl ustaven výbor pro školské záležitosti, jenž se zabýval především „zlepšením

---

¹⁶¹ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 37–45.

¹⁶² Ústav založen hrabětem Silva-Taroucou viz HALOUZKA, J.: *Kněz mecenáš*.

¹⁶³ Jedná se o jednu ze základních myšlenek tzv. Sušilovy školy.

¹⁶⁴ Historický archiv Vlasteneckého muzea v Olomouci, fond Ignát Wurm, kart. 4, *Poslanec I. Wurm a škola konfesijní*, rukopis, nedatováno.

stavu národních učitelů“,¹⁶⁵ a který sice vypracoval určitý návrh, ten se ale díky odročení zasedání nedostal k projednání na zemském sněmu, ačkoli byl vytištěn a dokonce mezi poslance rozdán. Poslanec Richard Rotter na dalším zasedání zemského sněmu, v dubnu 1864, podal opět návrh na prošetření celé záležitosti, proti čemuž protestoval poslanec Jan Evangelista Bílý, jenž byl členem původního výboru z roku 1863. J. E. Bílý navrhoval obnovení předešlého výboru, nikoliv jeho nové ustavení a zvolení nových členů. Jeho důvody byli především praktické, protože původní členové byli o této záležitosti nejlépe informovaní a vykonali značný kus práce. I. Wurm, který byl sám původním členem výboru pro školské záležitosti, podpořil návrh svého spolustraníka J. E. Bílého a pro případ, že by návrh o obnovení výboru padl, navrhoval zvolení devíti nových členů ze všech sněmovních kurií.¹⁶⁶

Se zavedením jazykové rovnoprávnosti na školách souviselo také vzdělávání učitelů, které se některým poslancům zdálo nedostatečné. Během dubnového zasedání poslanec R. Rotter vznesl ještě další dva požadavky. První z nich požadoval ustanovení všeobecného školského zákona o národních školách a druhý žádal reorganizaci vzdělávacího systému učitelů. I. Wurm podporoval Rotterovu žádost týkající se všeobecného zákona o národních školách,¹⁶⁷ razantně však oponoval jeho osočování nedostatečné vzdělanosti národních učitelů.¹⁶⁸ Obhajoval pokrok, jenž byl v případě vzdělání učitelů učiněn za posledních dvanáct let. Původně se učitelé připravovali na výuku půl roku, kdežto v dané době se jednalo už o dva roky na reálce a poté další dva roky na přípravce, čímž I. Wurm argumentoval, že vzdělanost učitelů se zvyšuje. Tento pokrok navíc dle I. Wurma potvrzoval, že vláda se učitelům věnuje a že stav národního učitelstva není tak bídný, jak jej R. Rotter líčil. I. Wurm v řeči oponující R. Rotterovi také vyzdvihnul čestnou pozici ve společnosti, které se učitelé v monarchii těšili. Srovnával ji s Ruskem, kde učitelé dosahovali čestného občanství až po desíti či dvaceti letech působení, kdežto rakouští učitelé se těšili čestnému občanství prakticky okamžitě po nastoupení do funkce.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ Jednalo se zejména o jejich finanční zabezpečení; Moravský sněmovní list, 12. 4. 1864, s. 270.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Moravský sněmovní list, 29. 4. 1864, s. 528.

¹⁶⁸ *Sněm zemský*, Moravské noviny, č. 36, 3. 5. 1864, s. 142.

¹⁶⁹ Moravský sněmovní list, 29. 4. 1864, s. 528.

Nátlak na uskutečnění požadavků týkajících se jazykového zrovnoprávnění neprobíhal pouze se strany českých politiků, nýbrž také ze strany české veřejnosti prostřednictvím nejrůznějších petic.¹⁷⁰ Žádost podaná na zemském sněmu I. Wurmem¹⁷¹ a tlak veřejnosti nakonec padly na úrodnou půdu a 18. června 1864 se usnesl moravský zemský výbor na ustanovení ankety, jenž by se zabývala praktickým zavedením jazykové rovnoprávnosti na školách.¹⁷² Osazenstvo této ankety mělo být tvořeno především odborníky z oblasti školství a výchovy. I. Wurm byl zvolen členem této ankety z pozice navrhovatele provedení jazykového zrovnoprávnění.¹⁷³ Dalšími členy byli školní radové Ondřej Wilhelm¹⁷⁴ a Vincenc Prousek, ředitelé škol Florian Schindler, Hofman, Josef Adolf Auspitz a F. Mathon.¹⁷⁵ K jednání této ankety měli být dále pozváni představení Brněnské a Olomoucké konsistoře.¹⁷⁶ Anketu měl řídit František Alois Šrom, který také fungoval jako její referent u zemského výboru. F. A. Šrom se zároveň zavázal k tomu, že se anketa bude zabývat zavedením jazykové rovnoprávnosti také v dalších oblastech.¹⁷⁷

Anketě připadl obtížný úkol navrhnout způsob, jakým by měla být na školách realizována jazyková rovnoprávnost tak, aby byly spokojeny obě národnosti, zároveň však, aby byla zachována také výuka druhého jazyka „...každému na Moravě prospěšno jest, znáti německy a česky...“.¹⁷⁸ Vyučovací jazyk na školách měl být zemský, což pro představitele odboru pro školské záležitosti znamenalo český a německý. Po pečlivém zvážení situace měl odbor

---

¹⁷⁰ BARTOCHA, Josef: *Průkopníci českého gymnasia v Olomouci*, In: KUBIS, Adolf–BARTOCHA, Josef–NEŠPOR, Václav (reds.): *Památník šedesátého výročí českého gymnasia v Olomouci 1867–1927*, Olomouc 1927, s. 22.

¹⁷¹ *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských II*, Olomoucké noviny, č. 3, 11. 1. 1865, s. 1.

¹⁷² Podle M. Procházkové měl její členy vybírat sám I. Wurm; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 63.

¹⁷³ Krom toho důvodu mohlo hrát určitou roli také Wurmovo působení coby duchovního správce v ústavu pro zanedbanou mládež.

¹⁷⁴ Ondřej Wilhelm byl jedním z nejvýraznějších protagonistů jazykové rovnoprávnosti na moravských školách. Mezi lety 1862–1864 podal několik návrhů vládě o vytvoření českého gymnázia na Moravě. Sám se účastnil podstatné většiny debat týkajících se vytvoření českých středních škol a zavedení jazykové rovnoprávnosti na stávajících školách. Podrobněji k jeho snahám např.: BARTOCHA, J.: *Průkopníci českého gymnasia*, s. 22.; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 64; VAŠÍČEK, Martin: *Česká gymnázia na Moravě v 2. polovině 19. století. Příklad Slovanského gymnázia v Olomouci*, Brno 2008, s. 12–13 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

¹⁷⁵ Nebyla možná přesnější identifikace Hofmana.

¹⁷⁶ *Sedění moravského výboru zemského*, Moravské noviny, č. 54, 7. 8. 1864, s. 213.

¹⁷⁷ *Sedění moravského výboru zemského*, Moravské noviny, č. 54, 7. 8. 1864, s. 213.

¹⁷⁸ *Dopisy a denní zprávy*, Moravské noviny, č. 52, 28. 6. 1864, s. 205.

vytvořit předlohu či návrh, jakým způsobem by měla být jazyková rovnoprávnost provedena. Odbor nejednal o tom, jestli se rovnoprávnost uskuteční – to už bylo zaručeno zákonem i příslibem císaře.¹⁷⁹ Problematika jeho úkolu spočívala ve způsobu provedení jazykové rovnoprávnosti tak, „aby žádné straně křivda se nestala.“ Jednalo se především o církevní, úřední a vyučovací stránce věci. Mezi zúčastněnými byla falešná naděje, že jazyková rovnoprávnost na školách bude provedena takovým způsobem, že do deseti let se zapomene na národnostní rozpory, protože se na Moravě bude do jisté míry učit v obou jazycích.¹⁸⁰

Primárním úkolem bylo zjistit názor na tuto problematiku jak od české, tak od německé strany. Za tímto účelem bylo svoláno v prosinci 1864 sezení ankety, kde měly obě strany vyložit své představy o tom, jak by mělo být jazykové zrovnoprávnění na školách realizováno.¹⁸¹ Z tohoto sezení měl poté vzniknout protokol, ze kterého by zemský výbor vybral nejvhodnější návrhy a ty poté předložil zemskému sněmu ke schválení. Jednání se týkala především středních škol. Obě strany se během sezení shodly, že je nevhodné, aby byli žáci slovanské národnosti přijímáni na slovanská gymnázia a reálky pod podmínkou zkoušky z německého jazyka, jak se do této doby dělo. Dohodli se na tom, že je nutné tento neduh odstranit.¹⁸² Shodně postupovaly obě strany také v otázce vyučovacího jazyka na krajských a normálních školách, kde chtěly zavést vyučování v obou jazycích.

V dalších bodech jednání se ale začaly projevovat odlišné postoje Čechů, kteří se snažili prosadit český jazyk na středních školách a Němců, kteří se snažili

---

¹⁷⁹ Jazykovou rovnoprávnost na nižších školách v oblastech s většinovým podílem slovanského obyvatelstva připouštěl výnos č. 4781 vydaný roku 1861 ministerstvem kultu a vyučování; VAŠÍČEK, M.: *Česká gymnázia*, s. 12; Vyučování na gymnáziích v národním jazyce žáků potvrzoval také §17 organizační osnovy a nejvyšší císařské rozhodnutí z 20. července 1859, který nařizoval, aby bylo na středních školách vyučováno řečí žáků a to německo-česky v Brně, Jihlavě, Olomouci a Moravské Třebové. Česko-německy se pak mělo vyučovat v Kroměříži, Hradišti, Příboru a ve strážnici. Toto vládní nařízení se však s pravděpodobně nijak pečlivě nedodržovalo; *Z Brna*, Moravské noviny, č. 30, 10. 3. 1866, s. 118.

¹⁸⁰ *Dopisy a denní zprávy*, Moravské noviny, č. 52, 28. 6. 1864, s. 206.

¹⁸¹ Jména členů ankety se mírně liší oproti původně jmenovaným v Moravských novinách, které jsme uvedli v textu; Viz s. 7; Olomoucké noviny uvádějí jako členy této ankety svolané v prosinci: na pozici předsedy F. A. Šroma, školního radu O. Wilhelma, brněnského kanovníka Karla Nötiga, kněze z Olomouce Polácha, ředitele reálky J. A. Auspitze, F. Mathona, katechetu Jana Chmelíčka, poslance I. Wurma, ředitel gymnázia Hoffmanna a ředitel brněnské techniky F. Schindlera; *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských II*, Olomoucké noviny, č. 3, 11. 1. 1865, s. 1.

¹⁸² *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských II*, Olomoucké noviny, č. 3, 11. 1. 1865, s. 1.

o co nejmenší ústupky, aby si zachovali své současné pozice. Nejvýraznějším představitelem německé strany byl O. Wilhelm, který zásadně odmítal český vyučovací jazyk na německých vyšších gymnáziích. Zásadně také nesouhlasil s národnostně rozdělenými paralelkami. Rozdělení žáků dle národnosti na jedné škole považoval za odporující pedagogickým zásadám.

Nejvážnější konflikt mezi zasedajícími však nastal při projednávání otázky gymnázií, kdy se zasedající rozdělili na dva protichůdné tábory. Česká strana navrhovala, aby žáci z venkovských škol byli na gymnázia a reálky v Kroměříži, Strážnici, Uherském Hradišti, Příboru, a dále paralelky v Brně, Olomouci a v Jihlavě přijímáni podle zkoušky z českého jazyka tak, jako bývali v současné době přijímáni ze čtvrtých tříd hlavních škol na základě zkoušek z jazyka německého. Na tento návrh reagovala německá strana velmi negativně, byť se z pohledu Čechů jednalo především o upozornění, jakým způsobem byly vedené školy, například v Hodoníně, kde byla němčina na školách upřednostňována především pro „...choutky jednotlivců a kvůli úřednickým a židovským dítkám.“¹⁸³

O. Wilhelm dále navrhoval, aby gymnazisté německé národnosti pro advokátské, notářské, úřednické a další lukrativní pracovní pozice na Moravě, stejně tak jako na veškeré duchovní pozice, studovali českou řeč na nižších gymnáziích čtyři a na vyšších tři hodiny týdně. Zároveň však dodával, že by měli mít možnost se této povinnosti zbavit. Celý německý tábor také rozhodně odmítal, aby se němečtí studenti učili některé předměty v českém jazyce a to z blíže nespecifikovaných pedagogických důvodů. O. Wilhelm navrhoval, aby se němečtí studenti učili česky pouze český jazyk a českou literaturu. Dále vyslovil myšlenku, že by se v Brně, Olomouci a v Jihlavě zřídila nová gymnázia. Nespecifikoval však, zda by se mělo jednat o gymnázia česká nebo německá, a stejně tak neřešil prostory, kde by měla být gymnázia umístěna. Pravděpodobně však chtěl tato gymnázia zřídit jako zkušební verzi realizace požadavků české strany.¹⁸⁴

Své stanovisko týkající se středních škol samozřejmě prezentovala také česká strana. Ta požadovala, aby byla gymnázia v Mikulově, Znojmě a

---

¹⁸³ *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských III*, Olomoucké noviny, č. 4, 14. 1. 1865, s. 1.

¹⁸⁴ *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských IV*, Olomoucké noviny, č. 5, 18. 1. 1865, s. 1.

v Moravské Třebové, kde byla výrazná převaha německých žáků, prohlášena za německá. Dále aby se v těchto nižších gymnáziích učilo německy a čeština aby zde byla obligátním předmětem pro všechny žáky v takovém rozsahu, aby se následně na vyšším gymnáziu mohli učit česky jednomu či dvěma předmětům. Česká strana také požadovala, aby se na nižších gymnáziích v Kroměříži, Strážnici, Uherském Hradišti a v Příboru učilo přibližně šest hodin německému jazyku a teprve později aby se některé předměty vyučovaly německy. Česká strana věřila, že tímto způsobem se vyhoví pedagogickým požadavkům a zároveň, že se žáci vzdělají jak ve svém jazyce, a stejně tak se dostatečně naučí jazyku druhému. V Brně, Olomouci a v Jihlavě, kde byly národnosti žáků, co se týče jejich počtu, vyrovnané, měly vzniknout paralelky rozdělené dle národností a to do té doby, než v těchto městech nevzniknou gymnázia nová.¹⁸⁵ Tyto paralelky měly být zřízeny pro německé žáky po vzoru nižšího gymnázia v Mikulově, a pro české žáky podle vzoru nižšího gymnázia v Kroměříži. Na vyšších gymnáziích v Brně, Olomouci a Jihlavě pak měl být připuštěn alespoň jeden předmět vyučovaný česky. Dále měli být odstraněni němečtí katechetové a na jejich místa měli být dosazeni čeští kněží, kteří by dokázali náboženství vyučovat v obou jazycích. Stejně podmínky, které uvedli představitelé české strany, pak navrhovali také pro reálky. Česká strana své požadavky nepovažovala za prospěšné jen pro české žáky, nýbrž je prezentovala jako smířlivý návrh, který Čechům „vyhoví a Němcům neuškodí.“¹⁸⁶

Následujícího roku došlo k odvolání státního ministra A. Schmerlinga, který byl 27. července 1865 nahrazen dosavadním českým místodržitelem hrabětem Richardem Belcredim.¹⁸⁷ Jeho uvedení do úřadu bylo velmi dobrou zprávou pro české vlastence jak v Čechách, tak na Moravě. R. Belcredi měl pozitivní vztah k českým korunním zemím. Kladně se stavěl také k programu českých politiků, tedy k českému státnímu právu. Pro moravské vlastence pak byl nespornou výhodou jeho příbuzenský vztah k hraběti Egbertu Belcredimu.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ Rozdělení, která gymnázia měla být německá, která česká a která měla vyučovat částečně v obou jazycích je v některých publikacích připisován I. Wurmovi, s větší pravděpodobností se ale jednalo o kolektivní návrh všech účastníků prosazujících „pročeský“ návrh; BARTOCHA, J.: *Průkopníci českého gymnasia*, s. 22; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 63.

¹⁸⁶ *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských IV*, Olomoucké noviny, č. 6, 21. 1. 1865, s. 1.

¹⁸⁷ Podrobněji k okolnostem jejich výměny např.; URBAN, Otto: *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 192; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 105–106.

¹⁸⁸ Jednalo se o jeho bratra. E. Belcredi byl jedním z vůdčích představitelů konzervativního velkostatku na moravském zemském sněmu, jenž úzce spolupracoval s moravskou Národní

Nastala tedy všeobecně příznivá situace pro činnost českých národních hnutí v habsburské monarchii.

Zemský výbor vypracoval na základě výše uvedené ankety dva návrhy o způsobu provedení jazykové rovnoprávnosti na Moravě, přičemž první návrh se opíral o požadavky české strany, druhý prosazoval požadavky strany německé. Němečtí členové zemského výboru v čele s Karlem Giskrou¹⁸⁹ představili vlastní návrh k provedení jazykové rovnoprávnosti, stejně tak vytvořili vlastní návrh čeští zasedající zemského výboru, které reprezentoval F. A. Šrom. Na počátku roku došlo k rozhodování o tom, který z návrhů bude realizován. Předpokládalo se, že hlasování bude velmi těsné, protože bylo jasné, že pro návrh odboru vedeného F. A. Šromem bude hlasovat většina poslanců z české konzervativní pravice, kdežto pro návrh poslanců vedených K. Giskrou bude hlasovat většina poslanců z německé liberální levice. V českých konzervativních řadách však panovala větší naděje na úspěch. Co se týče národního výboru, byla skupina K. Giskry v menšině. Navíc se k návrhu odboru, jenž vedl F. A. Šrom, pravděpodobně přikláněla i vláda.¹⁹⁰

K představení návrhů obou stran došlo na zasedání moravského zemského sněmu 30. ledna 1866. Nejprve přečetl jménem většiny zemského výboru F. A. Šrom zprávu, která se zakládala na návrhu I. Wurma a jeho spolupracovníků. Tento návrh se nakonec netýkal pouze jazykové rovnoprávnosti na školách, ale také v církvi, v úředním a ve veřejném životě. Nejdetailněji však byla vypracovaná část návrhu týkajícího se školství. Prvním požadavkem této části bylo, aby se na školách učilo mateřským jazykem žáků, kteří byli v národnostní většině. Druhý požadavek týkající se školství se týkal normálních škol v Brně a v Olomouci, kde měly být udržovány oba jazyky, ale jen pokud to vyžadovala potřeba žáků navštěvujících dané instituce. Třetí požadavek se soustředil na střední školy na

---

stranou. Navíc jej pojil blízký vztah s I. Wurmem, se kterým se znali dlouhá léta díky spolkové činnosti v rámci katolických jednot, či organizaci oslav cyrilometodějského milénia roku 1863.

¹⁸⁹ Karl Giskra byl předním představitelem německorakouských liberálů. Vůči návrhu I. Wurma o provedení národní rovnoprávnosti stál už v roce 1861, kdy se snažil především o to, aby Wurmův návrh nebyl vůbec připuštěn k projednání na zemském výboru; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 60; *O rovnoprávnosti jazykové na sněmu zemském*, Moravské noviny, č. 4., 9. 1. 1866, s. 14.

¹⁹⁰ Moravské noviny doslova uvádí, že „Jednomu z návrhů těchto přeje zajisté vláda nynější spravedlivá.“ V kontextu příznivé situace, která panovala díky R. Belcredimu je pravděpodobné, že právě jeho se týká narážka na „vládu nynější spravedlivou“; *O rovnoprávnosti jazykové na sněmu zemském*, Moravské noviny, č. 4., 9. 1. 1866, s. 14.

Moravě, které měly být rozděleny do tří skupin. Do první skupiny měly spadat školy, které by vyučovaly v českém jazyce. To se mělo týkat škol v Kroměříži, Příboru, Strážnici a v Uherském Hradišti. Do druhé skupiny měly spadat školy, na kterých měla zůstat němčina jako hlavní vyučovací jazyk, a to v Mikulově, Znojmě a v Moravské Třebové. Na těchto jazykově striktně rozdělených školách měla být ale dána příležitost každému studentovi, aby se naučil i druhému jazyku. Tuto výuku měly zaručovat dvě vyučující hodiny mateřského jazyka týdně a dále pak výuka ostatních hodin podle organizačních stanov pro druhý zemský jazyk. Jako druhá možnost výuky obou jazyků bylo vyučování jednoho či dvou předmětů v jazyku druhém. Třetí skupina se pak měla skládat ze škol, kde byl vyvážený počet česky i německy mluvících studentů, a proto se zde měly vyučovací jazyky střídát podle jednotlivých předmětů a tříd. Do této skupiny spadaly střední školy v Brně, Olomouci a Jihlavě. Výuka v obou jazycích měla být podle tohoto návrhu provedená tak, že studenti v nižších ročnících měli být zařazeni do tříd podle mateřské řeči. V těchto třídách byl však požadavek na to, aby se studenti dokonale naučili i druhý zemský jazyk, protože ve vyšších třídách měli být sloučeni a výuka měla pokračovat z části v obou jazycích. Při zkoušení a především při maturitě pak měli být žáci zkoušeni na školách spadajících do třetí skupiny ve svém mateřském jazyce, a to i z předmětů, které byly vyučovány v jazyce druhém. Po části návrhu, který se věnoval školství, následovaly ještě tři další části, které byly zpracovány mnohem všeobecněji. Jednalo se o část navrhu opatření na soudních, správních a finančních úřadech na Moravě, které mělo dbát na to, aby s každou stranou bylo jednáno v mateřském jazyce. Na to navazoval požadavek, aby každý úředník v těchto institucích dokonale ovládal oba zemské jazyky. Další část se týkala církve, která měla do křestních, sňatkových a úmrtních matrik na Moravě pořizovat zápis v mateřském jazyce dotyčné strany, pokud nebude dotyčná strana žádat jinak. Ve čtvrté části zprávy byl důrazný apel na vládu, aby na poštách, telegrafech a železnicích byly informace podávány jak ústně tak písemně v obou jazycích. Nakonec bylo v návrhu nařízeno zemskému výboru, aby se spojil s c. a k. místodržitelstvím a dohodli se na vydávání „úředního listu pro Moravu“ v obou zemských jazycích a aby o tom, jak jednání dopadla, podal zemskému sněmu zprávu. K uskutečnění výše uvedených požadavků pak měl být zvolen devítičlenný odbor, který by se skládal ze tří poslanců z každé kurie.

Poté představil návrh menšiny zemského výboru K. Giskra. Tento návrh se zakládal na požadavcích, které vyložil během ankety O. Wilhelm a lišil pouze v první části, která se týkala školství. Části týkající se jazykové rovnoprávnosti v církevní, úřední a veřejné oblasti byly shodné s požadavky, které přečetl F. A. Šrom. Část týkající se školství nebyla tak detailně zpracována jako v předešlém návrhu. Bylo zde požadováno, aby se na nižších školách učilo v mateřském jazyce většiny žáků. Na hlavních školách a reálkách se dle tohoto návrhu měl učit také druhý jazyk. Na hlavních školách v Brně a v Olomouci, které spadaly pod fond normálních škol, by se mělo učit v obou jazycích. Střední školy (tzn. Gymnázia a reálky) byly rozděleny na školy, kde se mělo učit výhradně česky. Mělo se jednat o školy v Příboru, Kroměříži a Strážnici. Německy se pak mělo učit v Mikulově, Moravské Třebové a ve Znojmě. V Brně, Olomouci, Jihlavě a Uherském Hradišti měla být vyučovacím jazykem němčina, pokud by se ale přihlásilo dostatečné množství studentů, kteří by ovládali pouze český jazyk, měla být pro ně zřízena škola s českým vyučovacím jazykem. Na středních školách měla být dle tohoto návrhu poskytnuta studentům příležitost, aby se naučili psát i mluvit také druhým jazykem.¹⁹¹

K projednání a zvážení dvou výše uvedených možností, jak provést realizaci jazykové rovnoprávnosti na Moravě, byl zvolen nový odbor, jenž se skládal z knížete Huga Karla Eduarda Salm–Reifferscheidt–Reitz, Vintíře Jana Kalivody, Albrechta Vincence Kounice, Kuno Honrichse, K. Giskry, Karla van der Strasse, Antona Glasnera, R. Rottera, F. A. Šroma, I. Wurma, F. Mathona a Vincence Brandla.¹⁹² Odbor byl zvolen k 31. lednu 1866 a ihned zahájil jednání. Bohužel se ale výše zvolení nedokázali dobrat kloudného výsledku. Na posledním zasedání tohoto odboru, 13. února 1866, se jednohlasně shodli na tom, že záležitost nemohou nadále projednávat. Jako důvody ukončení svých jednání uvedli, že se jedná o důležitou záležitost, kterou je potřeba důkladně zvážit, což z důvodu časové tísně nemohli zvládnout. Tuto zprávu podali na posledním zasedání moravského zemského sněmu 15. února 1866, po kterém byl sněm ukončen.¹⁹³

V mezidobí, kdy moravský zemský sněm nezasedal, vyústily dlouholeté spory mezi Rakouskem a Pruskem v otevřený konflikt, kdy během června 1866

---

¹⁹¹ *Ze sněmů*, Moravské noviny, č. 15, 3. 2. 1866, s. 58.

¹⁹² *Ze sněmů*, Moravské noviny, č. 16, 6. 2. 1866, s. 62.

¹⁹³ *Ze sněmů*, Moravské noviny, č. 24, 24. 2. 1866, s. 94.

vyhlásily Rakousku válku postupně Prusko a následně Itálie.¹⁹⁴ Tato krátká válka měla pro habsburskou monarchii dalekosáhlé důsledky. Ty se týkaly také vnitřní politické situace Rakouska a měly zásadní vliv na další vnitrostátní vývoj.¹⁹⁵

Pro země Koruny české se zdála být tato situace zpočátku pozitivní. Ukončení války sebou neslo několik ústupků císařského dvora národním snahám českých poslanců. Jedním z těchto ústupků bylo také schválení dvou čtyřtřídních gymnázií s českým vyučovacím jazykem. Tato gymnázia schválil osobně císař František Josef I. 18. října 1866 a měla vzniknout v Brně a v Olomouci.¹⁹⁶ Schválená gymnázia byla prezentována jako dar českému národu z vděku císaře za věrnost Čechů během prusko-rakouské války.¹⁹⁷ Podkladem k ustanovení těchto gymnázií byl protokol, který vzniknul z výše uvedené ankety a opíral se o návrh O. Wilhelma. Původně se mělo jednat o gymnázia nižší. Přesto, že byla česká gymnázia schválena císařem již v říjnu, k jejich založení už během tohoto roku nedošlo.

Další zasedání moravského zemského sněmu se konalo v prosinci roku 1866. Přesto, že většina jednání se nesla v duchu napravování válečných škod a debat týkajících se Rakousko-uherského vyrovnání, byl také na návrh F. Mathona obnoven odbor pro realizaci jazykové rovnoprávnosti na školách. Obnovení navrhnul z toho důvodu, že během posledního zasedání zemského sněmu odbor nedokončil svou práci a tudíž předešlému sněmu nepředložil žádné výsledky. Tento návrh byl přijat naprostou většinou poslanců a díky tomu byl odbor 27. listopadu obnoven.¹⁹⁸

Na tomto zasedání zemského sněmu podal Antonín Mezník a další čeští poslanci, včetně I. Wurma, interpelaci na zemského místodržitele týkající se založení gymnázií v Brně a v Olomouci. Poslanci vznesli tři dotazy. Za prvé se tázali, zda již byly zahájeny přípravy na založení těchto gymnázií. Druhou

---

¹⁹⁴ Podrobněji k příčinám, průběhu a ukončení prusko-rakouské války např.: RICHTER, Karel: *Třeba i železem a krví. Prusko-rakouské války 1740–1866*, Praha 2007; BĚLINA, Pavel-FUČÍK, Josef: *Válka 1866*, Praha 2005.

¹⁹⁵ K reakci českých zemí na prusko-rakouskou válku a k jejím důsledkům podrobněji BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 141–160; URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 211–227; HLAVAČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, díl 1, Praha 2014, s. 76–79.

¹⁹⁶ *Část úřední*, Moravské noviny, č. 125, 19. 10. 1866, s. 483.

¹⁹⁷ BARTOCHA, J.: *Průkopníci českého gymnasia*, s. 8.

¹⁹⁸ *Ze sněmů*, Moravské noviny, č. 143, 29. 11. 1866, s. 552.

vznesenou otázkou pak bylo, zda mají tato gymnázia zůstat nižšími.¹⁹⁹ Za třetí se pak čeští poslanci zajímali, kdy hodlá vláda tato gymnázia otevřít. Dostalo se jim však velmi neurčité odpovědi, a sice té, že se vláda všemožně snaží, aby byla gymnázia co nejdříve zřízena a otevřena.²⁰⁰

2. 4. Zlomový rok 1867

Rok 1867 byl pro českou národní politiku na Moravě v mnoha ohledech zásadním. Stejně jako po sardinské válce se ocitla habsburská monarchie v důsledku nepovedené války na prahu dalších zásadních vnitropolitických změn. Navzdory nadějím, které po skončení prusko-rakouské války na podzim roku 1866 panovaly nejen na české a moravské národní politické scéně, došlo 21. prosince 1867 po měsících jednání k vydání prosincové ústavy, kterou bylo de facto rozhodnuto o dualistickém uspořádání habsburské monarchie.²⁰¹

Dne 2. ledna 1867 rozpustil císař svým patentem zemské sněmy a nařídil okamžité volby do nových zemských sněmů, které měly být svolány 11. února.²⁰² K rozpuštění zemských sněmů měl císař především dva důvody. Prvním z nich byla jednání o rakousko-uherském vyrovnání, která se blížila ke konci. Závěrečné rozhodnutí o podobě vyrovnání mělo být uskutečněno na mimořádné říšské radě,²⁰³ aby u něj byly přítomni zástupci všech zemí a rozhodnutí by tak bylo

---

¹⁹⁹ M. Procházková popisuje události o tom, zda byla gymnázia nižší či vyšší rozdílně: píše, že o založení těchto gymnázií se I. Wurm dozvěděl během návštěvy Františka Josefa I. v Olomouci v rámci císařovy poválečné cesty do krajů postižených válkou. I. Wurm se založením gymnázií, která měla být původně nižší, nebyl spokojen a považoval to za prohru. Dokonce se o úmyslu císaře během rozhovoru s E. Belcredim během olomoucké návštěvy vyjádřil, že udělá vše, aby „...zdar ústavků těch hned v zárodku zmařil.“ Wurmův negativní postoj k císařem schváleným gymnáziím vyplival z faktu, že pokud by měla být nižší, konkrétně spadající do třetí třídy, byl by dle zákona i nižší plat ředitelů a učitelů, kteří by na těchto gymnáziích působily. To by znamenalo, že by tyto školy nedisponovaly kvalitním učitelským sborem, protože byla nízká pravděpodobnost, že by se do velkých měst, jako byla Brno a Olomouc, za těchto platových podmínek hlásili kvalitní vyučující. E. Belcredi s touto námitkou I. Wurma souhlasil a zařídil, aby byla obě gymnázia mimořádně vřazena do první třídy. Tento návrh měl následně císař schválit a podepsat; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 65.

²⁰⁰ *Ze sněmů*, Moravské noviny, č. 153, 22. 12. 1866, s. 591.

²⁰¹ Podrobněji k těmto událostem např.: URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 211–227; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 141–176.

²⁰² *Patent císařský*, Moravská orlice, č. 3, 4. 1. 1867, s. 1.

²⁰³ Císař původně svolal patentem z 2. ledna 1867 mimořádnou říšskou radu. Dne 18. února se však v důsledku nesouhlasu svolaných zemských sněmů rozhodl od svolání mimořádné říšské rady upustit a svolal ústavní radu říšskou. Jelikož se jednalo o jedno shromáždění se stejným účelem, v textu pro něj používáme kvůli zjednodušení označení říšská rada; *Zahájení sněmu Moravského*, Moravská orlice, č. 81, 7. 4. 1867.

„všestranně spravedlivé“.²⁰⁴ Druhým důvodem rozpuštění sněmů byl blížící se konec šestiletého volebního období, na které byli poslanci voleni. Císař tedy kvůli tomu, že chtěl „aby v této veledůležité úloze národům Našim obnovené vykonávání práva volebního bylo zachováno“,²⁰⁵ rozpustil zemské sněmy a nařídil nové volby. Dne 3. ledna, den po vydání císařského patentu, bylo stanoveno datum voleb do moravského zemského sněmu na 28. ledna pro volební kurie venkovských obcí. Pro městské a obchodní volební kurie byl termín voleb stanoven na 31. ledna a pro kurii velkostatků na 4. února.²⁰⁶ Podle císařského patentu mělo být jediným předmětem předloh k jednání a tudíž také jedinou činností těchto zemských sněmů oznámení tohoto patentu a následné vyzvání k volbě do mimořádného shromáždění říšské rady. Ta měla být dle patentu svolána 25. února. Jediným předmětem jednání a veškerá činnost této mimořádné říšské rady pak měla být jednání o ústavních záležitostech.²⁰⁷

I. Wurm v těchto volbách opět kandidoval v městské volební kurii, a to za svůj stávající volební okres Přerov, Kojetín a Tovačov.²⁰⁸ Zda byl I. Wurm během těchto voleb také členem volebního komitétu, jako ve volbách předchozích, není bohužel zcela jasné. Jisté je, že se v březnu roku 1866 přesunul z Brna do Olomouce, a to kvůli jeho investování za olomouckého vikáře.²⁰⁹ V roce 1867 pak přišel zlom, kdy I. Wurm už nebyl v médiích prezentován jako člen vedení národní strany na Moravě a při prohlášení strany již jeho jméno nefigurovalo na předních zvýrazněných pozicích, kde bývala uváděna jména lídrů strany, nýbrž se přesunul mezi ostatní straníky.²¹⁰ Lze se tedy domnívat, že jeho nepřítomnost v centru politického dění, tedy v Brně, jej v rámci národní strany svým způsobem odsunula z vedoucích pozic do ústraní. Nicméně volby do moravského zemského sněmu 31.

---

²⁰⁴ *Patent císařský, daný dne 2. ledna 1867*, Moravské noviny, č. 2, 3. 1. 1867, s. 1.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ *Nové volby do sněmu. Prohlášení*, Moravská orlice, č. 5, 6. 1. 1867, s. 1.

²⁰⁷ *Patent císařský, daný dne 2. ledna 1867*, Moravské noviny, č. 2, 3. 1. 1867, s. 1.

²⁰⁸ *Volebním komitétem, sestávajícím z údu pravice posledního sněmu zemského, navrhuji se pánům voličům pro volbu poslanců zemských ve volebním okresu měst, kde se volba konati bude 31. ledna*, Moravská orlice, č. 15, 18. 1. 1867, s. 1.

²⁰⁹ Jedním z podstatných důvodů, proč byl I. Wurm investován na pozici vikáře olomoucké katedrály byla podpora zdejšího arcibiskupa Arthura Königsbrunna, který, ač byl prezentován jako duchovní, který se snažil „hověti oběma národnostem“, podporoval spíše Moravany české národnosti; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 63.

²¹⁰ Wurmovo jméno již nefiguruje u volebního prohlášení k volbám roku 1867, jména ostatních lídrů národní strany z předešlého volebního období se ale nemění; *Moravané, draží krajané naši*, Moravská orlice, č. 17, 20. 1. 1867, s. 1.

ledna s přehledem vyhrál.²¹¹ Ze 423 voličů, kteří se dostavili k volbám, získal 421 hlasů. Oproti předchozí volbě nebyly na volbu I. Wurma podány žádné námitky, a proto byl 19. února připuštěn do moravského zemského sněmu za volební okres Přerov, Kojetín a Tovačov²¹² a 20. února složil česky poslanecký slib.²¹³

I když byly zemské sněmy na počátku roku 1867 svolány především kvůli volbě poslanců do říšské rady, řešily se na nich samozřejmě také zemské záležitosti. Zejména pokračovala jednání, která započala na zasedání moravského zemského sněmu předcházejícího roku. Týkala se hlavně odstranění důsledků prusko-rakouské války, která se odehrávala z podstatné části na území zemí Koruny české, které díky tomu patřily k touto válkou nejzdevastovanějším oblastem. Poslanci bojovali za práva zničených obcí, kterým byla císařem přislíbena pomoc na odstranění válečných škod, a to již v říjnu roku 1866. Na základě tohoto císařského příslibu vypracovali poslanci 22. listopadu 1866 požadavky, žádající o kompenzaci válečných škod za „škody operační“²¹⁴ a za „dávky nepřitelem vynucené“.²¹⁵ Bohužel ještě v únoru roku 1867 nebyla tato pomoc poškozeným obcím poskytnuta. Poslanci proto podali 19. února interpelaci, dotazující se na důvody, které brání tomu, aby byly poškozeným obcím zaslány válečné náhrady. Dále se dotazovali, jakých prostředků hodlá vláda při odstranění těchto překážek a k urychlení vyplacení válečných náhrad použít. Poslední dotaz se týkal toho, zda bude vláda nahrazovat z vládních prostředků také škody obcím způsobené na dávkách vynucených nepřitelem. Jelikož Přerovsko, které spadalo do Wurmova volebního okresu, patřilo také k válkou poškozeným oblastem, I. Wurm k této interpelaci přidal svůj podpis.²¹⁶

Primárně byl ale zemský sněm svolán za účelem voleb do říšské rady. Ta byla svolána císařem, aby projednala nové uspořádání habsburské monarchie. Přesněji měla říšská rada schválit změnu vnitrostátních poměrů později označovanou jako rakousko-uherské vyrovnání.²¹⁷ Moravští poslanci o změnách

---

²¹¹ Dle Moravské orlice vyhrál I. Wurm voly jednohlasně, což samozřejmě nebyla pravda; *Výsledek voleb v městách*, Moravská orlice, č. 27, 1. 2. 1867.

²¹² Moravský sněmovní list o seděních moravského sněmu zemského, 18. 2. – 11. 4. 1867, s. 12.

²¹³ *Část neúřední. Sněm markrabství Moravského*, Moravské noviny, č. 23, 21. 2. 1867, s. 90.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Podrobněji k rakousko-uherskému vyrovnání např.: ADAMOVÁ, Karolina–LOJEK, Antonín–SCHELLE, Karel (ed.)–TAUCHEN, Jaromír: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada*.

vnitrostátního uspořádání, které se neodvratně přiblížilo po prusko-rakouské válce, diskutovali již na předchozím sněmu na podzim roku 1866. Svůj postoj k vnitrostátním změnám, které měly nastat, a ke svolání říšské rady, se moravští poslanci národní strany vyjádřili v *Adrese sněmu Moravského* určené císaři.²¹⁸

V této adrese na prvním místě vyjádřili nejhlubší věrnost Markrabství moravského a poslušnost moravského zemského sněmu císaři. Dále zde popsali své státoprávní stanovisko, zakládající se na říjnovém diplomu a únorové ústavě.²¹⁹ Na základě těchto dokumentů se pak poslanci snažili popřít platnost říšského sněmu v podobě, v jaké měl být svolán.²²⁰ Dokonce jej označili za neústavní a zdůraznili, že ani „C. kr. vláda sama není s to zastávat se toho, že svolaná říšská rada jest úplna ústavní...“.²²¹ Také vyslovili nesouhlas s předmětem jednání, kterým mělo být rakousko-uherské vyrovnání. Poslanci se obávali, že dojde k vytvoření zvláštního státního práva pro Uhry a zvláštního státního práva pro ostatní země habsburské monarchie. Moravský zemský sněm tedy vyjádřil ve vší loajálnosti nesouhlas se současným politickým děním týkajícím se rakousko-uherského vyrovnání, zároveň však v adrese zdůraznil, že je v této záležitosti zapotřebí společného postupu kvůli zachování habsburské monarchie. Moravský zemský sněm se rozhodl své zástupce na tuto říšskou radu vyslat, vyslovil však zároveň prosbu, aby byl vyslyšen názor moravských vyslanců na říšské radě týkající se výsledků jednání s uherským a chorvatským sněmem. Dále pak žádal, aby konečným ustanovením nebyla omezena státní práva Moravy a aby byl ponechán shromáždění svolanému k 18. březnu 1867²²² ráz poradního sboru bez ústavní oprávněnosti.²²³ Nakonec ještě poslanci zdůraznili, že považují za nutné pro budoucnost habsburské monarchie, aby zůstala jednotná a opětovně se odvolali na říjnový diplom.²²⁴ Adresa byla schválena moravským zemským sněmem 27.

Stát, Praha-Litomyšl 2015, s. 276–287; HLAVAČKA, M. a kol.: *České země v 19. století*, s. 76–79.

²¹⁸ *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

²¹⁹ Únorovou ústavu a především volební systém, který upravovala, považovali moravští poslanci za diskriminující a dlouhodobě usilovali o jeho změnu. To, že navzdory krivdě, kterou v roce 1861 cítili, vyslali své zástupce na říšskou radu, použili v adrese z roku 1867 císaři jako jeden z důkazů jejich věrnosti k jeho osobě; *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

²²⁰ Doslova píše, že „Musí věrně poslušný sněm na pochybnosti poukázati, které onomu pojmání odporují, že svolané shromáždění ústavní radou jest.“; *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

²²¹ *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

²²² Tedy oné ústavní říšské radě, o které celá adresa pojednává.

²²³ Čímž popřeli, že svolané shromáždění je říšskou radou, za kterou byla vydávána.

²²⁴ *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

února 1867.²²⁵ Tato adresa, kterou poslanci moravského zemského sněmu zaslali císaři, v podstatě vyjadřovala český státoprávní program moravských politiků, stejně jako jejich odpor k rakousko-uherskému vyrovnání.

Ihned po schválení adresy císaři bylo naprostou většinou odhlasováno, že moravský zemský sněm vyšle své zástupce na tuto říšskou radu.²²⁶ Poslanci do říšského sněmu byli voleni dle běžných pravidel, a sice 27. a 28. února 1867. Díky této volbě byl I. Wurm poprvé zvolen za poslance říšské rady a to za městskou kurii v osmé skupině, ve které byl zvolen spolu s Florianem Novákem. K Wurmově zvolení došlo 28. února 1867, kdy získal 56 hlasů z 93 možných.²²⁷ Po volbách poslanců do mimořádné říšské rady byl očekáván konec zemských sněmů, protože jejich účel byl splněn. Z Vídně však přišel vládní pokyn, kde bylo bez udání důvodů přikázáno sněm ještě nezakončovat.²²⁸

Císařovou reakcí na výše uvedenou adresu bylo vydání císařského patentu 1. března 1867, který přikazoval rozpuštění moravského zemského sněmu. Císař v patentu ocenil věrnost Moravy a vyslovení poslušnosti moravského zemského sněmu, stejně tak jako to, že moravský sněm provedl volbu do říšské rady. Nicméně vyjádření poslanců ke kompetenci, či spíše nekompetenci, svolané říšské rady a k předmětu jejího jednání považoval za hrozbu její úspěšné realizace. Proto císař nařídil rozpuštění sněmu a urgentní vypsání nových voleb.²²⁹ Patent byl následně 4. března přečten na moravském zemském sněmu, jenž byl v jeho důsledku za svolání slávy císaři rozpuštěn.²³⁰ Následkem tohoto rozpuštění bylo mimo ztráty veškerých poslaneckých mandátů také nezodpovězení interpelace týkající se náhrady válečných škod poškozeným obcím. Tato naléhavá otázka tedy zůstala nadále nevyřešená.²³¹

Termín nových voleb do moravského zemského sněmu byl stanoven na 21. března do kurie venkovských obcí. Do kurie měst a obchodních komor byly volby vyhlášeny na 26. března. Ve volebním prohlášení národní strany na Moravě

---

²²⁵ *Sněm markhrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 50, 1. 3. 1867, s. 2.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond A 11 Zemský sněm, kart. 22, čj. 152, *Ergebnis. Wahl in die Reichsrat.*

²²⁸ *Zvláštní telegramy „Nár. Listů.“*, Národní listy, č. 60, 1. 3. 1867, s. 1.

²²⁹ *Císařský patent, daný dne 1. března 1867, jímžto se rozpouští sněm markhrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 53, 5. 3. 1867, s. 1.

²³⁰ Vina za tuto situaci nebyla dávana císaři, nýbrž hlavnímu představiteli rakouské strany v jednání týkajících se rakousko-uherského vyjednávání, kterým byl Friedrich Ferdinand von Beust.

²³¹ *Sněm markhrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 53, 5. 3. 1867, s. 1.

vysvětlili poslanci voličům, že zemský sněm byl císařským patentem 1. března rozpuštěn, protože chtěl císař zjistit, zda náhledy, prosby a pochybnosti vyjádřené v adrese, kterou mu zaslali, jsou opravdovým odrazem myšlení moravské veřejnosti, či nikoli. Smýšlení moravské veřejnosti měl císař poznat tak, že budou zvoleni znovu všichni poslanci, kteří byli zvoleni v lednových volbách roku 1867, kteří se na sestavení dané adresy podíleli. U těchto voleb můžeme už s jistotou říci, že I. Wurm nebyl členem volebního komitétu.²³² Samozřejmě ale opětovně kandidoval, a to opět v městské a obchodní volební kurii za volební okres Přerov, Tovačov, Kojetín.²³³

Volby, které měly ověřit, zda za názory, které vyjádřili poslanci moravského zemského sněmu v adrese císaři z 27. února, stojí také moravská veřejnost,²³⁴ se setkaly s rozsáhlým sabotováním v některých volebních okresech ze strany německých úředníků. Ti narušovali nestrannou volbu například tím, že ujišťovali voliče o tom, že nesmí být znovu zvolen stejný poslanec, popřípadě, že hlas daný stejnému poslanci, jako při lednových volbách, je neplatný. Úředníci také vyhrožovali během volby přítomným voličům, že bude zavedena robot a desátek v důsledku zavedení historického práva, ke kterému volba povede, popřípadě vyhrožovali opětovným vpádem Prusů na Moravu. Voličům také vyhrožovali tím, že jejich synové budou odvedeni do armády, pokud ale zvolí „správně“, budou jejich potomci vojenské služby zproštěni a podobně. Dokonce byla do těchto manévřů v některých případech zapojena i policie, která konfiskovala letáky s prohlášením národní strany na Moravě a v některých obcích měla údajně i blokovat cesty, které vedly k místě voleb. Z uvedeného chování německého úřednictva během voleb je jasné, že se vláda snažila udělat vše možné pro to, aby nebyli zvoleni stejní poslanci a nebylo tak potvrzeno znění oné sporné adresy brojící proti říšské radě a rakousko-uherskému vyrovnání.²³⁵ Nicméně

---

²³² *Moravané*, Moravská orlice, č. 54, 6. 3. 1867, s. 1.

²³³ *Kandidátní listina poslanců*, Moravská orlice, č. 54, 6. 3. 1867, s. 2.

²³⁴ To mělo být ověřeno znovuzvolením poslanců, kteří zasedali na sněmu, na kterém byla tato adresa sestavena.

²³⁵ Proti chování těchto úředníků byla na zasedání moravského zemského sněmu 10. 4. 1867 vznesena interpelace směrem k místodržiteli markrabství moravského s dotazy, zda vláda o chování těchto úředníků věděla, zda bylo sabotování znovuzvolení původních poslanců nařizováno vládou. Dále pak, zda vláda proti těmto úředníkům nějakým způsobem zakročí a zda vůbec vláda považuje prostředky, které úředníci použili, za legální. K interpelaci se přidala řada poslanců z národní strany na Moravě, mezi podepsanými figuroval také I. Wurm; *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 84, 11. 4. 1867, s. 2.

zvolená taktika neměla významnější dopad na výsledek voleb. Ve většině případů byli znovuzvoleni původní poslanci, a to buď naprostou většinou hlasů, popřípadě jednohlasně. To se týkalo také I. Wurma, jenž byl 26. března 1867 zvolen všemi 449 možnými hlasy.²³⁶ Na prvním sezení moravského sněmu, které se konalo 6. dubna, byla jeho volba stvrzena.²³⁷ Poslanecký slib složil 8. dubna.²³⁸

Už na tomto zasedání se I. Wurm začal opět angažovat v záležitostech odstraňování následků války. Znovu se připojil k interpelaci na vládu ohledně pomoci obcím poškozeným válkou, která stále nebyla ve velkém rozsahu splněna.²³⁹ Samozřejmě se účastnil diskuzí, týkajících se odškodnění válkou zničených obcí. Opakovaně poukazoval na bídu obcí, kterých se válka nějakým způsobem dotkla. Agitoval za to, aby byla vládní pomoc poskytnuta přednostně obcím, na jejichž území probíhaly boje.²⁴⁰ Dále prosazoval, aby pomoc v těchto poškozených obcích byla čerpána z vládních prostředků.²⁴¹ Poukazoval také na to, že ačkoliv byly oblasti Dolního Rakouska poškozeny válkou minimálně, dostaly již skoro celou část válečných náhrad, kdežto Morava, na které se odehrávala značná část operací, neobdržela zatím téměř nic. Situaci se poslanci rozhodli prozatím řešit zasláním prosby císaři, jenž měl nařídít nahrazení škod, a to zejména těch vniklých kvůli přesunům c. k. armády, a tím dostal svého výroku „Ktož říši přinesl oběti, má nárok též na pomoc říše.“²⁴²

Nově zvolený moravský zemský sněm měl také opět za úkol zvolit poslance, kteří by jej zastupovali na říšské radě, na které se schvalovala podoba rakousko-uherského vyrovnání. Česká konzervativní pravice spolu s většinou konzervativní šlechty se však vůči volbě stavěla negativně. Jejich stanovisko vyjádřil již na zasedání zemského sněmu 8. dubna E. Belcredi, který navrhnul odmítnutí volby poslanců do říšské rady. Návrh odůvodňoval tím, že byla moravskému sněmu odmítnuta příležitost, aby původně zvolení poslanci prezentovali na říšském sněmu postoj moravského sněmu k rakousko-uherskému

---

²³⁶ *Zvláštní telegramy „Nár. Listů.“*, Národní listy, č. 86, 27. 3. 1867, s. 1.

²³⁷ *Zemské sněmy*, Národní listy, č. 98, 8. 4. 1867, s. 1.

²³⁸ *Sněm markrabství Moravského*, č. 82, 9. 4. 1867, s. 2.

²³⁹ Jednalo se například o pomoc Prostějovsku, kterému se mělo darovat 2000 měřic žita kvůli osevu; *Sněm markrabství Moravského*, č. 82, 9. 4. 1867, s. 2.

²⁴⁰ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 83, 10. 4. 1867, s. 1.

²⁴¹ Doslova „...z pramenů říšských...“; *Sněm markrabství Moravského*, Moravské noviny, č. 45, 13. 4. 1867, s. 178.

²⁴² *Sněm markrabství Moravského*, Moravské noviny, č. 44, 11. 4. 1867, s. 2.

vyrovnání, jenž uvedli v adrese císaři 27. února. I když byl tento návrh podporován většinou z konzervativní pravice, byl zamítnut. Datum voleb do říšské rady byl stanoven na 10. dubna.²⁴³

Na tomto zasedání, ale došlo ke zvratu, kdy česká konzervativní pravice²⁴⁴ odmítla zvolit poslance do říšské rady. Když dle programu sezení přišla na řadu volba poslanců do říšské rady, ujal se slova opět E. Belcredi, který tlumočil názor české konzervativní pravice a konzervativního velkostatku. V podstatě kopíroval svůj návrh ze zasedání sněmu z 8. dubna. Znovu se odvolal na adresu z 27. února, která vlastně určila podmínky, za jakých jsou poslanci z konzervativní pravice ochotni k volbě přistoupit. Po tomto prohlášení odešla ze sněmu většina poslanců z konzervativní pravice, kteří se odmítli na volbě jakkoliv podílet. Mezi nimi byl také I. Wurm. Moravský zemský sněm tedy provedl volbu do říšské rady, avšak bez českých poslanců, kteří tímto zaujali vůči vládě pozice pasivní rezistence.²⁴⁵

Následující den se konalo poslední sezení tohoto zasedání moravského zemského sněmu. Zemský místopředseda na něm zodpověděl na většinu interpelací, do kterých byl I. Wurm zapojen. Problémy s udělováním válečných náhrad, v tomto případě na Prostějovsku vyřešil tím, že nařídil prošetření této situace. Reagoval také na interpelaci týkající se „úřednického nátlaku“²⁴⁶ během druhých voleb do zemského sněmu. V tomto případě oznámil poslancům, kteří interpelaci podali, že ve volebních okresech, které v interpelaci zmínili,²⁴⁷ bylo již zahájeno vyšetřování, u ostatních volebních okresů byla však obvinění více neurčitá. Proto měli poslanci nahlásit jména provinilců, aby se případně mohlo zahájit vyšetřování těchto událostí, jinak by mohla být tato část interpelace považována za neodůvodněné podezřívání c. k. úředníků.

Poslední záležitostí, která se na tomto sněmu řešila, byla správa výboru ohledně návrhu K. Giskry, jenž se snažil o dislokaci tří jezdeckých pluků na Moravě a použití úroků z fondu pro zbudování kasáren k vyplácení válečných náhrad venkovským obyvatelům. Tento návrh měl údajně německé liberální levici

---

²⁴³ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 82, 9. 4. 1867, s. 3.

²⁴⁴ Ke které se hlásila „...náramná většina obyvatelstva v zemi...“; *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 84, 11. 4. 1867, s. 2.

²⁴⁵ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 84, 11. 4. 1867, s. 3.

²⁴⁶ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 85, 12. 4. 1867, s. 2.

²⁴⁷ Jednalo se o volební okresy frenštátský, místecký a ostravský; *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 85, 12. 4. 1867, s. 2.

sloužit jako agitační prostředek u venkovského obyvatelstva. Setkal se proto se silným odporem českých poslanců, a to především Aloise Klevety, Františka Skopalíka, Jana Rudolfa Demela a I. Wurma, kteří „nasázeli tolik baněk levičákům a dr. Giskrovi, najednou tak starostlivým o venkovany, že bezpochyby podruhé již se neodváží více učinit podobný návrh.“²⁴⁸ I. Wurm ve své útočné řeči proti tomuto návrhu upozornil, že válka nebyla vedena Moravou, nýbrž celou habsburskou monarchií a opětovně připomněl císařova slova to tom, že „kdož pro říši oběti přinesl, má také od říše odškodněn býti“.²⁴⁹ Proto trval na tom, aby byla venkovskému obyvatelstvu poskytnuta pomoc, která by čerpala z říšských prostředků, nikoliv zemských, jak vyplývalo z návrhu K. Giskry. Také znova upozornil na to, že Dolní Rakousko, ačkoliv bylo válkou poškozeno minimálně, bylo již téměř úplně odškodněno na rozdíl od zničené Moravy, které se nedostalo ani tolik prostředků, kolik se dostalo Dolnímu Rakousku.²⁵⁰ Nakonec byl v této věci hlasováním přijat návrh výboru a fond, jenž byl původně určen k výstavbě kasáren, nebyl použit k vyplacení válečných náhrad, ale dostal svého účelu. Návrh K. Giskry tedy přičiněním české konzervativní pravice ztroskotal.²⁵¹

Po rozhodnutí o návrhu K. Giskry bylo zemským hejtmanem zasedání zemského sněmu ukončeno, protože splnilo účel, pro který bylo svoláno, tedy volbu poslanců do říšské rady. Ostatní úkoly měly být vyřešeny až na dalším zasedání. Datum, kdy mělo být další zasedání svoláno, však nebylo blíže určeno.²⁵²

Na podzim roku 1867 se konečně dostavil alespoň částečný úspěch dlouholetých snah o zavedení národní rovnoprávnosti. Díky několikaleté práci českých vlastenců, mezi nimiž výrazně figuroval I. Wurm, došlo k otevření prvních dvou českých gymnázií na Moravě v Brně a v Olomouci. Přípravy na jejich otevření zahájilo moravské místodržitelství v lednu 1867, kdy byl vypsán konkurz na pronájem vhodných prostor. Oproti brněnskému se gymnázium olomoucké od začátku potýkalo s mnoha problémy, od silné nevole německých obyvatel až po nedostatek prostředků zaručujících plnohodnotnou výuku. Nejpalčivějším problémem byly nevhodné prostory. Slovanské gymnázium

---

²⁴⁸ *Ukončení sněmu*, Moravská orlice, č. 85, 12. 4. 1867, s. 1.

²⁴⁹ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 85, 12. 4. 1867, s. 2.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž.

v Olomouci zpočátku sídlilo v prostorách dvoupatrového činžovního domu.²⁵³ Otevření gymnázií bylo stanoveno na podzim, přesněji na 1. října.²⁵⁴ Jak v Brně, tak v Olomouci proběhlo slavnostní otevření bohoslužbou. V Olomouci sloužil slavnostní mši v kostele sv. Michala baron Artur Königsbrunn s čestnou asistencí. O výuku v českém jazyce byl obrovský zájem. Na školní rok 1867–1868 se přihlásilo na Slovanské gymnázium v Olomouci enormní množství žáků, díky kterému se musela první třída rozdělit na dvě oddělení.²⁵⁵

Tímto úspěchem však činnost I. Wurma v oblasti školství zdaleka neskončila. O dění na Olomouckém gymnáziu se zajímal prakticky od té doby, kdy bylo císařem přislíbeno²⁵⁶ a jeho zájem neopadnul ani po jeho založení. V následujících letech vyjednal olomouckému gymnáziu například více vyhovující prostory a mnoho dalších výhod.²⁵⁷ Svou pozornost v rámci školství začal během října věnovat také dalším vzdělávacím institucím, například byl 7. října zvolen do školského výboru Olomoucké hospodářské filiálky.²⁵⁸

Rok 1867 skončil pro českou politickou reprezentaci nešťastně. V důsledku Rakousko-uherského vyrovnání a vnitropolitických změn, které jej provázely, byl 21. prosince vydán soubor ústavních zákonů, které dohromady tvořily prosincovou ústavu.²⁵⁹ Prosincová ústava byla již platná pouze pro Předlitavsko a byla jakýmsi finálním dovršením procesu rozdělení habsburské monarchie na dvě části.²⁶⁰

---

²⁵³ KOLEJKA, Josef: *První české střední školy na Moravě 1867–1884. (Slovanská gymnázia v Brně a Olomouci)*, ČMM, č. 2, roč. 111, Brno 1992, s. 254.

²⁵⁴ *Denní zprávy*, Moravské noviny, č. 112, 17. 9. 1867, s. 446.

²⁵⁵ Žáků se přihlásilo celkem 234, což byl sám o sobě velký počet. Rozdělení žáků první třídy do dvou oddělení bylo ale nutné především kvůli malým nevyhovujícím prostorům, které byly gymnáziu poskytnuty; *Denní zprávy*, Moravská orlice, č. 227, 3. 10. 1867, s. 3.

²⁵⁶ Gymnázia, která císař v roce 1866 přislíbil, měla spadat do nižší třídy. S tímto zařazením souvisel také plat učitelů (III. Nejnižší třída gymnázií udávala nejnižší možný plat učitelů, I. třída naopak nejvyšší). I. Wurm podal ohrazení proti zařazení gymnázií do nižší třídy právě v souvislosti s platem učitelů. Argumentoval, že díky tomuto nízkému platovému zařazení se pro nově zakládaná gymnázia nepodaří získat nejlepší možné učitele, kteří zůstanou na gymnáziích, které jim skýtají lepší platové podmínky. Jeho ohrazení bylo vzato na vědomí a díky němu byla nová gymnázia zařazena do I. platové třídy a mohla si dovolit oslovit pedagogické špičky své doby; *Slovanské gymnázium v Olomouci*, Našinec, č. 44, 14. 4. 1882, s. 1.

²⁵⁷ I. Wurm držel nad Slovanským gymnáziem v Olomouci „ochrannou ruku“ po celou dobu svého politického působení na Moravě. Jeho přispěním k rozvoji této konkrétní instituce se budeme ještě v následujících kapitolách zabývat.

²⁵⁸ *Denní zprávy*, Moravské noviny, č. 122, 10. 10. 1867, č. 487.

²⁵⁹ ADAMOVÁ, K. a kol.: *Stát*, s. 287.

²⁶⁰ Obě části byly označovány několika způsoby – Předlitavsko a Zalitavsko, Země na říšské radě zastoupené a země uherské koruny, Cislajtánie a Translajtánie, či jen Rakousko a Uhersko. V této práci budeme nadále používat označení Předlitavsko a Zalitavsko. Po roce 1867 bylo Předlitavsko tvořeno českým královstvím, haličsko-vladimírským a dalmatským arciknížectvím rakouským, vévodstvím salcburským, štýrským, kraňským, korutanským, slezským a bukovinským,

Každá z těchto částí měla svou ústavu, vládu a legislativní orgán. Společně pro obě poloviny byly ministerstva zahraničních věcí, vojenství, financí a samozřejmě byl společný také institut císaře. Absence společného legislativního orgánu, který by rozhodoval o společných záležitostech byla vyřešena systémem delegací říšské rady a uherského sněmu. Tyto delegace měly zasedat samostatně a výsledky si předávat písemnou formou. Právě systém delegací byl největším trnem v oku české politické reprezentace na Moravě a to z toho důvodu, že i když Zálitavsko disponovalo pouze dvěma pětinami obyvatel v monarchii a platilo jen třetinu daní, mělo díky systému delegací stejný hlas jako celé Předlitavsko.²⁶¹

Vznik Rakousko-Uherska, stejně jako prosincová ústava, se setkaly s velmi negativní reakcí jak české politické reprezentace, tak veřejnosti. Prosincová ústava byla považována za vítězství německé liberální buržoazie a česká politická reprezentace ji vnímala jako obrovskou křivdu.²⁶² I. Wurm nebyl výjimkou – změny vnitropolitického uspořádání habsburské monarchie a nová ústava pro něj znamenala obrovský šok. V novém dualistickém uspořádání spatřoval „...počátek osudných nesnází a zápletek...“, které měly pro habsburskou monarchii znamenat začátek konce.²⁶³ K prosincové ústavě a k tomu, co podle něj přinesla habsburské monarchii, se vyjádřil o několik let později v úvaze o rakousko-uherském vyrovnání.²⁶⁴

Rakousko-uherské vyrovnání označil za téměř neuvěřitelné ústupky, které naprosto porušily jednotnost habsburské monarchie zaručenou pragmatickou sankcí z r. 1723²⁶⁵ a utvrzenou nejvyšším patentem z r. 1864. Vzniknuvší systém nepovažoval pouze za křivdu vůči Moravě, či zemím Koruny české, nýbrž jej považoval za systém, který značně poškodil celé Předlitavsko, a to jak politicky, tak ekonomicky. I. Wurmovi vadil především velký vliv, jenž získalo Zálitavsko

---

markrabstvím moravským, okněžněným hrabstvím tyrolským s Vorarlberkem, a Istrii s Přímořím. Zálitavsko pak tvořilo království uherské a chorvatsko-slavonské a vévodství sedmihradské; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 167.

²⁶¹ Podrobněji k fungování společných institucí Předlitavska a Zálitavska např.: BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 164–168; ADAMOVIČKA, K. a kol.: *Stát*, s. 290–293.

²⁶² Více k reakcím české politické reprezentace např.: ADAMOVIČKA, K. a kol.: *Stát*, s. 293–294.

²⁶³ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 66.

²⁶⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 71 Wurmovi, kart. 61, inv. č. 2092, *Úvaha posl. P. Wurma o narovnání s Uhry*, tisk, Olomouc, nedatováno.

²⁶⁵ Pragmatická sankce upravovala panovnickou posloupnost habsburskému rodu a zároveň zaručovala nedělitelnost habsburské monarchie. Více např.: ADAMOVIČKA, K. a kol.: *Stát*, s. 181–183; URFUS, Valentin: *19. 4. 1713: Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie*, Praha 2001.

v oblasti finanční, obchodní a celní, tedy v oblastech, které měly být společné celé habsburské monarchii. I. Wurm společný systém rozhodování v těchto oblastech popsal ze svého úhlu pohledu velmi kriticky „Tot' znamenitou ukázkou našich poměrů z r. 1867, že rozhodující vliv na tak eminentně společné záležitosti nebyl vyhrazen snad delegacím, k účelu tomu utvořeným, společné vládě, popřípadě říšskému ministerstvu financí, nýbrž bezprostředně uherskému ministerstvu a uherskému sněmu.“²⁶⁶ Co se týče fungování jednotlivých ministerstev, I. Wurmovi vadilo především, že společnému ministerstvu financí byl „urván všeliký vliv“²⁶⁷ na nepřímé daně a na záležitosti obchodní a celní. Dále neměl dle I. Wurma v důsledku rakousko-uherského vyrovnání ministr války přímý vliv na obranu země, protože „byl i tento mezi dva, od sebe zúplna neodvislé autonomní sbory rozdělen.“²⁶⁸ Stejně tak jako bylo rozděleno mezi dvě nezávislé agendy rozhodování o nákladech na armádu a dotace říše. Stejně důvody jeho nevole, tedy rozhodování na dvou frontách, mu vadilo také u ministerstva zahraničních záležitostí. Podle I. Wurma měl tento systém také negativní dopad na obchod a průmysl, protože tyto dvě odvětví byly neoddělitelně spjaty s železnicí, která opět nespádala pod jednotnou správu. Podle výše uvedených výtek k systému od I. Wurma je jasné, že krom samotného rakousko-uherského vyrovnání jako takového mu vadil také nový systém spravování habsburské monarchie, který považoval za příliš složitý, neefektivní a hlavně v moci Zalitavska a poškozující Předlitavsko.²⁶⁹

Na sklonku svého života, v roce 1907 se o rakousko-uherském vyrovnání vyjádřil I. Wurm ještě radikálněji. V dopise R. Fischerovi napsal, že dualismus pro země Koruny české neplatí, protože mu čeští poslanci nebyli „kmotry“²⁷⁰ a nebyly ani přítomni při jeho „porodu“,²⁷¹ nýbrž bojovali proti dualismu ihned po jeho zavedení všemožnými způsoby. Rakousko-uherské vyrovnání považoval za dohodu uzavřenou pouze mezi Maďarskem a Rakouskem, kterou ale neuzavřely a neuznávaly ostatní země v rámci habsburské monarchie. O vzniknuvším soustátí napsal, že „je to fikce či ve smyslu právnickém zmatečnost a neplatnost!“²⁷²

---

²⁶⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 71 Wurmovi, kart. 61, inv. č. 2092, *Úvaha posl. P. Wurma o narovnění s Uhry*, tisk, Olomouc, nedatováno.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ FISCHER, R. (ed.): *Politické myšlenky*, s. 41.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Tamtéž, s. 42.

V následujícím dopise R. Fischerovi, také z roku 1907, si I. Wurm také všimal otázky Slováků a jejich pozice v rámci Zalitavska, kde se dle jeho slov Slovákům škodilo jak ze strany vlády, tak v rámci hierarchie a správy armády.²⁷³ Z velmi negativního a radikálního charakteru těchto dopisů, které I. Wurm napsal svému příteli celých 40 let po těchto událostech je zřejmé, jak hluboko byla vlastenecká společnost vznikem Rakouska-Uherska zasažena, když i po tak dlouhé době od samotného zřízení dualismu nezmizelo nic z tvrdosti negativní kritiky vůči tomuto zřízení.

2. 5. Pasivní rezistence 1868–1873

Rakousko-uherské vyrovnání způsobilo hluboké šrámy českému státoprávnímu programu a negativně zasáhlo nejen české národní buditele, politickou reprezentaci, ale také širokou veřejnost v českých zemích, jejíž velká část byla již v této době národně uvědomělá. Díky vzniku Rakousko-Uherska se začaly mezi širokou veřejností rozvíjet radikální nálady, které bývají označovány jako státoprávní radikalismus. Ačkoliv projevy a manifestace českého státoprávního programu byly od obnovení ústavnosti poměrně běžným jevem, v období po zavedení dualismu začalo těchto jevů radikálně přibývat. Demonstrace národní příslušnosti se v této době začaly objevovat i při událostech, při kterých by se za normálních okolností neprojevovaly tak výrazně, popřípadě by se neprojevovaly vůbec.²⁷⁴ Příkladem je řada manifestací za české státní právo odehrávající se během převozu českých korunovačních klenotů z Prahy, kam byly z bezpečnostních důvodů převezeny během prusko-rakouské války, zpět do Vídně.²⁷⁵ K manifestacím konajícím se u příležitosti převozu českých korunovačních klenotů se v hojném počtu přidávali na výzvu uveřejněnou v *Olomouckých novinách* také čeští Moravané, kteří se v tomto období stále více ztotožňovali s českou národností a s programem českého státního práva.²⁷⁶ Další ukázkou manifestací národní svébytnosti či českého státního práva můžou být

---

²⁷³ Tamtéž, s. 58.

²⁷⁴ K těmto projevům podrobněji např.: BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 189–190; RAK, Jiří: *Zachovej nám Hospodine. Češi v Rakouském císařství 1804–1918*, Praha 2013, s.156–161; URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 229–231.

²⁷⁵ BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 189.

²⁷⁶ ŘEPA, M.: *Moravané nebo Češi?*, s. 140–141.

protesty Pražanů proti pobytu ministra spravedlnosti Eduarda Herbsta, který patřil k německým liberálům, během jeho přítomnosti v Praze v lednu 1868.²⁷⁷ Za jeden z vrcholů slavnostních manifestací české národní svébytnosti v této době je pak považováno kladení základního kamene Národního divadla v květnu roku 1868.²⁷⁸

Nejzřetelnějším projevem těchto nálad panujících v české národně uvědomělé společnosti bylo tak zvané táborové hnutí.²⁷⁹ Organizátoři veřejných akcí využívali shromažďovacího zákona z 15. listopadu 1867,²⁸⁰ jenž jim umožňoval pořádat masová shromáždění pod širým nebem. Hnutí vzniklo v Čechách za účelem protestu proti současnému politickému uspořádání habsburské monarchie a k podpoře českého politického programu mezi širokou veřejností.²⁸¹ Program těchto táborů byl velmi podobný. V žádosti o uspořádání tohoto shromáždění bylo většinou uvedeno několik základních otázek, o kterých se zde mělo diskutovat. Pokud byl tábor lidu schválen, proneslo na témata předem daných otázek několik řečníků svůj proslov. Poté se na základě těchto proslovů vypracovalo jakési všeobecné shrnutí, které se nazývalo rezoluce.²⁸² V tomto usnesení bylo například uvedena nějaká konkrétní výzva určená například vládě, císaři, či nějaké sociální skupině, popřípadě se v usnesení zúčastnění zavazovali k plnění určitého cíle. O tomto usnesení se poté veřejně hlasovalo, a pokud byla přijata, naložilo se s ní dle jejího charakteru. První takové shromáždění se konalo 10. května na hoře Říp. Toto shromáždění odstartovalo masovou vlnu akcí podobného ražení, protože nabylo mezi veřejností obrovské obliby. Zanedlouho se táborové hnutí rozšířilo z Čech postupně také na Moravu a do Slezska. Tyto tábory lidu se na konci 60. let staly jedním z rozhodujících faktorů reprezentace české

---

²⁷⁷ Tamtéž s. 190.

²⁷⁸ URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 230.

²⁷⁹ Nejednalo se o hnutí jako takové, které by mělo společné vedení či organizaci, jako spíše o více či méně spontánně pořádané akce, které se nazývaly tábory lidu. Vzhledem k tomu, že si tyto akce byly velmi podobné, budeme pro ně v následujícím textu používat souhrnné označení táborové hnutí. K táborem lidu všeobecně např.: BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 190–193, URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 231–237; K táborem lidu na Moravě podrobněji např.: JANÁK, Jan: *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868–1874*, ČMM, roč. 77, 1958, s. 190–324; NOVOTNÝ, Lubomír, *Tábory lidu na Hané 1868–1873*, In.: *Střední Morava: vlastivědná revue*, roč. 12, č. 23, Olomouc 2006, s. 76–79.

²⁸⁰ Trpkou ironií je, že veškeré tyto masové manifestace a protesty byly možné díky zákonu, odhlasovanému Čechy neuznávanou říšskou radou a který byl součástí ústavy, proti které se na těchto manifestacích velmi tvrdě řečnilo; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 190; RAK J.: *Zachovej nám Hospodine*, s. 157.

²⁸¹ JANÁK, J.: *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 248.

²⁸² Dále v textu jako usnesení.

politické opozice. Političtí reprezentanti českého národa se na nich dostávali do styku s masami lidí, se kterými se postupně učili komunikovat. Účast na těchto akcích také nebyla úplně bez rizika, protože tábory lidu nebyly často úředně povoleny, a pokud ano, probíhaly většinou pod přísným vládním dohledem. Přesto se těchto shromáždění účastnily tisíce lidí, kteří zde přišli podpořit českou politickou reprezentaci, docházelo tedy k široké politizaci veřejnosti.²⁸³ Shromáždění organizovali většinou místní politici či jiné veřejně činné osoby,²⁸⁴ jako byli například důvěrníci strany.²⁸⁵ Organizátoři akce pořádali nejen z vlastní iniciativy, ale také na přání místních obyvatel. Je tedy nesporné, že široká veřejnost v této době jevila zájem o politickou situaci země.²⁸⁶ Tato setkání se často konala na historicky významných místech, či na místech, kterým byl národními obrozenci přikládán hlubší význam. V Čechách se jednalo například o Bezděz, Blaník či Karlštejn,²⁸⁷ na Moravě pak o Olomouc, Tupeské trávníky u Velehradu či Bílou horu u Židenic.²⁸⁸

I. Wurm se táborů lidu konaných na Moravě také účastnil. Jako řečník byl neohrožený, důrazný a přesný, čímž dokázal vzbudit zájem, odvalu a odhodlání u široké veřejnosti natolik, aby podporovala politiku národní strany na Moravě.²⁸⁹ V počáteční fázi, tedy během roku 1868, je doloženo konání pouze jednoho takového shromáždění,²⁹⁰ kterého se I. Wurm pravděpodobně aktivně nezúčastnil.

---

²⁸³ Je však samozřejmé, že nemalé množství účastníků přišlo prostě ze zvědavosti.

²⁸⁴ BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 190.

²⁸⁵ Důvěrníci strany se často spojovali z několika okolních volebních okresů a pořádali shromáždění společně „...odbývala se v Letovicích porada důvěrníků z více okolních okresů, v níž uzavřeno, svolati tábor lidu...“; *Denní zprávy*, Moravské noviny, č. 79, 2. 7. 1868, s. 314.

²⁸⁶ Například výzva obyvatel Olomouckého, Prostějovského a Plumlovského okresu k uspořádání tábora lidu „Občané okresu Olomouckého, Prostějovského a Plumlovského vyslovují přání, aby se ustanovila valná hromada či tábor lidu...“. Ve výzvě byla uvedena také témata, o kterých chtěli obyvatelé diskutovat. Ta se týkala ústavních zákonů, českého státního práva či státního hospodářství a daní. Zároveň byly termíny těchto shromáždění přizpůsobovány zejména venkovskému obyvatelstvu „...jakmile tomu umožní polní práce...“; *Denní zprávy*, Moravské noviny, č. 76, 24. 6. 1868, s. 302; Podobné články s žádostmi obyvatel o uspořádání tábora lidu v jejich okrese nalezneme v periodikách poměrně hodně. Jan Janák označil ve svém článku *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868–1874* tuto první etapu táborového hnutí za „vycházející ze spodu“; JANÁK, J.: *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 226.

²⁸⁷ BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 190.

²⁸⁸ Kompletní přehled moravských táborů lidu konaných v letech 1868–1874, a to vládou povolených i zakázaných, uvedl Jan Janák jako přílohu k článku *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868–1874*; JANÁK, J.: *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 252–253.

²⁸⁹ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 60.

²⁹⁰ V té době byl pro ně ještě používán název meeting a konalo se 14. června v Kravsku u Znojma. JANÁK, J.: *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 223.

Se svou řečí vystoupil až následujícího roku na táboru lidu konaného 6. května ve Smržicích na Prostějovsku, jehož hlavním tématem bylo národní školství.²⁹¹ I. Wurm ve svém proslovu hájil povahu Slovanů, konkrétněji napadení jejich povahy ze sklonů k alkoholismu,²⁹² a obhajoval slovanská práva na vlastní školství. Na tomto shromáždění bylo přijato usnesení, jež žádalo zakládání českých středních a hlavních škol, povýšení olomouckého slovanského gymnázia na vyšší a zřízení české univerzity a techniky.²⁹³

V roce 1870 poklesl počet pokusů o konání těchto shromáždění²⁹⁴ a nastala jistá stagnace táborového hnutí.²⁹⁵ Proto byl v tomto roce povolen a uskutečněn pouze jeden tábor lidu, jenž se konal 1. května u Křelova, obce ležící blízko Olomouce,²⁹⁶ na kterém I. Wurm vystoupil jako poslední řečník. Téma, na které řečníci pronášeli své proslovy, znělo „Co bychom měli činiti, abychom si vždy více a více mizící blahobyť pojistili!“²⁹⁷ Oproti ostatním promlouvajícím jeho řeč nebyla jakkoliv určitá, jako spíše motivační a dodávající povzbuzení v trvajícím boji za národní svébytnost Slovanů, v duchu hesla „Přičiň se člověče a Bůh ti požehná“.²⁹⁸ Shromáždění zde přijalo usnesení, ve kterém se účastníci zavázali k tomu, že se budou snažit o zakládání dalších českých škol a zároveň se budou starat o to, aby na školách stávajících byla mládež vyučována v „duchu národa“.²⁹⁹ Dále se usnesli, že se budou snažit o zlepšení hospodářské situace omezením vývozu a kvalitnějším zpracování vlastních produktů. Dále zde byl vysloven požadavek na zrušení centralizace a zavedení federace. V neposlední řadě se také účastníci shromáždění tímto usnesením zavázali ke snaze o „dorozumění se svými spoluobyvatelemi německými.“³⁰⁰

Během roku 1871 došlo k dalšímu oživení táborového hnutí na Moravě, kdy se změnil jejich zevní charakter, jenž vyplýval z pozitivní politické situace.

---

²⁹¹ *Tábor lidu u Smržic*, Moravské noviny, č. 64, 29. 5. 1869, s. 254.

²⁹² V tomto případě I. Wurm reagoval na nejmenovaný článek z „Gartenlaube“; *Tábor lidu na planinách Smržických*, Moravské noviny, č. 69, 10. 6. 1869, s. 274.

²⁹³ *Tábor lidu na planinách Smržických*, Moravské noviny, č. 69, 10. 6. 1869, s. 274.

²⁹⁴ Během let 1868–1869 byl povolen jen zlomek z obrovského množství žádostí o uspořádání tábora lidu. V podstatě se s žádostmi o povolení těchto shromáždění a jejich následného zamítnutí setkáváme v tomto období ve většině výtisků Moravské orlice, Olomouckých novin či Moravských novin.

²⁹⁵ JANÁK, J.: *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 235.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 236.

²⁹⁷ *Tábor lidu u Křelova*, Našinec, č. 36, 4. 5. 1870, s. 2.

²⁹⁸ *Tábor lidu u Křelova*, Našinec, č. 37, 7. 5. 1870, s. 2.

²⁹⁹ *Tábor lidu u Křelova*, Našinec, č. 36, 4. 5. 1870, s. 2.

³⁰⁰ Tamtéž.

Tábory lidu v tomto období tedy měly na rozdíl od těch předchozích provládní povahu, nicméně témata, která na nich byla probírána, například historické státní právo, zůstávala stejná.³⁰¹ V tomto roce se I. Wurm účastnil tábora lidu konaného 16. července u Holice v Olomouckém okrese, kde pronesl řeč na téma „Proč vážně posud politické narovnání s německými krajany?“³⁰² Jelikož se I. Wurm před svoláním tohoto shromáždění účastnil porad s J. J. Strossmayerem ve Vídni, začal svůj proslov vyřízením pozdravů tohoto biskupa Moravanům. Wurmův projev pak pokračoval ve stejném duchu, kdy přirovnal politickou situaci na Moravě k situaci v Chorvatsku,³⁰³ a sice s tím rozdílem, že Slované na Moravě utlačují Němci, kdežto Slované v Chorvatsku utlačují Maďaři. Následující Wurmův proslov se nesl v rétorice běžné pro představitele Sušilovy školy, kdy německá vláda utlačuje české Moravané, kde může, kdežto císař se jim (Moravanům) naopak snaží vybojovat alespoň kousíček spravedlnosti.³⁰⁴ Proslov I. Wurmu zakončil výzvou šlechtě, aby se spojila s obyčejným českým lidem na Moravě a byla „...květem národa a chloubou vlasti!“³⁰⁵ Na shromáždění bylo poté přijato usnesení, která proklamovala neodkladnost smíření německé a české národnosti v zemích koruny české. Díky tomuto smíření by dle usnesení vzkvétaly nejen české země, nýbrž celá habsburská monarchie. Zároveň usnesení uvedlo, že usmíření je možné, protože oba národy mají mnoho společného.³⁰⁶ Za překážku jejich smíření byla označena především říšská rada, na jehož rozpuštění závěrečné usnesení vzneslo požadavek. Jako druhá podstatná překážka usmíření obou národností byla uvedena „stranická byrokracie“,³⁰⁷ proto usnesení vznášelo také požadavek na propuštění veškerých úředníků, aktivních v jakékoliv politické straně, a to jak z německého,

---

³⁰¹ JANÁK, J.: *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 237.

³⁰² *Tábor lidu u Holice*, Našinec, č. 57, 19. 7. 1871, s. 1.

³⁰³ Doslova „Osud Chorvatův od osudu našeho v ničem se neliší.“; *Tábor lidu u Holice*, Našinec, č. 58, 21. 7. 1871, s. 1.

³⁰⁴ Zde I. Wurm uvedl v proslovu jako příklad císařovo udělení českého reálného gymnázia Přerovu, přičemž velmi přehnaně zdůrazňoval císařův soucit a lásku k českým obyvatelům Moravy, kterou měl císař projevít při přednesu děkovné řeči Přerovanů za toto gymnázium „A nyní pozor! Shromážděný lidé na táboru u Holice. Když tato slova byla pronesena ústy našimi, – (tři jsme toho svědci) – zaskvěla se v oku Jeho Veličenstva slza.“; *Tábor lidu u Holice*, Našinec, č. 58, 21. 7. 1871, s. 1; Tato pravděpodobně přehnaná interpretace císařovy reakce na děkovnou řeč Přerovanů byla v této době i u představitelů národního obrození poměrně běžnou. K tomuto tématu např.: RAK J.: *Zachovej nám Hospodine*.

³⁰⁵ *Tábor lidu u Holice*, Našinec, č. 58, 21. 7. 1871, s. 1.

³⁰⁶ Osobu panovníka, společnou obranu, zájmy hmotné a společnou touhu po svobodě; *Resoluce II*, Našinec, č. 57, 19. 7. 1871, s. 2.

³⁰⁷ *Resoluce II*, Našinec, č. 57, 19. 7. 1871, s. 2.

tak českého spektra. Na závěr usnesení vepsali přítomní prohlášení o poskytnutí jakékoliv garance německým obyvatelům ohledně zachování jejich národní svébytnosti.³⁰⁸ I. Wurm se nadále v tomto roce zúčastnil ještě tábora lidu v Kojetíně, který se konal 20. srpna. Zde byl I. Wurm na domácí půdě,³⁰⁹ nejspíše proto jej obecenstvo bouřlivě přivítalo. Poté, co pronesl několik „ohnivých slov“³¹⁰, přešel rovnou ke schvalování usnesení, protože téma, o kterém měl hovořit, už dostatečně probral předešlý řečník.³¹¹ Toto usnesení mířilo směrem k velkostatkářům a velkopřůmyslníkům, kteří stáli v opozici vůči historickému státnímu právu. Usnesení je vyzývalo, aby se připojili nejen k programu historického státního práva, ale aby se také přihlásili k deklaraci z 22. srpna 1868, tedy k pasivní rezistenci. Zároveň byli vyzváni, aby u nastávajících voleb nehlasovali pro kandidáty, kteří by s výše uvedenými body politického programu národní strany na Moravě byli v rozporu.³¹²

Mezi lety 1872 a 1873 táborové hnutí na Moravě pomalu upadalo. Během roku 1872 proběhly dva nezdařilé pokusy o svolání těchto shromáždění. Pouze jeden pokus o organizaci tábora lidu pak proběhl v roce 1873. Roku 1874 táborové hnutí na Moravě zcela utichlo.³¹³

V proslovec, jež I. Wurm v průběhu táborového hnutí pronesl, můžeme pozorovat stěžejní témata, kterými se do té doby zabýval, jako bylo školství či národní rovnoprávnost. Některá témata naopak do jeho širokého spektra oblastí, do kterých se snažil zasahovat, přibyla, jako například snaha o vymýcení alkoholismu na Moravě. Všechny Wurmovy proslovy, které v rámci táborového hnutí pronesl, se samozřejmě nesly v duchu jeho specifické dikce užívající kombinaci historických a náboženských námětů, které se spolu prolínaly. Ačkoliv vystupoval radikálně, vždy zachoval nejvyšší úctu autoritám v podobě císařského trůnu a církve, kterým nezapomínal provolávat věčnou slávu.

---

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ Kojetín patřil k jeho volebnímu okresu, kde měl tradičně jednu z nejsilnějších voličských základů od roku 1861.

³¹⁰ Kompletní znění Wurmova proslovu bohužel není uvedeno; *Tábor lidu u Kojetína*, Moravská orlice, č. 192, 24. 8. 1871, s. 3.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² *Resoluce I*, Moravská orlice, č. 192, 24. 8. 1871, s. 3.

³¹³ JANÁK, J.: *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 247.

Dne 11. června 1868 bylo císařským patentem oznámeno druhé svolání zemských sněmů po rakousko-uherském vyrovnání, a to na 22. srpna.³¹⁴ Právě v důsledku rakousko-uherského vyrovnání a prosincové ústavy, které byly políčkem českým politickým snahám, se národní strana v Čechách rozhodla přejít do opozice vůči vládě. Jako formu této opozice zvolila rozšíření pasivní rezistence z říšské rady také na zemský sněm. Národní strana na Moravě ještě na počátku srpna vážně uvažovala o účasti na zemském sněmu, myšlenka na pasivní rezistenci se jí přičila. Nicméně s ohledem na své kolegy v Čechách³¹⁵ a pravděpodobně také nemalým vlivem táborového hnutí se představitelé národní strany na Moravě také rozhodli zahájit pasivní rezistenci.³¹⁶ Toto rozhodnutí nepodporovali pouze poslanci národní strany na Moravě, nýbrž si získalo souhlas také olomouckého arcibiskupa Bedřicha Egona lantkraběte z Fürstenberku a brněnského biskupa Antonína Arnošta Schaffgotsche, stejně jako některých předních představitelů moravské konzervativní šlechty. A. Pražák poté sepsal podle vzoru národní strany v Čechách deklaraci, která vysvětlovala motivaci národní strany na Moravě neúčastnit se jednání na zemském sněmu a říšské radě.³¹⁷ Deklarace začínala odvoláním na adresu císaře z 27. února 1867 a opětovným upozorněním na to, že Moravané nemohou s ohledem na diplom z 20. října 1860 a patent z 26. února 1861 uznat ústavnost říšské rady svolané 4. února 1867. A. Pražák opětovně vyslovil nesouhlas s rakousko-uherským vyrovnáním stejně jako s prosincovou ústavou, které obě pokládali deklaranti za neústavní rozhodnutí, tudíž je považovali za neplatné. Dualistické uspořádání státu pak označil za porušení všech historických státoprávních poměrů. V deklaraci hájil A. Pražák autonomii jednotlivých zemí v rámci habsburské monarchie. Dále výčtem historických událostí a smluv demonstroval svébytnost Markrabství moravského a jeho sounáležitost s Královstvím českým. Mimo jiné pak v deklaraci obvinil Předlitavsko a především jeho vládu ze zanedbávání zájmů Moravanů.³¹⁸ Deklaraci A. Pražák sepsal 22. srpna a následně ji nechal podepsat mnohými poslanci z řad národní strany na Moravě,³¹⁹ mezi nimiž figuroval také I. Wurm.

---

³¹⁴ *Část úřední*, Moravské noviny, č. 85, 14. 7. 1868, s. 337.

³¹⁵ ŘEPA, M.: *Moravané nebo Češi?*, s. 138; CIBULKA, P. (ed.): *Politické programy*, s. 18.

³¹⁶ URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 235.

³¹⁷ KAMENÍČEK, F. (ed.): *Paměti a listář*, s. 56.

³¹⁸ CIBULKA, P. (ed.): *Politické programy*, s. 136–138.

³¹⁹ KAMENÍČEK, F. (ed.): *Paměti a listář*, s. 56.

Deklaraci podepsali také někteří představitelé konzervativní šlechty, jako byli Hugo kníže a starohrabě Salm-Reifferscheid, nebo Egbert hrabě Belcredi či olomoucký arcibiskup a brněnský biskup.³²⁰

Dne 22. srpna bylo dle plánu zahájeno zasedání moravského zemského sněmu, poslanci národní strany na Moravě už na něm ale nebyli přítomni.³²¹ Přes počáteční zmatky, které nepřítomnost české konzervativní pravice a konzervativní šlechty na zasedání způsobila, byl moravský zemský sněm zahájen, a to přes to, že z důvodu nízkého počtu poslanců nebyl schopen o ničem hlasovat a tedy pozbyl schopnost uzavírat plnoprávná rozhodnutí.³²² O dva dny později, tedy 24. srpna, předal A. Pražák deklaraci zemskému hejtmanovi, který ji měl uvést ve známost na třetím sezení moravského zemského sněmu.³²³ Proti čtení této deklarace se však ohradil jeden z předních představitelů německé liberální levice, Franz Mandelblüh, který navrhnul odročení jejího přednesení zemskému sněmu,³²⁴ což přítomní němečtí poslanci odhlasovali.³²⁵ Nepřítomnost národní strany na Moravě na zemském sněmu tak nebyla ani oficiálně zdůvodněna. A. Pražák však poskytl kopie deklarace pražskému a vídeňskému tisku, který ji zveřejnil, a deklarace tedy nakonec ve známost vešla.³²⁶

Ačkoliv I. Wurm deklaraci podepsal mezi prvními, s politikou pasivní rezistence nesouhlasil, ostatně jako většina poslanců z řad národní strany na Moravě.³²⁷ I. Wurm byl přesvědčen o neúčinnosti pasivní rezistence v podobě, v jaké byla uskutečňována, tedy neúčastí poslanců národní strany na Moravě na zemském sněmu a říšské radě. Navrhoval buď radikalizaci stávajícího odporu vůči vládě, nebo jeho zrušení a opětovnou účast na zasedáních zemského sněmu i říšské rady, protože momentální situace umožňovala německým liberálním politikům na Moravě „neobmezeně řídit“.³²⁸ K zosílení stávajícího odporu I. Wurm navrhoval jednat podle vzoru Maďarů, kteří si své národnostní vyrovnání na Rakousku již vymohli. Inspirovat se u nich chtěl například v odmítání daní, vojenskou

---

³²⁰ *Denní zprávy*, Moravské noviny, č. 102, 25. 8. 1868, s. 406.

³²¹ *Rozhodnuto!*, Moravská orlice, č. 194, 23. 8. 1868, s. 1.

³²² *Ze sněmu*, Moravská orlice, č. 194, 23. 8. 1868, s. 2.

³²³ KAMENÍČEK, F. (ed.): *Paměti a listář*, s. 56.

³²⁴ *Tamtéž*, s. 57.

³²⁵ *K dennímu pořádku!*, Moravská orlice, č. 196, 26. 8. 1868, s. 1.

³²⁶ KAMENÍČEK, F. (ed.): *Paměti a listář*, s. 57.

³²⁷ ŘEPA, M.: *Moravané nebo Češi?*, s. 138.

³²⁸ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 71.

neloajálností vůči Rakousku a podobně.³²⁹ Nejen I. Wurm byl přesvědčen o tom, že pasivní rezistence podporovala spíše německé liberální poslance a upevňovala pozice německých obyvatel Moravy, zatímco českým spíše škodila.³³⁰ Dokonce i lídr národní strany na Moravě, A. Pražák, ve svých pamětech uznal, že pasivní rezistence na moravském zemském sněmu i na říšské radě napáchala českému státoprávnímu programu a českému obyvatelstvu na Moravě více škody než užitku a umožňovala německým liberálním politikům „vykořisťovat“ slovanské obyvatelstvo a jeho národní zájmy.³³¹

Následující rok, 29. října 1869, odhlasovali zbylí poslanci na moravském zemském sněmu návrh ústavního odboru, který se týkal zbavení poslaneckého mandátu všech účastníků pasivní rezistence. I. Wurm byl tak spolu s dalšími členy národní strany na Moravě, stejně jako církevní hodnostáři a část konzervativní šlechty, kteří podepsali výše uvedenou deklaraci, připraven o svůj poslanecký mandát.³³² Zbaven mandátu byl I. Wurm po dobu trvání trpného odporu vůči vládě ještě několikrát, stejně jako ostatní členové národní strany a jejich spojenci setrvávající v pasivní rezistenci.

To, že se členové národní strany na Moravě se svými spojenci v rámci pasivní rezistence neúčastnili sezení zemského sněmu a říšské rady samozřejmě neznamenalo, že přestali být politicky aktivní. Mezi lety 1870–1874 proběhla řada významných jednání národní strany na Moravě s moravskou konzervativní šlechtou, ale také s představiteli národní strany v Čechách. Těchto jednání se účastnili vůdčí představitelé těchto politických uskupení. Na jednáních byl v této době definován směr, kterým se česká národní politika v Čechách a na Moravě v budoucnu ubírala. I. Wurm byl jednou z mála osob, které se těchto jednání prokazatelně účastnily, což potvrzuje, že i na počátku 70. let patřil do úzkého vedení národní strany na Moravě. Absence Wurmova jména u veškerých zveřejněných dokumentů z produkce národní strany na Moravě po jeho přesunu z politického centra v Brně do Olomouce v roce 1866 se tak jeví spíše jako optická

---

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Tamtéž, s. 72.

³³¹ „Gewiss ist es, dass durch diese rücksichtslose Ausnutzung der Majorität die liberale deutsche Partei in Mähren die Interessen der slavischen Bevölkerung sehr schädigte, und dass die Abstinenzpolitik sowohl im Landtage als im Reichsrathe es verschuldete, dass die Entwicklung der staatsrechtlichen Verhältnisse sich für die Slaven immer ungünstiger gestaltete“; KAMENÍČEK, F. (ed.): *Paměti a listář*, s. 57.

³³² *Po deklarantech veta!*, Moravská orlice, č. 250, 31. 10. 1869, s. 1.

záležitost, kdy jeho jméno z těchto dokumentů mizí pravděpodobně z důvodu jeho nepřítomnosti v centru dění. Pokud by v této době z úzkého vedení národní strany opravdu odstoupil, nebyl by žádný důvod, proč by se opět na začátku 70. let účastnil tak významných jednání probíhajících v úzkém kruhu nejvýznamnějších představitelů české národní politiky této doby v Čechách a na Moravě.

Jednání mezi představiteli národní strany na Moravě a konzervativní šlechtou se odehrávala v Přerově, kde se A. Pražák, I. Wurm, E. Belcredi a H. Salm-Reifferscheid scházeli na faře Arnošta Vychodila. Na těchto jednáních došlo ke společnému ujednání mezi konzervativní šlechtou a národní stranou o dalším společném postupu.³³³

Dne 12. dubna 1870 byl novým ministerským předsedou jmenován hrabě Alfred Potocki a vnitropolitická situace se opět zdála být nakloněná českým politickým snahám.³³⁴ A. Potocki ihned po svém nástupu do úřadu učinil několik vstřícných kroků, jako bylo vymožení amnestie pro politické vězně odsouzené za tiskové delikty, odvolání neoblíbeného místodržícího v Čechách, Alexandra von Kollera, a co bylo pro české i moravské představitele národní strany nejpodstatnější, zahájil s nimi jednání ohledně jejich požadavků. Předběžné rozhovory mezi federalistickými politiky z Čech a Moravy s A. Potockim proběhly již během dubna, oficiální jednání se pak odehrála během 17. a 18. května.³³⁵

Před jednáním s A. Potockim se 16. května sešli nejvýznamnější představitelé národní strany z Čech i Moravy s českou i moravskou konzervativní šlechtou v lobkovickém paláci. Schůzky se zúčastnilo 26 politiků, předsedal jim hrabě Albert Nostic, zástupce Moravy reprezentovali E. Belcredi a A. Pražák.³³⁶ Mezi ostatními představiteli národní strany na Moravě, kteří se tohoto setkání zúčastnili, s největší pravděpodobností figuroval také I. Wurm.³³⁷ Účelem tohoto

---

³³³ Počet těchto schůzek ani jména všech účastníků nejsou uvedena, s největší pravděpodobností bylo účastníků těchto jednání více; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 69.

³³⁴ URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 242.

³³⁵ Podrobněji např.: BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 207–211; URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 242–244.

³³⁶ URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 243.

³³⁷ Nevyvratitelný důkaz o Wurmově přítomnosti na tomto jednání se nepodařil dohledat. O. Urban uvádí, že byli přítomni zástupci národní strany na Moravě, které vedl A. Pražák; URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 243; M. Procházková píše o Wurmově účasti na neurčité významné schůzi národní strany s konzervativní šlechtou, na které došlo ke vzájemnému sjednocení dalšího postupu těchto politických uskupení. Tato blíže nespecifikovaná schůze časově spadá do období, o kterém pojednáváme; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 69–70; Podle dobového tisku můžeme s jistotou říct, že se I. Wurm v této době pohyboval v Praze, kde schůze probíhala; *Z moravských deklaratův nacházejí se v Praze...*, Moravské noviny, č. 60, 19. 5. 1870, s. 2; Protože se I. Wurm

setkání bylo stanovit společný program pro nastávající jednání s A. Potockim.³³⁸ Přítomní se dohodli na společném programu, který vycházel z české deklarace z roku 1868. Také se zde shodli na bezvýhradné podpoře návrhů Jindřicha Jaroslava hraběte Clam-Martinice, které například zapovídaly diskuzi o návratu státoprávních politiků zpět na říšskou radu během následujícího jednání s A. Potockim.³³⁹

Po tomto jednání se v Praze uskutečnilo ještě jedno důležité setkání. Dorazili sem totiž také zástupci tyrolské opozice vůči vládě a sešli se s českými a moravskými politiky a důvěrníky z řad národní strany.³⁴⁰ Tohoto setkání se měli účastnit ještě někteří polští poslanci. Přítomní se pak pokoušeli zjistit možnosti vytvoření jednotné federalistické fronty.³⁴¹ I. Wurm společně s jedním z bratrů Skrejšovských³⁴² během tohoto setkání uzavřel spojenectví a politické přátelství se zástupci Tyrolské opozice, kteří byli vedeni baronem Johannem Givanellim.³⁴³

Na jednání s A. Potockim, které proběhlo následujícího dne, 17. května, pak byli z představitelů národní strany na Moravě přítomni A. Pražák, F. A. Šrom, I. Wurm, F. Mathon, J. R. Demel a Jan Kozánek.³⁴⁴ Samozřejmě byli přítomni také reprezentanti české a moravské konzervativní šlechty, stejně jako vůdčí představitelé národní strany v Čechách v čele s Františkem Ladislavem Riegrem. Vládní stranu poté kromě A. Potockého reprezentoval také ministr zemědělství Alexander von Petrino.³⁴⁵ Jako prostředník na tomto setkání působil politik polského původu Francizsek Jan Smolka.³⁴⁶ Jednání však nedospěla k žádným hmatatelným výsledkům.³⁴⁷ O neúspěšnosti tohoto setkání předních představitelů

---

prokazatelně účastnil následujícího dne jednání s A. Potockim; *Porady v Praze*, Moravská orlice, č. 113, 18. 5. 1870, s. 2; a na poradě 16. května zastupitelé českého politického spektra z Čech a Moravy sjednávali především svůj společný postup k jednání s A. Potockim, které se mělo konat následujícího dne, je nanejvýš pravděpodobné, že I. Wurm byl přítomen na poradách konaných 16. května v lobkovickém paláci.

³³⁸ URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 243.

³³⁹ BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 210.

³⁴⁰ *Důvěrníci tyrolské opozice...*, Národní listy, č. 137, 20. 5. 1870, s. 2.

³⁴¹ URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 243.

³⁴² Oba bratři, Jan Stanislav Skrejšovský i František Skrejšovský, byli politicky činní. M. Procházková bohužel neuvádí, který z bratrů byl při tomto setkání přítomen; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 70.

³⁴³ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 70.

³⁴⁴ *V listech pražských...*, Moravské noviny, č. 60, 19. 5. 1870, s. 2.

³⁴⁵ Který byl údajně Wurmův přítel; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 70.

³⁴⁶ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 70.

³⁴⁷ URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 244; S tímto tvrzením se mírně rozchází interpretace M. Procházkové, která uvádí, že na jednání sepsal F. J. Smolka podmínky narovnání ve dvou arších, ve kterých bylo mimo jiné určeno, kdo bude jmenován moravským místodržitelem, kdo zemským

české a moravské státoprávní politiky s vládou svědčí také to, že A. Potocki údajně odcházel z jednání s pláčem.³⁴⁸

Po tomto jednání došlo k rozpuštění říšské rady a zemských sněmů císařským patentem z 21. května 1870.³⁴⁹ Nové volby do moravského zemského sněmu za městskou volební kurii byly naplánovány na 27. června. Představitelé národní strany na Moravě se rozhodli v těchto volbách opět kandidovat do zemského sněmu. Rozhodli se tak s ohledem na volby v roce 1861, kdy kandidovali „jen z příčin prospěšnosti sněmu“.³⁵⁰ Ve svém volebním prohlášení národní strana odkazovala na pasáž ze své deklarace z roku 1868, která proklamovala, že do říšské rady v žádném případě nevstoupí, pokud bude zachována její stávající podoba. Na druhou stranu byli svolní k opětovnému vstupu na zemský sněm. Svou účast na něm ale podmínili, že musí být přesvědčeni o tom, že vláda má zájem na vyrovnání se zemským sněmem v oblasti jeho složení, ústavy země a říše. Toto vyrovnání mělo vést k uznání historického práva a k „zabezpečení životních podmínek říše.“³⁵¹

I. Wurma v těchto volbách doporučil volební komitét pro volbu ve volebním okrese Přerov, Kojetín a Tovačov.³⁵² Wurmovým protikandidátem byl jeho soupeř z prvních voleb v roce 1861, A. Skene. Voleb v Přerově se zúčastnilo 762 voličů, z nichž 559 hlasovalo pro I. Wurma, který tedy s přehledem volby vyhrál, a byl proto 20. srpna připuštěn k účasti na moravském zemském sněmu.³⁵³

Přesto, že I. Wurm tyto volby vyhrál a byl na zemský sněm připuštěn, svůj poslanecký slib nesložil. Představitelé národní strany na Moravě se totiž nakonec rozhodli setrvat v pozicích pasivní rezistence, jelikož se situace dle nich oproti roku 1868 jakkoliv nezměnila.³⁵⁴ Proto, když byl 23. srpna na třetím sezení

---

hejtmanem a kdo bude dosazen na uvolněné místo brněnského biskupa. Toto narovnání se dle M. Procházkové neuskutečnilo kvůli připojení historické šlechty k programu pasivní rezistence, kterou chtěla šlechta ještě více zradikalizovat; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 70; Česká šlechta 16. května skutečně přistoupila na plné znění deklarace českých poslanců; *Historická šlechta v Čechách...*, Národní listy, č. 134, 17. 5. 1870, s. 2; a v rámci jejich připojení k této deklaraci opravdu došlo k určité radikalizaci, přinejmenším pro politiky z Čech; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 210.

³⁴⁸ BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 211; PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 70.

³⁴⁹ *Císařský patent daný dne 21. května 1870*, Moravská orlice, č. 119, 25. 5. 1870, s. 1.

³⁵⁰ *Moravané*, Moravská orlice, č. 135, 15. 6. 1870, s. 1.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² *Pro volební okresy měst*, Moravská orlice, č. 144, s. 1.

³⁵³ Moravský sněmovní list, 20. 8. 1870, s. 23.

³⁵⁴ Vláda dle jejich požadavků stále nevyslovila zájem na uskutečnění požadavků státního historického práva, které by umožnilo sepsat zemskou ústavu, jenž by byla pro „...většinu

moravského zemského sněmu čten český poslanecký slib, nebyl tam nikdo, kdo by jej složil.³⁵⁵

Dne 4. února 1871 přijal císař demisi stávající vlády A. Potockého a jmenoval nový kabinet, do jehož čela jmenoval hraběte Karla Hohenwartha.³⁵⁶ Tato vesměs úřednická vláda poskládaná z do té doby méně známých představitelů politického života habsburské monarchie se od počátku svého ustavení snažila o dohodu s českou státoprávní opozicí, se kterou zahájila jednání již během února.³⁵⁷ Ve dnech 20. – 26. června proběhla ve Vídni jednání mezi K. Hohenwarthem, Albertem Eberhardem Friedrichem Schöfflem, Clam-Martinicem, F. L. Riegrem a A. Pražákem nad konkrétními požadavky, které předložila česká strana. Během roku proběhlo ještě několik jednání a obě strany, jak vláda, tak česká státoprávní opozice přistoupily na vyrovnání.³⁵⁸

V důsledku těchto jednání³⁵⁹ dne 10. srpna 1871 byla císařským patentem opět rozpuštěna říšská rada a zemské sněmy s nařízením příkazujícím okamžitou organizaci voleb do nových zemských sněmů.³⁶⁰ Volby do moravského zemského sněmu byly vyhlášeny pro kurie měst a obchodních a živnostenských komor na 5. září.³⁶¹ I. Wurm znovu kandidoval ve svém volebním okrese Přerov, Kojetín a Tovačov.³⁶² V těchto volbách získal o sto hlasů více než rok předchozí. Byl tak zvolen jednohlasně všemi možnými 647 hlasy.³⁶³ Za právoplatné bylo Wurmovo zvolení uznáno 16. září, kdy byl také připuštěn k účasti na moravském zemském sněmu a složil slib.³⁶⁴

Národní strana na Moravě po těchto volbách poprvé porušila pasivní rezistenci a na sněm vstoupila, jelikož byla dle jejího vedení splněna podmínka

---

obyvatelstva uspokojující.“, a proto jim na zemský sněm „...vůle celého národa přístup zabraňuje...“. Politici představitelé navíc věřili, že pasivní rezistenci dosáhnou pádu prosincové ústavy; „*Sněm moravský*“, Moravská orlice, č. 189, 21. 8. 1870, s. 1.

³⁵⁵ *III. Schůze „sněmu“ v budově c. k. místodržitelství*, Moravská orlice, č. 191, 24. 8. 1870, s. 2.

³⁵⁶ URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 248.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 250.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 251.

³⁵⁹ Zprávy o tom, že k rozpuštění říšské rady a svolání nových zemských sněmů došlo také v důsledku připravovaného česko-rakouského vyrovnání, se objevily v tisku i přes to, že povaha jednání, která probíhala mezi českou státoprávní opozicí a vládou od začátku roku byla před veřejností utajovaná do poslední chvíle; *K vyrovnání českému*, Moravské noviny, č. 97, 15. 8. 1871, s. 1.

³⁶⁰ *Císařský patent z dne 10. srpna 1871*, Moravské noviny, č. 96, 12. 8. 1871, s. 1.

³⁶¹ *Prohlášení*, Moravské noviny, č. 97, 15. srpen 1871, s. 1.

³⁶² *Kandidátní listina*, Moravská orlice, č. 193, 25. 8. 1871, s. 1.

³⁶³ *Z Přerova*, Moravská orlice, č. 204, 7. 9. 1871, s. 1.

³⁶⁴ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 212, 17. 9. 1871, s. 3.

uvedená v deklaraci české státoprávní opozice na Moravě, a sice že poslanci jsou ochotni se účastnit zemského sněmu, pokud uznají, že vláda je ochotna uznat historické státní právo,³⁶⁵ což velmi nadějně naznačovala zákulisní jednání mezi předními představiteli národní strany na Moravě a v Čechách s Hohenwartovou vládou probíhající od začátku roku.

Po vstupu do sněmu byl I. Wurm zvolen členem petičního výboru,³⁶⁶ členem finančního odboru³⁶⁷ a spolu s Bedřichem Hoppem zapisovatelem v kurii měst.³⁶⁸ Ve finančním odboru I. Wurm působil jako zpravodaj, tudíž na sněmu referoval o závěrech a návrzích, ke kterým dospěli jeho členové.³⁶⁹

Na sedmnáctém sezení zemského sněmu se I. Wurm zapojil do sporu, který vzniknul při schvalování školního rozpočtu. Návrh finančního odboru se dostal do sporu s návrhem zemského výboru, když finanční odbor odmítnul přiznat výdaje ve výši 90 000 zlatých na národní školství, jež požadoval zemský výbor. Finanční odbor navrhoval celou částku zrušit, a to z důvodu, že sněm jednal o změně stávajícího školského zákona z 24. ledna 1871.³⁷⁰ Proti tomuto návrhu vystoupil vládní zástupce, který argumentoval, že vláda diskuzi o změně školního zákona odložila, a proto jsou platné současné školní zákony. Považoval proto finanční podporu v zájmu školství, především učitelů, za nutnou. Na jeho stranu se postavil F. A. Šrom, který z toho důvodu, že nebylo zatím jasné, do jaké míry bude dotyčný školní zákon pozměněn či zda nebude zrušen úplně, navrhoval, aby oněch sporných 90 000 zlatých bylo zahrnuto do školního rozpočtu. Jako pádný argument uváděl, že učitelé na těchto školách by mohli přijít k výrazné finanční újmě. I. Wurm se zapojil do této diskuze z pozice člena finančního odboru a podpořil návrh, aby sporná částka do rozpočtu započítána nebyla a národním školám tedy

---

³⁶⁵ *Naši poslanci a „sněm“*, Moravská orlice, č. 289, 19. 12. 1871, s. 1.

³⁶⁶ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 212, 17. 9. 1871, s. 3.

³⁶⁷ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 214, 20. 9. 1871, s. 3.

³⁶⁸ Předsedou byl zvolen J. Kozánek, za náměstka F. A. Šrom; *Volby na moravském sněmě*, Moravská orlice, č. 211, 16. 9. 1871, s. 2.

³⁶⁹ Výsledky jednání finančního odboru, o kterých I. Wurm na zemském sněmu referoval, byly: Zpráva o žádosti kancelisty Olomouckých zaopatřovacích ústavů Jana Kurtína, o příspěvek na bytné; Moravský sněmovní list, 28. 9. 1871, s. 127–128; Návrh odboru v příčině prodloužení smlouvy s kongregací sester z III. Řádu sv. Františka v Olomouckých dobročinných ústavech; Moravský sněmovní list, 11. 10. 1871, s. 393; Dále referoval o žádosti Matěje Wiesra a Aloise Kluga, zaměstnanců zemského ústavu pro pomatence, o zvýšení jejich platů; Moravský sněmovní list, 28. 9. 1871, s. 456; Dále podal správu finančního odboru o schválení závěrky účtů fondu pomatenců na rok 1870 a o rozpočtu fondu pro pomatence na rok 1872; *Sněm markrabství moravského*, Moravské noviny, č. 128, 26. 10. 1871, s. 1.

³⁷⁰ Moravský sněmovní list, 13. 10. 1871, s. 521.

žádná finanční podpora nebyla přidělena. Ačkoliv se zdá paradoxní, že I. Wurm, který od počátku své politické kariéry bojoval za zavedení národního školství, se nyní snažil o zrušení jeho financování. Ve svém proslovu se ale důrazně ohradil proti tomu, že by on, či finanční odbor, mířil svůj návrh proti učitelům či proti školství. Návrh o zrušení financování národního školství totiž mířil proti školskému zákonu z 24. ledna 1871, který I. Wurm, stejně jako další poslanci národní strany na Moravě, považoval za školství škodlivý. Především se mu nelíbilo, že současný školský zákon umožňoval páchat „byrokratické násilí“.³⁷¹ Navíc jej považoval za ohrožující rodinu, obec i církev. Spravování místního školství bylo totiž odejmuto obcím a vloženo do pravomoci okresních školních rad. Ty ovšem dle jeho názoru nedbaly na potřeby žáků, nýbrž sledovaly vlastní zájmy. Proto se snažil o to, aby byly okresní školní rady rozpuštěny. Pakliže by se tak stalo a byl by vytvořen nový školský zákon, který by upravoval tuto problematiku jiným způsobem, pak by bylo možné národní školy opět financovat. Na to reagoval F. A. Šrom, který zdůraznil, že oněch sporných 90 000 zlatých nemínil jako podporu školského zákona, nýbrž učitelů. Na podporu I. Wurma vystoupil také jeho bratr Josef, který podotknul, že pokud by byla ona částka určená na podporu učitelstva, jistě by ji podpořil, problém viděl v tom, že ze zprávy finančního odboru nevyplývalo, že by případná částka měla připadnout na učitele. Navíc uvedl, že většina financí v jeho volebním okrese, určena národnímu školství, padla právě na náhrady okresních školních radů, například na jejich dojíždění, místo aby byly tyto peníze investovány do škol jako takových, popřípadě do učitelů.³⁷²

V tomto duchu pokračovala poměrně vášnivá diskuze. I. Wurm se ještě několikrát zapojil, obhajující svůj postoj k danému problému, že nebrojí proti učitelům či školám, nýbrž proti školskému systému, který upravoval zákon z 24. ledna 1871, a na který dle jeho vlastních slov zástupci českého národa na Moravě nejraději nepřispěli ani krejcarem. Po této vyčerpávající diskuzi byl nakonec obhájen návrh finančního odboru, který obhajoval I. Wurm. Návrh byl tedy přijat a pro národní školství nebylo v rozpočtu oněch 90 000 zlatých přiznáno.³⁷³

Ve stejné době, kdy byly vyhlášeny volby, se v Praze odehrávala další jednání, kterých se opět účastnili představitelé české i moravské národní strany

---

³⁷¹ Tamtéž, s. 522.

³⁷² Tamtéž, 13. 10. 1871, s. 523.

³⁷³ Tamtéž, 13. 10. 1871, s. 528.

spolu s českou a moravskou konzervativní šlechtou. Ze zástupců národní strany na Moravě zde byli přítomni A. Pražák, F. A. Šrom, I. Wurm, J. Kozánek, A. Mezník, za moravskou konzervativní šlechtu byl přítomen hrabě E. Belcredi. Zástupce české národní strany zde vedl František Ladislav Rieger, česká šlechta pak byla zastoupena J. J. Clam-Martinicem. Povaha těchto schůzek byla prozatím tajena před veřejností,³⁷⁴ nicméně se týkala česko-rakouského vyrovnání.³⁷⁵

Konkrétní podoby nabylo česko-rakouské vyrovnání formulováním fundamentálních článků, které byly na českém sněmu předloženy 9. října spolu se zdvořilostní adresou císaři, stanovisky k návrhům zákonů o ochraně národností a k návrhu nového volebního řádu. Všechny čtyři dokumenty byly následující den, 10. října, na českém zemském sněmu schváleny.³⁷⁶

Jádro česko-rakouského vyrovnání tvořilo 18 článků označovaných jako články fundamentální. Prvních osm se vyjadřovalo zpětně k rakousko-uherskému vyrovnání. Konkrétně český sněm uznal rezort zahraničních záležitostí, vojenství a financí za společný všem zemím habsburské monarchie a požadoval, aby do delegací, které rozhodovaly v těchto společných záležitostech, mohl volit 15 svých zástupců. Všechny záležitosti, které nebyly prohlášeny za společné, měly spadat výhradně do českého správního rezortu – zákonodárství zemskému sněmu a administrativa zemské vlády. Dále fundamentální články uznávaly, aby některé záležitosti, které nebyly označeny za společné, byly přesto společně řízeny. Jednalo se například o záležitosti daňové, obchodní, měnové, branné a podobně. V tomto ohledy měla být přenesena zákonodárná moc na zvláštní sjezd delegátů Předlitavska a moc výkonná na vládu, která se měla skládat z ministrů daných rezortů a dvorských kancléřů. Český dvorský kancléř měl disponovat odpovědností za provádění zákonných usnesení sjezdů delegátů a měl vládnout výlučnou administrativní odpovědností při provádění zemského zákonodárství. Fundamentální články také vyjádřili vůli českého sněmu k společnému postupu s ostatními zeměmi habsburské monarchie například na určení společných zásad u vybraných záležitostí, které souvisely například s domovským právem, sčítáním lidu, uznáváním akademických hodností a podobně. K tomuto účelu měly sloužit

---

³⁷⁴ *K vyrovnání českému*, Moravské noviny, č. 97, 15. 8. 1871, s. 1.

³⁷⁵ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 70.

³⁷⁶ Podrobněji k procesu tvorby a schvalování fundamentálních článků například URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 250–257; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 222–226.

deputace zemských sněmů. Český zemský sněm také uznal nutnost řízení některých záležitostí zřízením zvláštního senátu, složeného z části z dědičných a zčásti ze jmenovaných členů všech zemí habsburské monarchie. Zákon o ochraně národnosti měl zaručovat naprostou rovnost české a německé národnosti včetně naprosté jazykové rovnosti. Upravoval také pravidla pro určení úředního jazyka v daných okresech, která se odvíjela od počtu obyvatel hlásících se k dané národnosti s tím, že pokud počet druhé národnosti v daném okrese přesáhl pět procent, měl být daný okres dvojjazyčný. Na civilních úřadech pak měla panovat naprostá rovnost obou jazyků. Z tohoto důvodu měli být zaměstnání na státních úřadech zaměstnanci ovládající dokonale oba jazyky. Návrh volebního zákona pak navrhoval určité změny v počtu mandátů a procentuálním rozložení sněmu, nicméně zachovával kuriový volební systém.³⁷⁷

I když dokumenty schválené na českém zemském sněmu vyjadřovaly požadavky týkající se pouze Království českého, jednalo se o výsledek jednání, která probíhala za přítomnosti představitelů nejen státoprávní opozice z Čech, ale také z Moravy. A. Pražák podal na moravském zemském sněmu 12. října návrh adresy císaři, která vyjadřovala státoprávní požadavky české státoprávní opozice na Moravě.³⁷⁸ Na moravském zemském sněmu vládla díky srpnovým volbám federalistická většina, a proto se dle tohoto Pražákova návrhu 13. října poslanci moravského zemského sněmu přihlásili k plnému znění dokumentů schválených 10. října na českém sněmu³⁷⁹ a žádali stejné státoprávní zřízení, jaké žádal sněm český. Stejně státoprávní postavení Čech a Moravy v rámci habsburské monarchie bylo podmínkou a zároveň zárukou spokojenosti, a tedy i stability a loajálnosti představitelů české státoprávní opozice na Moravě, kteří by tímto považovali národnostní vyrovnání za uskutečněné.³⁸⁰ Ve své adrese císaři se moravský zemský sněm také vyjádřil k státoprávním poměrům v rámci zemí koruny České.

---

³⁷⁷ Kompletní znění adresy císaři, fundamentálních článků a stanovisky k návrhu zákona o ochraně národností a nového volebního řádu viz CIBULKA, P. (ed.): *Politické programy*, s. 168–176.

³⁷⁸ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 235, 14. 10. 1871, s. 2.

³⁷⁹ „Sněm přiznává se úplně k přáním a předlohám, které sněm království českého v usnešeních o základních člancích pro království České od sebe vydal...“; *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice, 14. 10. 1871, s. 1.

³⁸⁰ „Zůstanou-li tyto záležitosti, které sněm království Českého svému zákonodárství vyhradil, také při sněmu Moravském, kdežto by záležitosti ostatním mimouherským zemím společně skrze kongres delegovaných se vyjednávaly a vyřizovaly, pak nastane onen souměr mezi jednotlivými zeměmi a postavení jich k říši celé, který záruku trvanlivosti v sobě míti bude.“; *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice, 14. 10. 1871, s. 1.

V této oblasti moravský zemský sněm požadoval zachování zákonodárství a správy v každé zemi, které by byly sobě rovné, ale spojovala by je instituce českého krále.³⁸¹ Další společnou institucí všech tří zemí měl být český královský kancléř, který by byl „hlavou vlád v korunních zemích českých“³⁸² a byl by zodpovědný všem třem zemským sněmům a osobě císaře. Kvůli zachování rovnosti markrabství moravského pak považoval moravský zemský sněm za vhodné mít také zemského kancléře, se stejnými pravomocemi a povinnostmi, jakými měl disponovat kancléř království českého. Politika na úrovni všech tří korunních zemí se pak měla realizovat v podobě delegací.³⁸³ Kromě toho moravský sněm opět provedl volby do říšské rady, a to jako důkaz úcty k císaři a „přátelské ochoty“ k ostatním národům habsburské monarchie. Nicméně poslanci zemského sněmu nezapomněli v adrese zdůraznit, že tyto volby neuskutečnili z ústavní povinnosti,³⁸⁴ nýbrž aby demonstrovali, že se snaží o smířlivé vyrovnání mezi českou státoprávní opozicí a vládou a jsou přístupni politické diskuzi. Po schválení této adresy císaři bylo zasedání moravského zemského sněmu 14. října ukončeno.³⁸⁵

První veřejné jednání o česko-rakouském vyrovnání proběhlo 30. srpna 1871, kdy ministerský předseda K. Hohenwarth referoval o požadavcích českého a moravského sněmu na vládním jednání. I když prvotní reakce ostatních vládních představitelů byla vůči návrhům české státoprávní opozice spíše pozitivního rázu a císař předběžně přijal české požadavky, došlo během října k radikálnímu obratu. K fundamentálním článkům se negativně postavily mnohé národy habsburské monarchie, kromě Němců se jednalo především o Maďary, Slovinci a Poláky, dokonce se proti fundamentálním článkům postavila i tyrolská státoprávní opozice, se kterou I. Wurm během pražských jednání v květnu stmeloval přátelství a zvažoval možnosti společného postupu.³⁸⁶ Hlavním představitelem odporu proti takto pojatému vyrovnání se stal F. F. Beust, který nyní zastával funkci kancléře.

---

³⁸¹ „Poměr všech tří korunních zemí záležel vždy na tom, že vedle sebe pod společným králem postaveny byly.“; *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice, 14. 10. 1871, s. 1.

³⁸² *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice, 14. 10. 1871, s. 1.

³⁸³ Tamtéž.

³⁸⁴ Stále trvali na tom, že říšská rada je momentálně neústavním orgánem ve smyslu deklarace národní strany na Moravě z 27. února 1867; *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice, 13. 10. 1871, s. 1.

³⁸⁵ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 237, 17. 10. 1871, s. 2.

³⁸⁶ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 70.

Ten vůči požadavkům české státoprávní opozice vznesl nosný protest týkající se zahraniční politiky habsburské monarchie, která byla v té době orientována zejména na Německo. F. F. Beust předpokládal, že vztahy s Německem se zhorší v důsledku uznání českých státoprávních požadavků, protože proti nim velmi tvrdě vystupovala německá liberální levice v rámci Čech a Moravy. F. F. Beust také inicioval setkání ministerské rady, která předcházela jednání tak zvané velké rady, které se účastnili všichni ministři Předlitavska, dále pak společní ministři a ministerský předseda Zalitavska. Celé velké konferenci pak předsedal sám císař. Výsledkem tohoto jednání byl alternativní návrh císařského reskriptu, který potvrdil stávající státoprávní poměry a pravomoc je měnit podmínil souhlasem říšské rady. V důsledku tohoto reskriptu napsal F. L. Rieger spolu s J. J. Clam-Martinicem 25. října Pamětní spis ohrazující se vůči výsledku jednání velké rady, nicméně se jednalo už spíše o formálnost, jelikož Hohenwartova vláda podala stejného dne demisi, kterou císař 27. října přijal.³⁸⁷ Do té doby nejnadějnější pokus o uskutečnění českých státoprávních požadavků ztroskotal.

Došlo také k opětovnému rozpuštění moravského zemského sněmu císařským patentem, tentokrát 15. listopadu.³⁸⁸ Tímto patentem bylo rozpuštěno pět zemských sněmů Předlitavska. Důvody jejich rozpuštění nejsou v císařském patentu uvedeny, nicméně stranický tisk národní strany na Moravě, *Moravská orlice*, uvádí, že se jednalo o snahu ústavověrných politiků získat na těchto sněmech většinu.³⁸⁹ Datum začátku zasedání zemských sněmů bylo patentem stanoveno na 18. prosince.³⁹⁰ Nové volby byly vyhlášeny do volební kurie měst a obchodních a živnostenských komor na 14. prosince.³⁹¹

Volební agitace národní strany na Moravě došla v těchto volbách zásadní změny, jelikož apel na voliče probíhal ve jménu svatováclavské koruny. Jedná se o první volební agitaci národní strany na Moravě, která nestaví především na

---

³⁸⁷ Zahraniční politika habsburské monarchie samozřejmě nebyla jedinou překážkou česko-rakouského vyrovnání. Podrobněji např.: například URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 254–257; BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 226–231.

³⁸⁸ *Císařský patent*, *Moravská orlice*, č. 272, 28. 11. 1871, s. 2.

³⁸⁹ O rozpuštění těchto zemských sněmů se *Moravská orlice* vyjádřila velmi nevybíravě „Co do věci, rozpuštěno pět sněmů, mezi nimi též moravský. Proč? Proto, že ústaváci si získati chtějí na sněmích těchto většinu – Horempádem se bude volit 13., 14. a 15. prosince musí býti volby na Moravě fix und fertig, 18. prosince se sejde sněm v Brně, aby ústaváci rychlostí blesku mohli se odebrati do Vídně na rajchsrát.“; *Císařský patent*, *Moravská orlice*, č. 272, 28. 11. 1871, s. 1.

³⁹⁰ *Císařský patent*, *Moravská orlice*, č. 272, 28. 11. 1871, s. 2.

³⁹¹ *Vyhláška*, *Moravská orlice*, č. 272, 28. 11. 1871, s. 2.

moravském patriotismu, nýbrž stojí pevně na základech programu českého státního práva. Národní strana na Moravě se sice definitivně k programu českého státního práva přihlásila už přijetím fundamentálních článků, nicméně se jednalo výhradně o politický krok, kterého se neúčastnila široká veřejnost.³⁹² Volební prohlášení stavějící na spojení zemí koruny české je novinkou. Nyní bylo na široké veřejnosti, aby prokázala podporu fundamentálním článkům a spojení zemí koruny české v jeden celek zaštitěný svatováclavskou korunou, kterou císař přislíbil oficiálně přijmout svou korunovací. Volební agitace hlásala, že císař stojí také na pozicích této podoby česko-rakouského vyrovnání a je nutné zvolit takové zástupce do sněmu, kteří nebudou tomuto vyrovnání bránit.³⁹³ Proto národní strana na Moravě se své volební agitaci dbala na to, aby byli zvoleni poslanci, kteří byli zvoleni posleďně a přijetí fundamentálních článků schválili.³⁹⁴

I. Wurm tedy znovu kandidoval ve svém tradičním volebním okrese Prostějov, Kojetín a Tovačov.³⁹⁵ Podařilo se mu ve volbách zvítězit a byl tak jedním ze sedmi politiků národní strany na Moravě, kterým se podařilo své pozice obhájit. Oproti minulým volbám se však jednalo o znatelný neúspěch, jelikož kandidáti v pěti dalších městských volebních okresech ve volbách neuspěli a národní strana na Moravě tak v této volební kurii utrpěla citelnou porážku.³⁹⁶ Ačkoliv ve venkovských volebních okresech slavila národní strana na Moravě úspěch,³⁹⁷ celkový výsledek voleb do moravského zemského sněmu nakonec nedopadl pro českou státoprávní opozici na Moravě příznivě – většinu mandátů získali ústavověrní politici.³⁹⁸

Nový moravský zemský sněm byl svolán dle císařského patentu 18. prosince za účelem volby svých nových zástupců na říšskou radu. Navzdory tomu, že se politici české státoprávní opozice voleb účastnili, znovu se odmítli sněmu

---

³⁹² Samotná jednání také probíhala v naprosté tajnosti, tisk sice informoval veřejnost o tom, že představitelé české státoprávní opozice se spolu scházejí a jednají. A i když bylo jasné, že jednají o česko-rakouském vyrovnání, státoprávní poměry Čech, Moravy a Slezska, jakožto i jiné detaily nebyly známy.

³⁹³ To znamenalo zvolit politiky s federativním smýšlením, nikoliv státoprávním. V podstatě toto jsou důvody častého rozpouštění sněmů na počátku 70. let. Zemské sněmy byly rozpouštěny, stejně jako říšské rady, za účelem získání většiny hlasů buďto proustavních, nebo profederačních politiků.

³⁹⁴ *Moravané!*, Moravská orlice, č. 275, 1. 12. 1871, s. 1.

³⁹⁵ *Kandidátní listina k volbám do sněmu Moravského*, Moravská orlice, č. 275, 1. 12. 1871, s. 1.

³⁹⁶ *Volby v městách*, Moravská orlice, č. 287, 16. 12. 1871, s. 1.

³⁹⁷ Národní strana na Moravě získala 23 z 31 možných mandátů; *Sláva vlasteneckým voličům!*, Moravská orlice, č. 286, 15. 12. 1871, s. 1.

³⁹⁸ *Vítězství vlády*, Moravská orlice, č. 288, 17. 12. 1871, s. 1.

zúčastnit a obnovili pasivní rezistenci stále trvající na podmínkách uvedených v srpnové deklaraci z roku 1868 pro svůj vstup do zemského sněmu, které byly vládou opět porušeny cíleným rozpuštěním moravského zemského sněmu za účelem obměny federativních poslanců za státoprávní. Dalším důvodem, proč do sněmu deklaranti odmítli vstoupit, byly dle *Moravské orlice* opětovné zásahy vlády do voleb, které ovlivnily jejich výsledek, například ve velkostatkářské kurii mělo být některým osobám odebráno volební právo a jiným, kterým údajně náležit nemělo, bylo toto právo přiděleno.³⁹⁹ Nesporným faktem ale je, že o budoucím složení moravského zemského sněmu a tedy také jeho dalším směřování rozhodlo právě vítězství ústavověrné šlechty ve velkostatkářské kurii. Národní straně na Moravě bylo tedy jasné, že v tomto složení sněmu nemají jakoukoliv šanci prosadit své státoprávní zájmy a sněm neobeslala.⁴⁰⁰

Následujícího roku 1872 byly zemské sněmy svolány k 5. listopadu⁴⁰¹ a deklaranti se opět ze stejných důvodů odmítli sněmů zúčastnit.⁴⁰² Vzhledem k jejich neúčasti na zemském sněmu bez jakéhokoli vysvětlení bylo zemských sněmem 28. listopad, navrženo ústavnímu výboru odebrání jejich mandátů,⁴⁰³ které jim dne 4. prosince byly odebrány.⁴⁰⁴ I. Wurm tak již podruhé přišel o svůj poslanecký mandát kvůli pasivní rezistenci, se kterou zásadně nesouhlasil.

Pád fundamentálních článků a neefektivita politiky pasivní rezistence, se kterou navíc většina členů národní strany na Moravě nesouhlasila, vedly k tomu, že moravští deklaranti začali velmi vážně uvažovat o opětovném vstupu na půdu zemského sněmu i říšské rady. Jejich pozice v rámci habsburské monarchie byly nepřítomností v těchto institucích silně oslabeny. Negativní dopad neúspěchů současné politické strategie se navíc začal projevovat citelnou ztrátou voličů. Na schůzích strany patřil I. Wurm k největším kritikům neúspěšné stávající politické strategie strany.⁴⁰⁵ Na přelomu let 1872–1873 došla většina představitelů národní strany k závěru, že pasivita na sněmu a říšské radě pouze podporuje německé zájmy a českým obyvatelům Moravy škodí. Národní strana na Moravě se snažila

---

³⁹⁹ *Naši poslanci a „sněm“*, *Moravská orlice*, č. 289, 19. 12. 1871, s. 1.

⁴⁰⁰ CIBULKA, P. (ed.): *Politické programy*, s. 22.

⁴⁰¹ *Sněm zemský*, *Moravské noviny*, č. 133, 5. 11. 1872, s. 1.

⁴⁰² *Náhledy na neobeslání sněmu*, *Moravské noviny*, č. 138, 16. 12. 1872, s. 1.

⁴⁰³ *Ze sněmu*, *Moravská orlice*, č. 236, 29. 11. 1872, s. 2.

⁴⁰⁴ *Sněm zemský*, *Moravská orlice*, č. 147, 7. 12. 1872, s. 1.

⁴⁰⁵ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 71.

o další společný postup se svými českými kolegy, ti ovšem odmítli jak zostření odporu vůči vládě, tak opětovné vstoupení do sněmu a říšské rady.⁴⁰⁶

Navíc 2. dubna 1873 potvrdil císař vládní předlohu volební reformy a došlo k zásadní změně volebního řádu a složení říšské rady. Současný počet poslanců poslanecké sněmovny říšské rady byl zvýšen z 203 na 353. Byly také přesně stanoveny počty mandátů pro jednotlivé země – Moravě jich bylo přiznáno 36. Podstatnou změnou volebního řádu bylo zavedení přímé volby do poslanecké sněmovny říšské rady.⁴⁰⁷ Změny došel také kuriový volební systém rozšířením o další kurii rozdělením kurie měst a obchodních a živnostenských komor na dvě kurie, a sice na kurii městských obcí a kurii obchodních a živnostenských komor. Nový volební zákon tak přesněji stanovoval podmínky pro samotné uspořádání voleb s přihlédnutím ke specifickým místním poměrům jednotlivých zemí.⁴⁰⁸

Dne 7. září pak byla císařským patentem rozpuštěna sněmovna říšské rady a bylo nařízeno pořádání voleb dle nového volebního řádu schváleného 2. dubna. Svolání sněmu říšské rady bylo patentem stanoveno na 4. listopadu.⁴⁰⁹

Národní strana na Moravě se rozhodla voleb do sněmu říšské rady zúčastnit, přestože s novým volebním systémem nesouhlasila. Považovala jej za porušení práva zemského sněmu vysílat své zástupce do říšské rady, které bylo mu přiznáno únorovou ústavou. Zavedení nového volebního systému považovala národní strana na Moravě za ohrožení samostatnosti Markrabství moravského, stejně jako rakousko-uherské vyrovnání. Ohrožení samostatnosti spatřovala strana především v tom, že pravomoc měnit veřejné právo Markrabství moravského náležela dle zemské ústavy výhradně zemskému sněmu, který k jakékoliv navrhované změně potřeboval souhlas panovníka. Navzdory tomuto tvrzení byl nový volební řád navržen říšskou radou a odsouhlasen panovníkem. Zemské sněmy byly tedy z tohoto procesu vynechány.⁴¹⁰ Zároveň národní strana na Moravě

---

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 72.

⁴⁰⁷ Přímé volby byly ovšem určeny pouze pro první tři kurie, tedy kurii velkostatkářskou, kurii městských obcí a kurii obchodních a živnostenských komor. Do kurie venkovských obcí se pak volilo nepřímo; URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 262.

⁴⁰⁸ Podrobněji ke schvalování nového volebního zákona a k jeho změnám a dopadům viz URBAN, O.: *Česká společnost*, s. 261–263; ADAMOVÁ, K. a kol.: *Stát*, s. 299–300.

⁴⁰⁹ *Císařský patent ze dne 7. září 1873*, Moravská orlice, č. 208, 11. 9. 1873, s. 2.

⁴¹⁰ Ve skutečnosti zemské sněmy vynechány nebyly – do říšské rady, která návrhy reformy podala, probíhala samozřejmě volba ze zemských sněmů. Návrh volební reformy však probíhal v režii liberální německé buržoazie, protože většina jiných národností dlela v pozicích pasivní rezistence a tím pádem nebyla přítomna jakákoliv opozice, což v podstatě nebyla chyba vlády, nýbrž poslanců, kteří na zemské sněmy a následně na říšskou radu nedorazili.

kritizovala opět nerovný volební systém, kdy přibližně 430 000 obyvatel měst volilo přímou volbou 13 poslanců a přibližně 1 600 000 obyvatel venkova volilo nepřímou volbou pouze 11 poslanců. Jelikož národní strana na Moravě měla tradičně nejsilnější volební základnu na venkově, bylo pro ni téměř nemožné v tomto volebním systému získat uspokojivý počet poslaneckých mandátů. Nicméně i přes takto nepříznivou situaci se národní strana na Moravě rozhodla pro sestavení seznamu vhodných kandidátů, kteří by se voleb zúčastnili, a zároveň nabádala voliče, aby se bez výjimky k volbám dostavili, a svou agitaci směřovala také k německým obyvatelům Moravy.⁴¹¹ V době vypsaní tohoto volebního prohlášení již národní strana na Moravě počítala s tím, že ukončí pasivní rezistenci a vstoupí jak do říšské rady, tak do zemských sněmů.⁴¹²

I. Wurm byl v těchto volbách představen jako kandidát ve volební kurii měst, do které měly proběhnout volby 22. října. Kandidoval za Holešov, Bystřici nad Hostýnem, Kelč, Zlín, Valašské Klobouky, Vizovice, Valašské Meziříčí, Přerov, Kojetín, Hulín a Tovačov.⁴¹³

Wurmovým protivníkem byl v těchto volbách ministr zemědělství rytíř Jan Chlumecký, se kterým svedl těžký volební souboj. J. Chlumecký totiž dle *Moravské orlice* a *Našince* zvolil nečistý způsob boje, kdy například v Bystřici nad Hostýnem byly voličům vytrhávány volební lístky z rukou a bylo na ně vpisováno jméno J. Chlumeckého. Ve Valašských Kloboukách poté údajně „pršely peníze“.⁴¹⁴ Tyto praktiky měly proběhnout také v Hulíně, Kojetíně a Valašském Meziříčí.⁴¹⁵

Nepřátelská atmosféra panovala pro I. Wurma také ve Zlíně, a to především ze strany místního statkáře Haupta a učitele Marka, kteří velmi dychtivě agitovali za volbu J. Chlumeckého, který ve své volební kampani sliboval založení nové místní školy. Tito dva agitátoři dokázali vůči I. Wurmovi postavit také některé

---

⁴¹¹ „I mezi našimi německými krajany lze nám na četnou podporu spoléhati, ...“; *Moravané!*, Našinec, č. 114, 1. 10. 1873, s. 1.

⁴¹² Více k problematice konce pasivní rezistence na Moravě viz JANÁK, Jan: *Odpor proti osnově o přímých volbách do říšské rady a počátky moravské aktivní politiky*, In JANÁK, J.: *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 287–311.

⁴¹³ *Moravané!*, Našinec, č. 114, 1. 10. 1873, s. 1.

⁴¹⁴ *Po volbách*, *Moravská orlice*, č. 245, 24. 10. 1873, s. 1.

⁴¹⁵ Tamtéž.

původní voliče národní strany na Moravě a volba zde skončila nerozhodně, kdy každý z kandidátů obdržel 35 hlasů.⁴¹⁶

Ve Vizovicích I. Wurm zvítězil, když získal 66 hlasů a J. Chlumecký pouze 39. A to i přes to, že se zdejší bývalý starosta Josef Zábranský, který původně fungoval jako důvěrník národní strany na Moravě, postavil proti I. Wurmovi. Pravděpodobně ze msty za to, že nebyl znovu zvolen starostou či proto, aby se zalíbil zemskému hejtmanovi a dalším vysokým úředníkům, kteří zastávali ústavověrné názory, začal agitovat za J. Chlumeckého. Mimo jiné J. Zábranský během volební agitace zvolil nečistou praktiku, kdy ještě jako starosta doručoval méně uvědomělým občanům hlasovací lístky, na kterých již bylo vyplněno Chlumeckého jméno.⁴¹⁷

Naopak silnou podporu měl I. Wurm v Kelči, kde byl během voleb 22. října osobně přítomen a byl zde také téměř jednohlasně zvolen. Poté, co se I. Wurm dozvěděl o svém zvolení, odešel do volební síně, kde přítomným voličům poděkoval za důvěru, kterou do něj kelčští voliči vložili, a požádal je o písemné zplnomocnění volby, které by jej opravňovalo požadovat jejich jménem zřízení české reálky, hospodářské školy, propůjčení hospodářských strojů a podobně. Původně se jednalo o záležitosti, které ve své volební kampani sliboval kelčským občanům J. Chlumecký. Zplnomocnění bylo na místě sepsáno za přítomnosti c. k. volebního komisaře a předáno I. Wurmovi. Ten se pak večer ještě jednou sešel se svými voliči k oslavě úspěchu v besedním domě, kde se konala hudební zábava, na které přítomní zpívali národní písně dlouho do noci. Druhého dne pak I. Wurm sloužil v místním kostele mši a spolu se svými voliči děkoval Bohu za skvělý výsledek voleb. Poté I. Wurm Kelč opustil.⁴¹⁸

V Kojetíně proti I. Wurmovi vystoupila zdejší židovská komunita, především jejich 22 členů, kteří měli volební právo a kteří ještě večer před volbami pobíhali po městě s lucernami a snažili se získat co nejvíce voličů na ústavověrnou stranu a přesvědčit je tedy, aby volili J. Chlumeckého. V den voleb poté stáli před vstupem do hospody, kde se volba konala a na poslední chvíli se snažili na svou stranu přitáhnout co nejvíce voličů.⁴¹⁹

---

⁴¹⁶ *Do Zlína*, Našinec, č. 125, 26. 10. 1873, s. 2.

⁴¹⁷ *Z Vizovic*, Našinec, č. 125, 26. 10. 1873, s. 2.

⁴¹⁸ *Z Kelče*, Našinec, č. 125, 26. 10. 1873, s. 2.

⁴¹⁹ *Z Kojetína*, Našinec, č. 125, 26. 10. 1873, s. 3.

I přes uvedené překážky, se kterými se potýkali voliči I. Wurma pravděpodobně ve všech městech v různých podobách, získal I. Wurm většinu hlasů téměř ve všech městech⁴²⁰ z jeho volebního okresu a nad J. Chlumeckým v součtu hlasů volbu vyhrál. I. Wurm se tak stal jedním ze dvou představitelů národní strany na Moravě, kteří získali poslanecký mandát na říšské radě z volební kurie měst. Strana původně předpokládala, že by mohla získat mandátů sedm, ale podcenila předvolební agitaci. Ústavověrní kandidáti zahájili svou volební kampaň již osm týdnů před volbami, kdežto kandidáti národní strany na Moravě s vážnější kampaň začali až čtyři dny před volbami. Reálnou šancí bylo pro národní stranu na Moravě získat přibližně polovinu mandátů z 24, které náležely venkovské a městské volební kurii. To však předpokládalo úspěšnou předvolební kampaň. Navzdory tomu se velké množství kandidátů velmi vlažně zhostilo předvolební agitace a mnozí ani neodpovídali na žádosti jednotlivých volebních okresů o to, aby se jim přijeli představit.⁴²¹

Moravští poslanci zvolení do říšské rady následovně poslali předsednictvu sněmovny dopis, ve kterém se omlouvali za svou neúčast na zasedání říšské rady. Nemohli se dostavit z důvodů přípravy a účasti na doplňujících volbách do moravského zemského sněmu, jehož dalšího zasedání se již chtěli zúčastnit. Na základě tohoto dopisu byla volba moravských poslanců na říšskou radu ratifikována s tím, že byli kvůli zemským volbám osvobozeni z účasti na zahajovacím sezení.⁴²²

---

⁴²⁰ V Bystřici I. Wurm volby prohrál, když získal 28 hlasů a J. Chlumecký 37. V Kojetíně však získal I. Wurm 186 hlasů oproti 49, které zde získal J. Chlumecký. Ve Valašském Meziříčí pak získal I. Wurm 87 hlasů, J. Chlumecký pouze 8; *Výsledek voleb městských do říšské rady*, Moravská orlice, č. 244, 23. 10. 1873; Ve Valašských Kloboucích naopak I. Wurm prohrál, když získal 30 hlasů a J. Chlumecký 37. K tomuto výsledku zde přispělo údajné kupování hlasů. V Hulíně získal I. Wurm téměř všechny volební hlasy, obdržel jich 144 oproti 13, které získal J. Chlumecký – zde musíme ještě poznamenat, že volba mnohdy nebyla tajná, například v Hulíně se rozhodli jména voličů, kteří hlasovali proti I. Wurmovi, zveřejnit. V Holešově a Tovačově pak získal I. Wurm 783 hlasů a J. Chlumecký 673; *K volebnímu ruchu*, Moravská orlice, č. 245, 24. 10. 1873, s. 2; V Kelči pak I. Wurm vyhrál získáním 50 hlasů oproti 16 hlasům J. Chlumeckého; *Z Kelče*, Našinec, č. 124, 24. 10. 1873, s. 2; Přesný počet hlasů, které I. Wurm obdržel v Přerově, se bohužel nepodařilo dohledat, nicméně se jednalo o Wurmovu tradiční voličskou základnu, proto si dovolíme tvzení, že i zde byl úspěšný.

⁴²¹ *Po volbách*, Našinec, č. 125, 26. 10. 1873, s. 1.

⁴²² Tento dopis zaslali A. Pražák, E. Belcredi, A. Mezník, F. A. Šrom, Josef Fanderlík, I. Wurm, Vilibald Mildchuhe, Josef Ganzwohl a František Weber; *Poslanci moravští*, Našinec, č. 137, 26. 11. 1873, s. 2; na říšskou radu vstoupili 24. ledna 1874; *Ohražení Dra Pražáka*, Moravská orlice, č. 18, 23. 1. 1874, s. 1.

Po volbách na říšskou radu se ještě konaly doplňující volby do moravského zemského sněmu, které proběhly ve volebních okresech, ve kterých byly (byli) deklaranti zbaveni svých poslaneckých mandátů za svou neúčast na zasedáních zemského sněmu. Datum voleb do městské volební kurie bylo stanoveno na 24. listopadu.⁴²³ Zasedání zemského sněmu mělo být zahájeno ihned 26. listopadu.⁴²⁴ I. Wurm kandidoval opět ve volebním okrese Přerov, Kojetín a Tovačov. Do tohoto volebního okresu však tentokrát přibyl ještě Hulín. Wurmovým protivníkem byl stejně jako ve volbách do říšské rady J. Chlumecký a opět se mezi nimi strhnul těžký volební zápas, který neprobíhal vždy legální cestou. Na straně J. Chlumeckého stálo úřednictvo a židovská komunita, I. Wurm se těšil podpory českých obyvatel, s tradiční silnou základnou v Přerově. Agitátoři J. Chlumeckého obcházeli voliče a pokud se jim je nedařilo přesvědčit, aby volili tohoto ústavověrného politika, uchýlovali se k podplácení. Za zdržení se volby nabízeli pět zlatých, za hlas pro J. Chlumeckého nabízeli deset zlatých a za hlas a povoz patnáct zlatých. Prvnímu radnímu v Tovačově agitátoři nabídli sto zlatých za podporu J. Chlumeckého, který je však odmítl. V rámci volebního boje pak J. Chlumecký pořádal například v Tovačově tři hostiny, na kterých se údajně mělo podávat také šampaňské. Těchto hostin se mohl zúčastnit kdokoliv, kdo se rozhodl pro jeho podporu. V Tovačově se dokonce objevil jeden výhružný dopis od podporovatele J. Chlumeckého pro tamějšího kaplana. Sám J. Chlumecký se volební agitace mezi občany neúčastnil a do měst volebního okresu posílal své zástupce. Z podporovatelů I. Wurma je zase cítit silný antisemitismus, jelikož byl J. Chlumecký označován za kandidáta židů. Tento jev se ukazoval již při volbách do říšské rady, naplno se však projevil právě během těchto voleb, kdy hostiny pro voliče pořádané v Tovačově byly označovány za židovské a hrdinné ženy z Kojetína v domácnosti hnaly agitující coby židy se smetáky v rukou od prahů svých domů.⁴²⁵

Samotné volby do tohoto volebního okresu probíhaly v Přerově, kam se sjeli voliči z ostatních měst, tedy Kojetína, Tovačova a Hulína. Již samotný příjezd Wurmových voličů byl demonstrací národní emancipace. Na uvítanou hrála voličů. Nejteatrálnější příchod si připravili voliči z Hulína, kteří do Přerova přijeli

---

⁴²³ *Volby do sněmu*, Našinec, č. 126, 29. 10. 1873, s. 1.

⁴²⁴ *Poslanci moravští*, Našinec, č. 137, 26. 11. 1873, s. 2.

⁴²⁵ *K volebnímu ruchu na Moravě*, Našinec, č. 138, 28. 11. 1873, s. 2.

řadou vozů, v jejichž čele jel jezdec na koni, třímající prapor a oblečený v hanáckém kroji. Ve městě bylo v pohotovosti samozřejmě také četnictvo. Slovní potyčky byly nevyhnutelné během každého setkání voličů obou kandidátů, zvláště když trávili většinu dne v místních hostincích.⁴²⁶

Ve čtyři hodiny odpoledne byl znám výsledek voleb. I. Wurm získáním 513 hlasů oproti 347 hlasům Chlumeckého volby vyhrál.⁴²⁷ I. Wurm pobýval po dobu voleb na místní faře, kam si pro něj voliči po zjištění výsledku došli a spolu pak šli do akciového pivovaru, kde I. Wurm pronesl ke svým voličům děkovnou řeč.⁴²⁸

Sezení zemského sněmu bylo zahájeno 26. listopadu a všichni deklaranti byli přítomni.⁴²⁹ Následujícího dne, 27. listopadu, se konalo druhé sezení sněmu, před jehož zahájením předal A. Pražák spolu s knížetem H. Salm-Reifferscheidem a J. Fanderlikem zemskému hejtmanovi státoprávní osvědčení, které vysvětlovalo rozhodnutí deklarantů o vstoupení na moravský zemský sněm a požádali jej, aby byl tento dokument na sněmu zveřejněn.⁴³⁰ Zemský hejtman se však o tomto osvědčení pouze zmínil, a to až 4. prosince, zveřejnění jeho znění však odmítnul.⁴³¹

Státoprávní osvědčení moravských národních poslanců začíná výkladem vývoje jejich postupu vůči vládě od sepsání deklarace 22. srpna 1868, kterou zahájili pasivní rezistenci. Poslanci zde dále důrazně upozornili na neústavnost volební reformy přijaté 2. dubna 1873, jejíž schválení bylo dle jejich mínění v rozporu s říjnovým diplomem, který zaručoval vysílání zástupců zemského sněmu na říšskou radu, což volební reforma zrušila. Svou účast na zemském sněmu odůvodnili tím, že chtějí dát váhu svému tvrzení o neústavnosti volební reformy. Chtěli také opět prosazovat zájmy českého národa na Moravě, který byl momentálně v důsledku vlády jedné strany, tedy německé liberální levice, těžce poškozen jak duševně, tak hmotně. Na sněm vstoupili deklaranti s nadějí, že se jim podaří vyrovnání vymoci nikoli na vládě, ale přímo na císaři, který byl dle jejich mínění jediný schopen svou mocí zrealizovat národní vyrovnání a sjednat tak mezi svými rozhádanými národy mír. Poté deklaranti vyčetli německé liberální levici, která na sněmu působila během jejich nepřítomnosti, že nebyla vůbec nestranná,

---

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ *Zprávy o volbách městských nás došlé*, Našinec, č. 137, 26. 11. 1873, s. 1.

⁴²⁸ *K volebnímu ruchu na Moravě*, Našinec, č. 138, 28. 11. 1873, s. 2.

⁴²⁹ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 273, 27. 11. 1873, s. 2.

⁴³⁰ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 274, 28. 11. 1873, s. 2.

⁴³¹ CIBULKA, P. (ed.): *Politické programy*, s. 195.

jak si deklaranti naivně představovali, nýbrž že využila jejich nepřítomnosti ve vlastní prospěch, jak co se týče schvalovaných zákonů, tak finanční podpory především německých institucí a německých obyvatel Moravy a uvedli některé konkrétní případy, kdy se tak stalo.⁴³² Velké výtky se v osvědčení také opakovaně dostalo volebním systémům, starému i novému, kterým byl vyčítán nespravedlivý poměr zástupců českých a německých Moravanů na zemském sněmu, jehož příčinou byl kuriový volební systém nadržující Němcům. Tato kritika opět uváděla několik konkrétních příkladů. Stejně tak v osvědčení kritizovali deklaranti školství, které bylo stále silně německé a kde čeští obyvatelé Moravy měli v poměru s Němci méně národních škol, i když jich bylo početně více. Stejně jako u předchozích výtek, i zde následovaly v osvědčení konkrétní příklady.⁴³³ Dále velmi důrazně deklaranti osočili německé politiky z „podkopávání blahobytu“⁴³⁴ drobných českých živnostníků na Moravě zlikvidováním mnohých záložen na Moravě v národnostně českých městech, které proběhlo mezi lety 1872–1873, opět s uvedením několika konkrétních případů.

Deklaranti se důrazně vymezili vůči tomu, aby jejich účast na zemském sněmu a říšské radě byla pokládána za jejich uznání ústavnosti těchto institucí, protože stále trvali na svém stanovisku uveřejněném v deklaraci z roku 1868. Na závěr osvědčení deklaranti, tak jako v každém vydaném dokumentu vysvětlujícím jejich stanovisko, vyjádřili ochotu spolupracovat na vyrovnání zahrnujícím veškeré národy habsburské monarchie.⁴³⁵ Toto osvědčení bylo sepsáno 26. listopadu v Brně a podepsali jej deklaranti z řad moravské konzervativní šlechty a národní strany na Moravě, mezi nimiž byl také I. Wurm.⁴³⁶

Tak opustila národní strana na Moravě pozice pasivní rezistence a zahájila novou politickou strategii aktivní opozice. Z toho důvodu, že pasivní rezistence národní straně na Moravě spíše uškodila, stejně jako českým obyvatelům Moravy, tak se dozajista jednalo o optimální řešení, nicméně tímto postupem se na nějakou dobu rozkmotřila národní strana na Moravě s národní stranou v Čechách, která se na základě hlasování rozhodla na sněm nevstoupit.⁴³⁷

---

⁴³² Tamtéž, s. 192.

⁴³³ Tamtéž, s. 193.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 194.

⁴³⁵ Tamtéž.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 195.

⁴³⁷ *Čechové neobešlou zemský sněm*, Moravská orlice, č. 273, 27. 11. 1873, s. 2.

2. 6. Období 1873–1877

Po ukončení pasivní rezistence vstoupili do zemského sněmu poslanci národní strany na Moravě s novým odhodláním dosáhnout svých požadavků pomocí aktivní opozice. Již během zasedání trvajících od 26. listopadu 1873 do 16. ledna 1874 podali jednotliví poslanci několik set peticí od obcí a politických spolků. Tyto petice byly zpravidla proti změnám zemského volebního řádu, pro zavedení okresních zastupitelství, pro zřízení středních škol s českým vyučovacím jazykem a pro zřízení zemské hypoteční banky. Také podali na sněmu přes dvě stě potvrzení důvěry, které poslancům podepsali jak jednotliví občané, tak obecní zastupitelstva. Poslanci podali také řadu interpelací na místodržitele týkajících se například rozpouštění obecních zastupitelstev a záložen.⁴³⁸

I. Wurm nebyl výjimkou, také se pustil s vervou do poslanecké činnosti a účastnil se všech výše uvedených aktivit národní strany na Moravě. Již na druhém zasedání moravského zemského sněmu, na kterém byla uznávána platnost mandátů poslanců zvolených v doplňujících volbách I. Wurm okamžitě po verifikaci své volby poprosil o slovo⁴³⁹ a přednesl proslov, ve kterém si stěžoval na průběh voleb ve svém volebním okrese, a to jak při volbě do moravského zemského sněmu, tak do říšské rady. Uvedl, že voličům z Kojetína bylo slíbeno ukončení sporu o pastviny v jejich prospěch, budou-li volit Wurmova protikandidáta. V nejmenovaném městě bylo voličům slibováno, že pokud budou volit proti I. Wurmovi, bude jejich město napojeno na železniční dráhu. Přímo před I. Wurmem pak nejmenovaný úředník sliboval voličům jeho protikandidáta, že mají reálnou naději na založení reálky a hospodářské školy. Stěžoval si také na kojetínské četníky, kteří diskriminovali Wurmovy voliče a nechávali volnou ruku židovské komunitě, která s volebními hlasy nakládala, jako by „byli zaječími kůžkami.“⁴⁴⁰ Také pohoršeně poukázal na případ pokusu o podplacení tovačovského prvního radního, který jsme uvedli výše v textu. Zásadně si pak I. Wurm stěžoval na to, že okresním hejtmanům bylo umožněno neudělit kooperátorům a kněžím volební právo, což I. Wurm považoval za zneuctění kněžského stavu. Na závěr svého poslovu však uvedl, že nehodlá podat žádný návrh související s popsány

---

⁴³⁸ JANÁK, J.: *Odpor proti osnově o přímých volbách*, s. 309.

⁴³⁹ Moravský sněmovní list, 27. 11. 1873, s. 25.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 26.

událostmi, ale že chtěl svým proslovem pouze ulevit „uraženému právnímu citu svých voličův.“⁴⁴¹ Na tomto zasedání byl I. Wurm ještě zvolen členem petičního výboru.⁴⁴²

Během zasedání zemského sněmu na přelomu let 1873–1874 podal I. Wurm jeden návrh, dvě interpelace a několik peticí. Dne 6. prosince podal návrh na zřízení devítičlenného odboru, který by zjistil příčiny rostoucí chudoby na Moravě a na základě tohoto zjištění pak vypracoval návrh na řešení této situace. Zemský hejtman nařídil, aby s Wurmovým návrhem bylo naloženo dle jednacího řádu.

Ve stejný den se I. Wurm ještě připojil k interpelaci Rudolfa Kallusa na c. k. místodržitele barona Filipa Webera von Ebenhof, týkající se rozpouštění některých obecních zastupitelstev na Moravě, ve kterých zastupitelé úmyslně nevypisovali nové volby a prodlužovali tak svou dobu působení. R. Kallus položil otázku, zda vláda schvaluje takovéto nezákonné jednání a zda hodlá situaci vyřešit.⁴⁴³ Také se I. Wurm přidal k interpelaci A. Pražáka, který naléhal na to, aby zemský hejtman povolil čtení osvědčení vysvětlující vstup deklarantů na půdu moravského zemského sněmu a říšské rady, které mu předal spolu se svými spolustraníky 27. listopadu. Zemský hejtman spis pouze zařadil do protokolu, ale čtení na sněmu 4. prosince odmítnul s odůvodněním, že neobsahuje žádný návrh. A. Pražák proto v interpelaci požadoval sestavení devítičlenného odboru, který by toto rozhodnutí přezkoumal. Postup zemského hejtmana totiž považoval A. Pražák za omezení svobody jednání.⁴⁴⁴ Na tomto sezení ještě podpořil I. Wurm návrh J. R. Demela o zřízení patnáctičlenného výboru, který by stanovil pevné základy pro organizaci vyučování na hospodářských školách.⁴⁴⁵ Demelův návrh byl následně přijat.⁴⁴⁶

Na osmém sezení zemského sněmu, které se konalo 15. prosince, zemský hejtman odmítnul nařčení vyplývající z interpelace A. Pražáka, že by zamítnutím čtení osvědčení deklarantů na zemském sněmu porušil svobodu jednání.⁴⁴⁷

---

⁴⁴¹ Tamtéž.

⁴⁴² *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 275, 29. 11. 1873, s. 2.

⁴⁴³ Moravský sněmovní list, 6. 12. 1873, s. 68.

⁴⁴⁴ Moravský sněmovní list, 6. 12. 1873, s. 69.

⁴⁴⁵ Moravský sněmovní list, 6. 12. 1873, s. 77.

⁴⁴⁶ Moravský sněmovní list, 6. 12. 1873, s. 78.

⁴⁴⁷ Moravský sněmovní list, 15. 12. 1873, s. 164.

Dále přišlo na řadu hlasování o Wurmově návrhu z 6. prosince, týkajícím se sestavení odboru, který by řešil otázku vzrůstající chudoby na Moravě. Na obhajobu svého návrhu přednesl I. Wurm proslov, jímž reflektoval svůj postoj k palčivé současné sociální otázce.⁴⁴⁸ Protože tak zvaná sociální otázka byla komplexním problémem zahrnujícím také hospodářskou a politickou situaci, máme díky tomuto proslovu celkový obraz Wurmova postoje k dané problematice, který zastával na počátku 70. let.

Sám I. Wurm si uvědomoval složitost sociální otázky, stejně jako význam svého proslovu, proto poprosil všechny poslance účastníci se sezení zemského sněmu, aby jej během proslovu nepřerušovali, ale zároveň očekával, že až se svou řečí skončí, přednesou nesouhlasící poslanci své protinávry. Nežádal tedy nic jiného, než dodržení jednacího řádu.

I. Wurm ve svém proslovu připsal klesající životní úroveň všech společenských vrstev na účet několika bohatnoucích jedinců z řad armádních dodavatelů, železničních podniků, bank a členů správních rad.⁴⁴⁹ Především venkovské obyvatelstvo se dle něj v důsledku uzavírání továren a rušení záložen nevědomě ocitalo ve spirále dluhů, která je přivedla na ulici či do přeplněných vězení, ve kterých se v důsledku několikanásobného překročení kapacity a tedy nuzných životních podmínek šířily infekční nemoci. Jako důkaz tohoto tvrzení uvedl I. Wurm zápisy z gruntovních knih, ve kterých se za posledních dvacet let zdvojnásobily, až ztrojnásobily dluhové záznamy téměř u všech nemovitostí.

Jako příčiny tohoto zadlužování označil I. Wurm lichvářství, které zažívalo rozmach v důsledku zrušení zákona o lichvě.⁴⁵⁰ Tento jev pozoroval především na venkově, kde dle jeho mínění bylo před dvaceti lety přibližně 80 procent rodin nezadlužených, kdežto v jeho současnosti se jednalo bezmála o 50 procent dlužníků. Za druhou příčinu stoupající chudoby obyvatel označil stát, který neúměrně navyšoval daně, které si běžný občan nemohl dovolit platit z výnosů půdy, či svého řemesla, a proto si musel půjčovat.⁴⁵¹

---

⁴⁴⁸ Kompletní znění proslovu viz Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 164–167.

⁴⁴⁹ Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 164.

⁴⁵⁰ Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 165.

⁴⁵¹ Doslova se vyjádřil že „Bezuzdná volnost lichvy hlodá na majetku na jedné straně a velká potřeba státu na druhé, takže občan značnou část poplatkův zpravovati musí z jistiny...“; Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 165.

Celým proslovem však útočil především na liberalismus,⁴⁵² který označil za hlavní příčinu celé situace, jež byla dle jeho mínění paralelou k úpadku antického Říma v důsledku převzetí moci bohatými finančníky namísto tradiční šlechty. Neomezeným dělením půdy dle něj vznikali moderní feudalisté – kapitalisté, plutokrati a finančníci, kteří se neoprávněně obohacovali na těžké práci řemeslníků a rolníků.⁴⁵³ Takto vnímal situaci nejen v Rakousko-Uhersku, nýbrž v celé Evropě, kde díky tomuto jednání upadala drobná řemesla, a z bývalých řemeslníků a dělníků se vytvářel proletariát. Dle I. Wurma se tak dělo proto, že nebyly stanoveny vhodné zásady volné soutěže, například ty, které uvedl Albert Schäffle ve svém díle *Kapitalismus und Sozialismus*.⁴⁵⁴ Volnou soutěž považoval za nutnou, ovšem pod několika podmínkami, a sice aby stát umožnil všem, včetně žen, získávat svou prací kapitál. Stát měl dále garantovat určité životní podmínky pro dělníky, jako byla ochrana mzdy, zdraví a ubytování dělníků, stejně jako pracovní doba. Stát se měl také podílet na rozvoji vlastnického práva pro těžařské a živnostenské spolky a na rozšiřování spořitelen, pojišťoven a záložen. V neposlední řadě se pak měl stát podílet na základním a technickém vzdělávání obyvatel.

Avšak žádná taková pravidla dle I. Wurma stanovená nebyla. To vedlo ke klesání životní úrovně, což v Rakousko-Uhersku nejvíce pociťovalo slovanské obyvatelstvo, které živilo vládnoucí národy, tedy Němce a Maďary,⁴⁵⁵ které Slované utlačovaly, kde mohly.⁴⁵⁶ Wurmova řeč se v tomto okamžiku změnila v obžalobu německého národa, kterému dával za vinu veškerá příkoří, která se českým obyvatelům na Moravě děla. Kritizoval nespravedlivý postup vlády v oblasti školství, kdy českému národu na Moravě bylo poskytnuto minimum možností vzdělávat se ve vlastním jazyce, kdežto německým obyvatelům, kterých bylo početně mnohem méně, byl k dispozici nadbytek vzdělávacích ústavů vyučujících německy. Stejně tak kritizoval represivní postup vlády vůči českým

---

⁴⁵² Dle jeho vlastních slov „pseudoliberalism“, nebo „lžíliberalism“; Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 166.

⁴⁵³ Doslova „... obohativše se potem dělnickým a vykořistivše síly dělníka, zahazují ho co vytlačený citron, nestarajíce se dále o jeho osud...“; Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 166.

⁴⁵⁴ SCHÄFFLE, Albert Ebrhard Friedrich: *Kapitalismus und Sozialismus : mit besonderer Rücksicht auf Geschäfts- und Vermögensformen : Vorträge zur Versöhnung der Gegensätze von Lohnarbeit und Kapital*, Tübingen 1870.

⁴⁵⁵ „... Slované těmto dvěma pánům svým vystrojili velkou hostinu, aby ji zaplatili a jim oběma při tom sloužili...“; Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 166.

⁴⁵⁶ Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 166.

záložnám na Moravě a benevolentní postoj k záložnám německým. Nakonec však uznal, že v Rakousko-Uhersku trpí také německý národ, a sice vzrůstajícím centralismem, který může za stálé zvyšování daní a zároveň za zvětšování státního dluhu.

Na závěr proslovu vyjádřil I. Wurm loajalitu k Rakousko-Uhersku, nejen za sebe, ale také za všechny slovanské národy, s odkazem na výrok Františka Palackého „kdyby ho nebylo, musili bychom si ho utvořit“ a požadoval, aby se dohlédlo na odstranění plutokratického centralismu dvou panujících národů, Němců a Maďarů, a následně, aby došlo k odstranění všech příkoří, které se dějí slovanským národům v habsburské monarchii. Svůj proslov pak ukončil citátem německého básníka Friedricha Schillera „Ich (Slave) sei, gewährt mir die Bitte, in Eurem Bunde (der Magyaren und Deutschen al pari) der Dritte.“⁴⁵⁷

Zemský sněm Wurmovu návrhu vyhověl a nařídil vytvoření devítičlenného odboru, který by našel důvody stoupající chudoby na Moravě, navrhl řešení situace a podal na sněmu zprávu o závěrech, ke kterým dospěl.⁴⁵⁸

Během šestnáctého sezení zemského sněmu, konaného 10. ledna 1874, podal ještě I. Wurm petici obecní přerorské rady za zřízení páté, šesté a sedmé třídy na tamním gymnáziu na zemské náklady a petici občanů města Kelče za zřízení českých středních škol a dvou učitelských průpraven.⁴⁵⁹ Také byl zvolen za zpravodaje odboru pro vypátrání příčin ochuzování na Moravě, který 6. prosince roku 1873 podal. Za předsedu odboru byl zvolen Hermann Pillerstorff, za místopředsedu Innocenz Zaillner a za zapisovatele Jindřich Dvořák.⁴⁶⁰

Přestože se vlivem nemoci I. Wurm,⁴⁶¹ omluvil ze sedmnáctého a osmnáctého sezení zemského sněmu, byly na obou těchto sezeních přečteny interpelace, které I. Wurm podal na zemského hejtmana. První z těchto interpelací sepsal 10. ledna a týkala se vyučování náboženství na německých školách v českém jazyce. I. Wurm se dotazoval, z jakého důvodu zakazují vládní orgány českým žákům na německých školách, aby se učili náboženství z českých učebnic

---

⁴⁵⁷ Moravský sněmovní list, 15. 12. 1873, s. 167.

⁴⁵⁸ Moravský sněmovní list, 15. 12. 1873, s. 167.

⁴⁵⁹ Moravský sněmovní list, 10. 1. 1874, s. 432.

⁴⁶⁰ Moravský sněmovní list, 10. 1. 1874, s. 434.

⁴⁶¹ I. Wurm se na lednové zasedání Moravského zemského sněmu původně dostavil i přes těžkou nemoc. Na aktivní účast v živých diskuzích odehrávajících se na zemském sněmu neměl dostatek síly, dokonce se velmi těžko dožadovat svým slabým hlasem o slovo a ostatním poslancům byl proto k smíchu; *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 8, 11. 1. 1874, s. 2.

a při zkouškách mluvili česky, když není dostatek škol s českým vyučovacím jazykem. Za druhé se v této interpelaci dotazoval, zda se vláda chystá odstranit veškeré překážky, které stojí v cestě českým studujícím ve studování náboženství ve svém jazyce. K této interpelaci se přidalo několik dalších poslanců, mimo jiné také A. Pražák a E. Belcredi.⁴⁶² Druhá interpelace byla přečtena na dalším sezení a rovněž řešila otázku školství. I. Wurm se dotazoval zemského hejtmána, z jakého důvodu stále nebyl založen druhý český pedagogický ústav, který byl povolen jak ministerstvem vyučování, tak zemskou školní radou a zda se zemský hejtman chystá postarat o to, aby byl slíbený ústav v provozu nejpozději počátkem příštího školního roku. K této interpelaci se rovněž přidalo několik dalších poslanců, mezi nimiž figuroval například A. Mezník.⁴⁶³ Dne 16. ledna 1874 bylo zasedání moravského zemského sněmu ukončeno.⁴⁶⁴

Další zasedání sněmu bylo svoláno na 15. září.⁴⁶⁵ Wurmova iniciativa oproti předchozímu zasedání značně polevila. Jeho aktivita byla téměř výhradně spojena s podporou svých kolegů v rámci prosazování národních zájmů ve školství. I. Wurm podpořil svým podpisem návrh Aloise Mikýška, který žádal zřízení učitelské průpravny s českým vyučovacím jazykem ve Valašském Meziříčí, jež měla začít působit ve školním roce 1875–1876.⁴⁶⁶ Svým podpisem se také přidal k pilnému návrhu A. Pražáka, který podal na zemském sněmu 9. října. Jednalo se o adresu císaři, ve které vyjadřovali podepsaní poslanci své stížnosti a prosby, které se týkaly volebního systému. Ten považovali za nespravedlivý již od jeho prvního zavedení únorovou ústavou. Problém spatřovali v kuriovém systému, který umožňoval menšímu počtu německých obyvatel, soustředěných ve městech, disponovat značnou rozhodovací mocí na rozdíl od českých obyvatel, kterých bylo mnohonásobně více, ale byli převážně soustředěni na venkově. Tuto situaci dle této adresy ještě zhoršila reforma volebního řádu z 2. dubna 1873. A. Pražák tedy spolu s podepsanými poslanci žádal přímo císaře, aby se v nápravě nepříznivé volební situace pro Čechy na Moravě angažoval.⁴⁶⁷

---

⁴⁶² Moravský sněmovní list, 12. 1. 1874, s. 465.

⁴⁶³ Moravský sněmovní list, 13. 1. 1874, s. 493.

⁴⁶⁴ *Ze sněmu moravského*, č. 14, 18. 1. 1874, s. 3.

⁴⁶⁵ *Před sněmem*, Moravská orlice, č. 210, 15. 9. 1874, s. 1.

⁴⁶⁶ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 226, 3. 10. 1874, s. 1.

⁴⁶⁷ *Pilný návrh poslance Dr. Pražáka a soudruhů*, Moravská orlice, č. 232, 10. 10. 1874, s. 1.

Na patnáctém sezení zemského sněmu, jež se konalo 15. října, vstoupil I. Wurm do diskuze týkající se návrhu, jenž předložil odbor pro střední hospodářské školy. Tento odbor navrhoval založit ze zemských finančních prostředků dvě střední hospodářské školy, jednu v Přerově, kde by se vyučovalo česky, a druhou v Novém Jičíně, kde by výuka probíhala německy. Proti tomuto návrhu vystoupil Johann Fux, který navrhoval německou hospodářskou školu založit ve Znojmě a založení české hospodářské školy v Přerově odročit, protože se Přerované dostatečně neangažují ve vzdělávání mládeže a ve školství a nejsou ochotni poskytnout dostatečnou hmotnou podporu.⁴⁶⁸ Na obhajobu svého přerovského volebního okresu ostře vystoupil I. Wurm. Tvrzení o nedostatečném zájmu Přerova ve vzdělávacím systému vyvrátil výčtem vzdělávacích institucí, které město založilo na vlastní účet, a sice hlavní školu a hospodářskou školu. Dále si Přerované vymohli na císaři školu střední. Nezájem Přerova na založení nové hospodářské školy, jež by vyučovala v českém jazyce, vyvrátil tvrzením, že stávající hospodářská škola nabízí nové instituci všechen svůj majetek. Dále obvinil J. Fuxe z toho, že nechce zakládat školy podle toho, kde je jich potřeba, nýbrž podle hmotných prostředků, které je ta která obec ochotna uvolnit. Na závěr prohlásil, že pokud bude schválen Fuxův návrh, bude to důkazem, že je na Moravě nadržováno německému národu na úkor národa českého.⁴⁶⁹ Moravský zemský sněm nakonec hlasováním rozhodl ve prospěch návrhu odboru pro střední hospodářské školy, čímž bylo založení střední hospodářské školy v Přerově schváleno.⁴⁷⁰

Dne 14. října proběhlo sedmnácté sezení zemského sněmu, na kterém probíhala diskuze o zemském rozpočtu. Sporná chvíle nastala během schvalování rozpočtu školského, kdy poslanec Bartoloměj Janků zažádal o slovo a kritizoval negativní výsledek zkoumání školské rady, která nepovažovala založení české reálky ve Valašském Meziříčí za nutné. Spustila se diskuze, do které se s vervou zapojil také I. Wurm.⁴⁷¹ Ostře kritizoval situaci, která se odehrává pokaždé, když čeští poslanci zažádají jménem nějaké obce o založení jakékoliv školy s českým vyučovacím jazykem. Jejich odpůrci, tedy německá liberální levice, většinou

---

⁴⁶⁸ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 235, 14. 10. 1874, s. 2.

⁴⁶⁹ Moravský sněmovní list, 13. 10. 1874, s. 398.

⁴⁷⁰ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 235, 14. 10. 1874, s. 2.

⁴⁷¹ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 236, 15. 10. 1874, s. 2.

použili stejný argument, a sice že na Moravě je škol dostatek. I když se jednalo o školy německé, nikdo z nich české žáky nevyháněl, a tak němečtí poslanci neviděli jakékoliv důvody pro zakládání škol nových. I. Wurm proti tomu argumentoval vysokou náročností vzdělávání v cizím jazyce. S odkazem na Wolfganga Ritticha a Jana Pestalozziho uvedl, že „...všecko učení na základě jiném, než na základě mateřštiny jest plýtváním sil...“ ... „...jest pouhým mrzačením ducha...“.⁴⁷² Také poukázal na dvojakost jednání Němců, kteří protestovali proti tomu, že v Šlesviku byli němečtí žáci doslova týráni dánským jazykem, ale na Moravě nutili Němci české žáky učit se v němčině. Argumentoval 19. paragrafem ústavy, která zaručovala jazykovou rovnoprávnost jak ve veřejném životě, tak ve školách. Obvinil německé poslance z toho, že to jsou oni, kteří brojí proti ústavě, protože znevažují její 19. §, ale místo nich jsou z hanění ústavy obviňováni čeští poslanci. Dále vyvrátil tvrzení německých poslanců, kteří argumentovali proti zakládání českých škol, že si je široká veřejnost nepřeje. Na závěr pak vznesl řečnický dotaz, kam se poděl návrh na zřízení vyšší české reálky v Telči a v Přerově a suše konstatoval, aby se nikdo nedivil, proč nebude hlasovat pro celou položku, jež měla být v zemském rozpočtu přidělena na školství. Plamenný proslov zakončil slovy nejmenovaného básníka „Do zlatých časův – Bůh to z nebe vidí – živobyťi naše padlo, až se smutné jejich zrcadlo ruka ruku odkrýti stydí.“⁴⁷³ Jakmile došlo na hlasování o zemském rozpočtu na položku pro školství, poslanci národní strany na Moravě nehlasovali. Zasedání moravského zemského sněmu bylo ukončeno 15. října a roku 1874 už žádné neproběhlo.⁴⁷⁴

V roce 1875 probíhala sezení moravského zemského sněmu mezi 6. dubnem⁴⁷⁵ a 8. květnem.⁴⁷⁶ Na program se opět dostal Wurmův návrh na zvolení odboru, který měl zjistit důvody rostoucí chudoby na Moravě a navrhnout vhodné řešení této situace. Na desátém sezení, 26. dubna, pronesl I. Wurm již druhý proslov,⁴⁷⁷ kterým odůvodňoval svůj návrh z 6. prosince 1873. Svou řeč začal I. Wurm odkazem na původní návrh, obhajovací řeč i negativní reakci německé

---

⁴⁷² Moravský sněmovní list, 14. 10. 1874, s. 458.

⁴⁷³ Tamtéž.

⁴⁷⁴ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 237, 16. 10. 1874, s. 3.

⁴⁷⁵ *Ze sněmu zemského*, Moravská orlice, č. 79, 8. 4. 1875, s. 2.

⁴⁷⁶ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 108, 13. 10. 1874, s. 2.

⁴⁷⁷ První proslov obhajující jeho návrh pronesl I. Wurm 15. prosince 1873; Moravský sněmovní list, 15. 12. 1873, s. 164–167; znění druhého proslovu z 16. dubna 1875 viz Moravský sněmovní list, 16. 4. 1875, s. 149–181.

liberální levice na něj a posteskl si, že svůj návrh uspěchal a zveřejnil jej v době, která ještě nebyla dostatečně zralá na to, aby jej vstřebala. Nicméně chudoba na Moravě stále stoupala a proto se rozhodl uvést svůj návrh znovu. Dobu 17 měsíců, která uplynula od původní obhajovací řeči, považoval za dostatečně dlouhou na to, aby jeho argumenty byly prokázány. Nevybíravě se pustil do armádních dodavatelů a bankéřů, kteří pomocí tisku lákali nevzdělané občany na skupování akcií a tak je úmyslně připravovali o finanční prostředky. Tito armádní dodavatelé a bankéři dle I. Wurma sloužili Ottu Bismarckovi a „Prušáckým“⁴⁷⁸ zájmům. Znovu se zmínil o přeplněných věznicích a potřebě zakládat nové, nebo propouštět vězně ještě před ukončením výkonu trestu, protože bylo nutné uvolnit další místo. Zdůraznil rostoucí bídu dělníků, oproti proslovu z roku 1873 ale označil za chudnoucí také průmyslníky. Upozornil na to, že úpadek průmyslu nesouvisí pouze s probíhající krizí, nýbrž se jedná o průvodní jev posledních let.⁴⁷⁹ Příčiny totiž hledal v politické rovině, což potvrzoval závěry, ke kterým na svých sjezdech došli účastníci národohospodářského a živnostenského sjezdu. Jako následek špatné politiky státu viděl také zchudlé živnostníky a řemeslníky, kteří přišli o své záložny, ze kterých si bohužel vláda udělala „dojnou krávu“⁴⁸⁰ a zatížila je nesmyslně vysokými daněmi. I. Wurm nezapomněl také na rolníky, které pokládal za základ státu, a kteří byli daněmi zatíženi natolik, že se ocitli v dlužích, ze kterých se již nemohli dostat. Zde jako důkaz stejně jako v předchozím proslovu použil gruntovní knihy. Znovu také žádal o zpřísnění zákonů proti lichvářství. Nevhodnou situaci spatřoval v oblasti obchodních komor, které se dle jeho názoru měly starat o zlepšování národohospodářských záležitostí.⁴⁸¹ Tento úkol ale neplnily, protože byly odměňovány za politickou činnost – tedy za nadřování Němcům a utlačování Čechů. Stejně tak se dle něj dělo ve školství. Zde upozornil německé obyvatele Moravy, že utlačováním svých českých spoluobčanů ochuzují především také sami sebe a celou habsburskou monarchii. Na závěr požádal, aby byl jeho návrh odevzdán odboru skládajícímu se z dvanácti členů, který by byl volený všemi kuriemi.⁴⁸²

---

⁴⁷⁸ Moravský sněmovní list, 16. 4. 1875, s. 149.

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ Moravský sněmovní list, 16. 4. 1875, s. 150.

⁴⁸¹ Tamtéž.

⁴⁸² Moravský sněmovní list, 16. 4. 1875, s. 151.

Poslanec Karel Antonín Maria Strass reagoval na Wurmův proslov a navrhnul, aby byla celá záležitost předána národohospodářskému odboru, což I. Wurm důrazně odmítnul. Nicméně více poslanců bylo pro to, aby situaci projednával právě národohospodářský odbor, a tak byl Wurmův návrh přiklepnut právě sem.⁴⁸³

Následně se I. Wurm opět velmi nevybíravým způsobem zúčastnil debaty o schvalování školského rozpočtu pro zemské reálky a gymnázia, který finanční výbor navrhl snížit o 26 830 zlatých po uvážení možného stavu učitelů pro školní rok 1875–1876. Diskuze se odehrála na zemském sněmu 7. května na dvacátém sezení.⁴⁸⁴

I. Wurm poděkoval německým poslancům za to, že na Moravě utlačují český národ, protože díky tomu jsou jednak vidět nedostatky národního práva⁴⁸⁵ a jednak tím podporují české národní obrození na Moravě.⁴⁸⁶ Díky tomuto utlačování si pak dle I. Wurma český národ mnohem více vážil těch mála škol s českým vyučujícím jazykem, protože si musel každou z nich tvrdě vybojovat. I. Wurm se obdivoval vytrvalosti německých poslanců, kteří házeli českému živlu na Moravě klacky pod nohy. Odmítání škol s českým vyučovacím jazykem pak označil za odporující si s pedagogickým, ale i s logickým myšlením. Jednání Němců na zemském sněmu uvedl v kontrastu s chováním Němců na říšské radě, kteří dle jeho slov podporovali všechny pokusy o sjednání národní rovnoprávnosti slovanských národů v habsburské monarchii. Němečtí poslanci říšské rady byly totiž dle I. Wurma rakouští patrioti, vlastenci, kterým šlo o dobro Rakouska, kdežto němečtí poslanci na moravském zemském sněmu byli dle jeho mínění „Prušáci“.⁴⁸⁷ Když I. Wurm zvýšeným hlasem obviňoval německé poslance zemského sněmu s „prušáctví“ a zrady Rakouska, zvedla se ohromná vlna odporu na levé straně zasedacího sálu, kde sedávali právě němečtí poslanci, oproti pochvalnému járotu zprava, kde seděli poslanci čeští. Zemský hejtman žádal I. Wurma, aby se mírnil,

---

⁴⁸³ Moravský sněmovní list, 16. 4. 1875, s. 152.

⁴⁸⁴ Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 402; Kompletní znění Wurmova proslovu viz Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 405.

⁴⁸⁵ „...chci jen díky vzdáti všem těm pánům, kteří palivo úkorův a křivd přikládají na očištění práva našeho národního v peci této ohnivé.“; Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 405.

⁴⁸⁶ „...vyznám upřímně, že by té probuzenosti národní na Moravě nestávalo, kdyby náš národ tak trpce, tak bolestně nebyl zkoušen, kdyby tolik křivd a takové bezpráví nebylo mu snášeti.“; Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 405.

⁴⁸⁷ Pravděpodobně zde narážel na maloněmeckou a velkoněmeckou ideu; Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 405.

to jej ale ještě více podráždilo a razantně to odmítl, protože křivda, kterou páchali Němci na českém národu, ohrožovala dle jeho mínění celé Rakousko a on, I. Wurm, byl Rakušanem milujícím svého císaře,⁴⁸⁸ a proto musel mluvit neohroženě a rázně, protože tím bránil svou zem a císaře. Nakonec pak vyslovil lítost nad tím, že c. k. školní rada se nezasazuje o to, aby „prušáctví“ učinila přítrž.⁴⁸⁹

Roku 1876 probíhala sezení moravského zemského sněmu od 7. března⁴⁹⁰ do 7. dubna.⁴⁹¹ Během tohoto zasedání byl I. Wurm na druhém sezení zvolen 8. března za člena petičního odboru.⁴⁹² O Wurmově aktivitě na půdě moravského zemského sněmu během roku 1876 bohužel nedisponujeme více informacemi.

V této době se I. Wurm měl angažovat v usmíření staročeské a mladočeské strany po pohřbu F. Palackého.⁴⁹³ V Praze za tímto účelem údajně navštívili představitelé národní strany na Moravě F. L. Riegra. Setkání se z řad moravských poslanců účastnili A. Pražák, F. A. Šrom, J. Fanderlik, A. Mezník, I. Wurm a J. Lachnit.⁴⁹⁴ Ti však navštívili lídra národní strany v Čechách z popudu účastníků pohřbu. Byli ovšem zaměněni s oficiální deputací Moravské besedy, která se setkala s F. L. Riegreem ve stejnou dobu právě za účelem pokusu o smíření obou znesvářených stran.⁴⁹⁵ Návštěvu A. Pražáka a jeho spolustraníků však okamžitě po jejím uskutečnění postihlo množství desinformací a mystifikací.⁴⁹⁶ Například byli I. Wurm, A. Mezník a J. Fanderlik osočováni z toho, že se návštěvy neúčastnili za účelem smíření, nýbrž prohloubení sporu. Také se objevily informace, že setkání proběhlo z popudu mladočeské strany v Čechách, v jejíž prospěch se měla tato návštěva odehrát.⁴⁹⁷ Jedno z nejvážnějších obvinění pak padlo na A. Mezníka,

---

⁴⁸⁸ „Zmírnit se mám, když mám srdce pro Rakousko? Zmírnit se mám, pane presidente, když císaře ctím, když ho miluji?“, Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 405; tato situace vystihuje podstatu národního přesvědčení příslušníků Sušilovy družiny. Ačkoliv bojovali za národní rovnoprávnost českých obyvatel Moravy, stále byli přesvědčenými rakouskými občany a nade vše, tedy krom církevních představitelů, uctívali císařský trůn.

⁴⁸⁹ Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 405.

⁴⁹⁰ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 55, 8. 3. 1876, s. 1.

⁴⁹¹ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 81, 8. 4. 1876, s. 3.

⁴⁹² *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 57, 10. 3. 1876, s. 1

⁴⁹³ I. Wurm se pohřbu účastnil jako vůdce přerovské deputace, za kterou zde pronesl kondolenci; *Deputace Přerovská v Praze*, Našinec, č. 63, 30. 5. 1876, s. 3.

⁴⁹⁴ *K smíření stran*, Našinec, č. 70, 18. 6. 1876, s. 1.

⁴⁹⁵ *Ku kapitole o smíření stran v Čechách*, Našinec, č. 72, 23. 6. 1876, s. 1.

⁴⁹⁶ Hlavním periodikem vedoucím tuto kampaň byl *Pozor* J. R. Demela; *K smíření stran*, Našinec, č. 70, 18. 6. 1876, s. 1; *Ku kapitole o smíření stran v Čechách*, Našinec, č. 72, 23. 6. 1876, s. 1; *Demlův Pozor*, Našinec, č. 73, 25. 6. 1876, s. 3.

⁴⁹⁷ Což můžeme s jistotou vyloučit, protože moravští konzervativní poslanci považovali vystoupení „mladých“ za hrubé porušení stranické disciplíny; *K smíření stran*, Našinec, č. 70, 18. 6. 1876, s. 1.

který měl svou účastí sledovat vládní zájmy.⁴⁹⁸ Všichni účastníci setkání ale popřeli jakýkoliv politický podtext setkání a se svědectvím Riegrovy rodiny uvedli, že účelem návštěvy bylo obyčejné vyjádření soustrasti pozůstalým.⁴⁹⁹ Pravá podstata tohoto setkání tak zůstává neobjasněná.

Roku 1877 bylo zasedání moravského zemského sněmu zahájeno 5. dubna.⁵⁰⁰ I. Wurm byl 6. dubna zvolen členem odboru pro stavbu zemského domu.⁵⁰¹ Tento odbor podal svůj návrh na výstavbu zemského domu na dvanáctém sezení zemského sněmu, které se konalo 20. dubna. Na výstavbu byla přislíbena pro rok 1878 finanční částka ve výši 74 000 zlatých.⁵⁰²

Nadále u I. Wurma přetrvával zájem o školství, a proto se opět zapojil do diskuze během schvalování školského rozpočtu na rok 1878, jež proběhla na desátém sezení dne 17. dubna.⁵⁰³ Ve svém proslovu se vyslovil proti trendu poslední doby, kdy byla snaha z vyšších míst zavést do českých škol vyučování v německém jazyce.⁵⁰⁴ Ohradil se vůči tomu, že by měl něco proti němčině jako takové – tu pokládal za vznešený jazyk. Vadilo mu však, že by se mělo vyučování v němčině zavést na úkor jiných předmětů vyučovaných česky.⁵⁰⁵ Za budoucnost státu ve svém proslovu označil dobře vzdělaného občana, a nejlepší způsob, jak takového člověka získat, byla výuka v mateřském jazyce. Zavedením vyučování některých předmětů v německém jazyce na českých školách by však dle něj omezila výuku, která byla již tak dost náročná v jazyce mateřském, natož kdyby měla probíhat v jazyce cizím. Vyzval tedy všechny české obyvatele Moravy, aby vytrvali a nenechali si nadiktovat některými okresními hejtmany zavedení německých předmětů do výuky na svých školách.⁵⁰⁶ Wurmův proslov nebyl tedy žádným věcným návrhem ke školnímu rozpočtu, jako spíše upozorněním na násilné zavádění německé výuky na některých českých školách.

Dne 20. dubna bylo ukončeno zasedání moravského zemského sněmu, které bylo zároveň posledním zasedáním tohoto sněmu v daném složení, protože

---

⁴⁹⁸ *K smíření stran*, Našinec, č. 70, 18. 6. 1876, s. 1.

⁴⁹⁹ *Ku kapitole o smíření stran v Čechách*, Našinec, č. 72, 23. 6. 1876, s. 1.

⁵⁰⁰ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 78, 6. 4. 1877, s. 1

⁵⁰¹ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 79, 7. 4. 1877, s. 2.

⁵⁰² *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 91, 21. 4. 1877, s. 2.

⁵⁰³ Moravský sněmovní list, 17. 4. 1877, s. 127.

⁵⁰⁴ Kompletní znění proslovu viz Moravský sněmovní list, 17. 4. 1877, s. 127–128.

⁵⁰⁵ Moravský sněmovní list, 17. 4. 1877, s. 127.

⁵⁰⁶ Tamtéž, s. 128.

v roce 1877 poslancům vypršelo šestileté volební období. Zemský hejtman uzavřel tuto sněmovní periodu trojitým svoláním slávy císaři⁵⁰⁷ a I. Wurma čekaly další volby do nového moravského zemského sněmu.

2. 7. Období 1878–1884

Volební agitace národní strany na Moravě stavěla roku 1878 na špatné ekonomické a sociální situaci obyvatel Moravy, které dávala za vinu několikaleté správě země německou liberální levicí. Národní strana na Moravě slibovala napravení situace a růst blahobytu. Necílila při tom pouze na české obyvatele Moravy, nýbrž také na Němce. I. Wurm znovu kandidoval v městské volební kurii za volební okres Přerov, Kojetín, Tovačov a Hulín.⁵⁰⁸

Během volební agitace navštívil I. Wurm Kojetín, kde byl díky svému dlouholetému působení mezi svými voliči velmi oblíbený.⁵⁰⁹ Město navštívil 25. srpna. Městští zastupitelé uvedli I. Wurma do sálu, kde promluvil ke svým potencionálním voličům. Dostal své pověsti poslance, který si nebere servítky, když prohlásil, že poslanec stojí nad zákony, protože je tvoří. Nad poslancem však stojí jeho volič. Poté slíbil boj proti vysokým daním a proti zrušení zákona o lichvě. Také svým voličům slíbil zasadit se o co nejvíce nových českých škol. Na závěr předpověděl budoucnost Rakouska, ve které si budou všechny národy rovny a největší oporou císařského trůnu budou slovanské národy. I. Wurm se za své volební sliby zaručil slovem muže a kněze, povolal slávu císaři a jeho následovníkovi a odebral se spolu s městskými zastupiteli na společnou večeři.⁵¹⁰

Wurmovým protikandidátem byl jako v předešlých volbách J. Chlumecký. Volba se konala 11. září a dostavilo se 887 voličů, z nichž pro J. Chlumeckého volilo 388 a pro I. Wurma 499, který získáním nadpoloviční většiny hlasů volby vyhrál.⁵¹¹ Nejednalo se již o tak jednoznačné vítězství, jakých dosahoval I. Wurm v předešlých

⁵⁰⁷ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 91, 21. 4. 1877, s. 3.

⁵⁰⁸ „...poslancové to národní strany, chtějí zvelebení veškeré země a všeho obyvatelstva obou národností...“; *Moravané!*, Moravská orlice, č. 196, 28. 8. 1878, s. 1.

⁵⁰⁹ „Není mnoho okresů, v nichž by poslanec národní větší důvěry požíval a více z vážností té těšiti se mohl, jakou se honosí poslanec náš dp. Ignát Wurm.“; *Schůze voličů v Kojetíně*, Moravská orlice, č. 197, 29. 8. 1878, s. 2.

⁵¹⁰ *Schůze voličů v Kojetíně*, Moravská orlice, č. 197, 29. 8. 1878, s. 2.

⁵¹¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond A 11 Zemský sněm, kart. 110, sign. 212, *Zpráva moravského výboru zemského o volbě poslance k sněmu zemskému*, nedatováno.

letech. Zklamala především Wurmova nejsilnější voličská základna, město Přerov, kde důvěrníci strany podcenili volební agitaci.⁵¹² V těchto volbách měla na svědomí Wurmovu výhru především města Hulín, Kojetín a Tovačov.⁵¹³ V Kojetíně nastal opětovně problém s židovskou komunitou, když se k volbám dostavili také někteří židé, kteří nedisponovali volebním právem.⁵¹⁴ Proti platnosti volby bylo podáno hned několik protestů, a to jak ze strany voličů J. Chlumeckého, tak také ze strany stoupců I. Wurma. Proto navrhnul zemský výbor verifikačnímu výboru, aby volbu poslance z tohoto volebního okresu prověřil.⁵¹⁵

Verifikační výbor, kterému předsedal K. A. M. Strass a jehož zpravodajem byl Wolfgang Kusý, provedl důslednou kontrolu odevzdaných volebních hlasů,⁵¹⁶ jejichž právoplatnost byla předmětem protestů obou soupeřících stran. Výbor zjistil velké množství prohřešků, jako bylo skupování volebních hlasů či volba občanů, kteří neplatili dostatečně vysoké daně. Volební výsledek byl podle tohoto zjištění upraven. I. Wurmovi bylo odečteno 37 neplatných hlasů a J. Chlumeckému 24. Konečný výsledek byl tedy 462 ku 364 ve prospěch I. Wurma, a proto byla jeho volba na moravský zemský sněm uznána za platnou.⁵¹⁷ Je zajímavé, že verifikační výbor podal správu o výsledku svého šetření až na dvanáctém sezení zemského sněmu, tedy 10. října, kdy také sněm potvrdil výsledek šetření a připustil I. Wurma do zemského sněmu. Ten se ale sezení zemského sněmu účastnil již od jeho zahájení, tedy od 24. září a dokonce v této době, kdy nebyl oficiálně poslancem zemského sněmu, podal jeden ze svých zásadních návrhů, který se týkal vymýcení alkoholismu na Moravě. Nejen že podal tento návrh, ale dokázal jej i obhájit, a to den před oficiálním schválením jeho volby.⁵¹⁸

---

⁵¹² „To je ta hlavní a neodmluvitelná chyba, že se zanedbávalo tentokrát v Přerově úplně reklamování zavčasně.“; *Z Přerova*, Moravská orlice, č. 215, 19. 9. 1878, s. 1.

⁵¹³ *Z Přerova*, Moravská orlice, č. 215, 19. 9. 1878, s. 1.

⁵¹⁴ Tito voliči volebním právem nedisponovali, protože neplatili daně v dané výši, aby v městské kurii mohli volit. Seznam voličů z řad kojetínské židovské komunity, kteří odvolili přesto, že zaplatili nižší daně, byl zveřejněn v *Moravské orlici; Z Kojetína*, Moravská orlice, č. 215, 19. 9. 1878, s. 1.

⁵¹⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond A 11 Zemský sněm, kart. 110, sign. 212, *Zpráva moravského výboru zemského o volbě poslance k sněmu zemskému*, nedatováno.

⁵¹⁶ Komplettní zpráva verifikačního odboru viz *Zpráva odboru verifikačního o volbě poslance k moravskému sněmu za města Přerov, Kojetín, Tovačov a Hulín*, Přílohy k moravskému sněmovnímu listu, 1878, s. 221-226.

⁵¹⁷ *Zpráva odboru verifikačního o volbě poslance k moravskému sněmu za města Přerov, Kojetín, Tovačov a Hulín*, Přílohy k moravskému sněmovnímu listu, 1878, s. 226.

⁵¹⁸ Moravský sněmovní list, 10. 10. 1878, s. 261.

Sezení moravského zemského sněmu byla zahájena 24. září.⁵¹⁹ V tomto sněmovním období podal I. Wurm dne 3. října další ze svých stěžejních návrhů, který se týkal osnovy zákona proti opilství. Konkrétně navrhl moravskému zemskému sněmu, aby požádal vládu o předložení zákona proti opilství podle vzoru Haliče a Bukoviny⁵²⁰ a dále aby vláda udělovala povolení k prodeji lihovin pouze v nejnnutnějších případech, a to jen za velmi přísných podmínek. Wurmův návrh podpořila většina členů národní strany na Moravě, mimo jiné také její lídr A. Pražák, F. A. Šrom či J. Fanderlik.⁵²¹ Návrh odůvodnil I. Wurm 9. října na jedenáctém sezení zemského sněmu.⁵²²

Opilství označil za třetí důvod vzrůstající bídy venkovského obyvatelstva, konkrétně rolníků. První příčinou bylo dle něj lichvářství a druhou zákon o dělení selských usedlostí.⁵²³ Opilství bylo dle jeho názoru podporováno svévolným udělováním povolení k prodeji lihovin a zřizováním „kořalečných krčem“,⁵²⁴ proto požadoval rapidní zpřísnění podmínek pro udělení povolení na prodej lihovin. Odmítnul, že by svým návrhem omezoval svobodu a argumentoval, že právě omezením prodeje lihovin obhájí svobodu většiny obyvatel, kteří kvůli rostoucímu alkoholismu na Moravě trpí. Upozornil na problém domácího násilí a jeho souvislost s alkoholismem, stejně jako uvedl do přímé souvislosti nárůst počtu chovanců v ústavěch pro pomatence. Alkoholismu dal také za vinu špatné zdraví, nezaměstnanost, lenost a nízkou vzdělanost. Alkoholiky obvinil z příživnictví na platičích daní, tedy voličích, jejichž zájmy měli zastávat právě jimi zvolení poslanci.⁵²⁵ Svůj návrh zákona proti opilství podpořil také ekonomickými argumenty. Uvedl studii jistého britského národohospodáře Hoyla, který provedl průzkum ekonomických dopadů opilství a došel k závěru, že nadměrným pitím alkoholu vzniká státu škoda na blahobytu ve výši 200 milionů zlatých. Tato částka byla počítána například ze zvýšených poplatků určených pro zdravotnictví, robotárny a policii.⁵²⁶ Samozřejmě I. Wurm uvedl také příklady z historie, jak bylo jeho zvykem téměř u všech proslovů.

---

⁵¹⁹*Sněm moravský*, Moravská orlice, č. 220, 25. 9. 1878, s. 2.

⁵²⁰*Moravský sněmovní list*, 3. 10. 1878, s. 91.

⁵²¹*Moravský sněmovní list*, 3. 10. 1878, s. 92.

⁵²²Kompletní znění Wurmova odůvodnění návrhu ve věci osnovy zákona proti opilství viz *Moravský sněmovní list*, 9. 10. 1878, s. 223-225.

⁵²³*Moravský sněmovní list*, 9. 10. 1878, s. 224.

⁵²⁴Tamtéž.

⁵²⁵ Tamtéž.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 225.

Tentokrát poukázal na antické Řecko a jeho odpor k „opilství barbarů“⁵²⁷, či na Karla Velikého a jeho snahu na potírání obžerství. Stejně tak poukázal na historii Moravy a zákon proti obžerství z roku 1556. Jako vhodný příklad zákonů proti opilství uvedl západní země, například Francii, Švýcarsko a nabádal zemský sněm, aby si tyto země vzal za vzor. Posledním argumentem bylo úspěšné zavádění zákonů proti opilství v Americe z roku 1859 a uvedl také příklad americké pojišťovny, která odmítla pojistit alkoholika. Stejně jako Francii a Švýcarsko, označil Ameriku za vhodnou následování v přísných zákonech proti opilství. I. Wurm navrhl vytvoření samostatného výboru voleného ze všech sněmovních kurií. Pokud neprošlo ustanovení samostatného výboru pro tuto záležitost, navrhoval I. Wurm odevzdat celou záležitost alespoň národohospodářskému odboru.⁵²⁸ Moravský zemský sněm Wurmův návrh hlasováním schválil a předal jej do kompetence národohospodářského odboru.⁵²⁹ Tři dny po té, 12. října, bylo zasedání zemského sněmu pro rok 1878 uzavřeno.⁵³⁰

Roku 1879 nedošlo zasedání moravského zemského sněmu, poslanci národní strany na Moravě se věnovali činnosti na říšské radě, do které také probíhaly v tomto roce nové volby. I. Wurm v nich kandidoval znovu v městské volební kurii za volební okres Holešov, Bystřice pod Hostýnem, Kelč, Zlín, Klobouky, Vizovice, Valašské Meziříčí, Vsetín, Přerov, Kojetín, Hulín a Tovačov.⁵³¹ V těchto volbách, které proběhly 3. července,⁵³² opět soupeřil s J. Chlumeckým, kterého tentokrát porazil 934 hlasy proti Chlumeckého 480 hlasům.⁵³³

Na počátku 80. let 19. století zaznamenáváme sníženou aktivitu I. Wurma na moravském zemském sněmu. Byl sice zvolen do několika odborů, ale o jeho činnosti v nich nemáme z důvodu absence pramenného materiálu dostatek informací. V období let 1880-1882 tak byla pravděpodobně nejvýznamnější událostí, které se účastnil, pouze císařská návštěva v Brně roku 1880, kdy byl vybrán jako jeden z delegátů moravského zemského sněmu, kteří měli císaře uvítat. Během roku 1881 se pak I. Wurm omlouval z účasti na sezeních z důvodu nemoci. Protože měl od mládí chatrné zdraví, lze se domnívat, že v této době bojoval s těžkou nemocí. V roce 1883 se opět

---

⁵²⁷ Tamtéž, s. 224.

⁵²⁸ Tamtéž, s. 225.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 226.

⁵³⁰ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 236, 13. 10. 1878, s. 3.

⁵³¹ *Kandidátní listina pro volby do říšské rady*, Našinec, č. 73, 22. 6. 1879, s. 1.

⁵³² *Zprávy o volbách*, Našinec, č. 80, 9. 7. 1879, s. 2.

⁵³³ *Výsledek voleb*, Našinec, č. 80, 9. 7. 1879, s. 1.

vrátil v plné síle s nevybíravou kritikou zdravotnického zákona. Útlum jeho činnosti na zemském sněmu v předchozích letech proto nedáváme za vinu nezájmu o politickou činnost, ale spíše vnějším faktorům.

Roku 1880 bylo zasedání moravského zemského sněmu císařským patentem z 26. května svoláno k 7. červnu a předpokládalo se, že bude velmi krátké.⁵³⁴ Na druhém sezení zemského sněmu, konaného 9. června, byl I. Wurm zvolen do školského odboru a také členem poselstva určeného k uvítání císaře v Brně.⁵³⁵

Císař navštívil Brno 11. června.⁵³⁶ Tato císařská návštěva se jakkoliv nevyvíkala standardu, jaký byl u událostí tohoto typu běžný. Měšťané vyzdobili město, vlastenecké spolky uspořádaly přehlídky, představitelé města a zemského sněmu vyslali své zástupce k císaři.⁵³⁷ Jelikož byl I. Wurm zvolen za člena poselstva vyslaného k císaři ze zemského sněmu, byl přítomen u oficiálního představení osobností Jeho Veličenstvu, které se odehrávalo v budově místodržitelství.⁵³⁸ Za poselstvo moravského zemského sněmu zde promluvil k císaři zemský hejtman, který mu ve své velmi stručné řeči vyjádřil věrnost a lásku, jež k němu zemský sněm chová. Císař poděkoval za projev loajality zemského sněmu a vyjádřil radost ze svého pobytu na Moravě.⁵³⁹ Poté krátce promluvil s jednotlivými členy poselstva. I. Wurmovi sdělil své uspokojení z toho, že se s ním setkává i mimo říšskou radu.⁵⁴⁰ Krátké zasedání moravského zemského sněmu roku 1880 bylo ukončeno 28. června.⁵⁴¹

Roku 1881 byl moravský zemský sněm svolán 24. září a I. Wurm byl pro zasedání zemského sněmu v tomto roce opět zvolen do školského odboru.⁵⁴² Nedlouho po zahájení sezení však I. Wurm onemocněl a již 7. října se z účasti na sezení omluvil.⁵⁴³ Zda se následujících sezení zemského sněmu účastnil, není jasné, ale pokud

---

⁵³⁴ *Sněm markhrabství moravského*, Moravská orlice, č. 130, 9. 6. 1880, s. 2.

⁵³⁵ *Sněm markhrabství moravského*, Moravská orlice, č. 131, 10. 6. 1880, s. 2.

⁵³⁶ Kompletní popis této císařské návštěvy včetně harmonogramu, uvedení jmen nejvýznamnějších účastníků, stejně jako s podrobnostmi ohledně výzdoby města viz *Císař v Brně*, Moravská orlice, č. 133, 12. 6. 1880, s. 1–2; *Císař v Brně*, Moravská orlice, č. 134, 13. 6. 1880, s. 1–3.

⁵³⁷ K trendu císařských návštěv podrobněji například RAK, J.: *Zachovej nám Hospodine*.

⁵³⁸ *Císař v Brně*, Moravská orlice, č. 133, 12. 6. 1880, s. 2.

⁵³⁹ *Sněm markhrabství moravského*, Moravská orlice, č. 136, 16. 6. 1880, s. 2.

⁵⁴⁰ „Těší mne, že i zde Vás vidím po pracích na radě říšské.“ *Císař v Brně*, Moravská orlice, č. 133, 12. 6. 1880, s. 2.

⁵⁴¹ *Sněm markhrabství moravského*, Moravská orlice, č. 147, 29. 6. 1880, s. 4.

⁵⁴² *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 219, 27. 9. 1881, s. 2.

⁵⁴³ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 229, 8. 10. 1881, s. 2.

ano, nevyvíjel I. Wurm výraznější aktivitu. Zasedání zemského sněmu pro rok 1881 bylo ukončeno 20. října.⁵⁴⁴

Zasedání moravského zemského sněmu začalo v roce 1882 26. září.⁵⁴⁵ I. Wurm byl zvolen do školního odboru, předsedou tohoto odboru se stal hrabě Viktor Widmann-Sedlnický, náměstkem starohrabě Hugo Karel František Salm-Reifferscheidt, zapisovateli odboru se pak stali Bedřich Hoppe a Carl Hesse.⁵⁴⁶ Školní odbor v tomto roce podal návrh na rozdělení současných čtyř stipendií ve výši 400 zlatých na stipendií osm ve výši 200 zlatých pro studenty studujících na c. k. vysokých školách ve Vídni.⁵⁴⁷ Dále školní odbor přiřadil několik žádostí o dozor nad školami a náhrady školného k vyřízení zemskému odboru.⁵⁴⁸ Role I. Wurma v rámci školního odboru není jasná, stejně tak nemáme informace, zda se, a pokud ano tak jakým způsobem, podílel na výše uvedeném návrhu školního odboru ohledně dělení stipendií. Na moravském zemském sněmu se v tomto roce výrazněji neprojevoval. Zasedání skončilo 21. října.⁵⁴⁹

Obrat ve Wurmově snížené aktivitě na zemském sněmu nastal až v posledním roce šestiletého volebního období, tedy na zasedání probíhajícím mezi 25. zářím⁵⁵⁰ a 20. říjnem.⁵⁵¹ Na druhém zasedání zemského sněmu, 26. září, byl opět zvolen do školního odboru a dále pak do zdravotního odboru.⁵⁵² Složení představitelů školského odboru bylo stejné, jako předešlého roku. Zdravotnickému odboru předsedal baron d'Elvert,⁵⁵³ náměstkem byl August Weeber a zapisovateli byli Josef Schindler a Jan Baptista Lichtblau.⁵⁵⁴

Zásadním momentem Wurmovy činnosti na zemském sněmu roku 1883 byl jeho proslov v rámci diskuze o návrhu zdravotního odboru, jehož byl členem, o organizaci zdravotnické služby v obcích a jejího financování z 16. října.⁵⁵⁵ Zdravotní

---

⁵⁴⁴ *Moravský sněm*, Moravská orlice, č. 240, 21. 10. 1881, s. 4.

⁵⁴⁵ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 220, 27. 9. 1882, s. 2.

⁵⁴⁶ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 221, 28. 9. 1882, s. 2.

⁵⁴⁷ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 236, 15. 10. 1882, s. 2.

⁵⁴⁸ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 242, 22. 10. 1882, s. 2.

⁵⁴⁹ *Tamtéž*, s. 3.

⁵⁵⁰ *Sněm moravský*, Moravská orlice, č. 220, 26. 9. 1883, s. 1.

⁵⁵¹ *Sněm moravský*, Moravská orlice, č. 242, 21. 10. 1883, s. 2.

⁵⁵² *Sněm moravský*, Moravská orlice, č. 222, 28. 9. 1883, s. 2.

⁵⁵³ Zde se bohužel nepodařilo dohledat, jestli odboru předsedal Bedřich d'Elvert, nebo Christian d'Elvert, kteří oba v této době působili na půdě moravského zemského sněmu.

⁵⁵⁴ *Sněm moravský*, Moravská orlice, č. 223, 29. 9. 1883, s. 1.

⁵⁵⁵ *Moravský sněmovní list*, 16. 10. 1883, s. 226.

odbor v této věci navrhoval schválení sumy 20 000 zlatých, jež by byla zahrnuta do rozpočtu na rok 1884 a byla určená k podpoře zdravotnické péče v obcích. Odbor rovněž navrhoval provést výzkum ohledně případných dotací lékařů, kteří měli být ustanoveni v jednotlivých obcích. Dále navrhoval, aby lékaři sloužící v nemocnicích po dobu své sekundární služby měli povinnost sloužit v době nejvyšší nutnosti také jako obecní lékaři v místě, které by jim bylo uděleno zemským výborem.⁵⁵⁶

I. Wurm ve svém proslovu nejprve uvedl důvody, proč v předešlých letech zásadně hlasoval proti úpravám zdravotnického zákona.⁵⁵⁷ Nejvýraznějším z nich bylo především zatížení daňových poplatníků, jež dle jeho názoru z předchozích úprav zdravotnického zákona vyplývalo. Přes to, že nejvyšší finanční zátěž v tomto ohledu měla padnout na daňové poplatníky, neměli možnost účastnit se volby lékařů pro jejich obce. Tyto nedostatky byly však v současném návrhu o úpravách zdravotnictví odstraněny. Připouštěl sice určité nedostatky, na které během diskuze upozornil například Jan Jestřábek,⁵⁵⁸ ale považoval za svou povinnost křesťana a kněze pro zákon hlasovat. Upozornil na souvislost těla s duchem, jimiž Bůh obdaroval člověka a na snahu církve o tělo a duši člověka pečovat. V této souvislosti citoval část *Příruční knihy bohosloví pastýřského*⁵⁵⁹ od Antonína Skočdopole, který napsal, že křesťané si váží těla mnohem více, než nevěřící. Tato úcta k tělu plynula z toho, že tělo je chrámem Ducha a zároveň nástrojem, skrze nějž koná Bůh své skutky. V rámci stejného motivu pak I. Wurm odkázal na Bibli.⁵⁶⁰ Za jednu ze stěžejních povinností křesťana tedy I. Wurm označil péči o tělo, protože zanedbání péče, například odmítáním léčby, by bylo hříchem ve smyslu pátého přikázání – tedy sebevraždou, ve Wurmově dikci však „jemnější a zdlouhavější“⁵⁶¹. Stejně tak osoba, která by místo lékařské pomoci vyhledávala alternativní způsoby léčby, by se provinila proti dalšímu přikázání, tentokrát prvnímu. Tradičně odkázal na církevní historii, tentokrát do 11. století, kdy Agobord bojoval proti lidovému lékařství v podobě čarodějnic a mastickářů. I. Wurm

---

⁵⁵⁶ Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 227.

⁵⁵⁷ Wurmův kompletní proslov viz Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 232–234.

⁵⁵⁸ K připomínce J. Jestřábka viz jeho proslov na moravském zemském sněmu. Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 227–228.

⁵⁵⁹ SKOČDOPOLE, Antonín: *Příruční kniha bohosloví pastýřského*, svazek 1 a 2, České Budějovice 1874.

⁵⁶⁰ I. Wurm zde uvádí odkaz na písmo svaté, přesněji na Knihu Ekklesiast. 38. „Cti lékaře pro potřebu, neboť jeho i léky, jimiž léčí, stvořil Hospodin, umění lékařské převyšuje hlavy jeho. Ze země stvořil Bůh léky a člověk rozumný nepohrdá jimi.“; V citované knize však tento verš není.

⁵⁶¹ Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 232.

upozornil také na to, že od prvopočátků církve je její důležitou součástí péče o nemocné a uvedl dlouhý výčet osobností křesťanské historie, jež se zasloužily o rozvoj lékařství. Uvedl ale také praktické důvody z vlastní zkušenosti. Jako příklad území se zanedbanou lékařskou péčí označil Valašsko, kam jezdil kvůli léčbě své chronické nemoci dýchacích cest. Tamější podnebí mu vyhovovalo. Upozornil na naprostý nedostatek zdravotnické péče v této oblasti a jako nejnebezpečnější příklad označil především úmrtnost během porodů, protože zdejší ženám se nejen že nedostávalo pomoci lékařské, nýbrž ani pomoci porodních báb. Na závěr vyjádřil svou největší podporu změně zákona o zdravotnictví a pronesl citát Benjamina Franklina „Ve zdraví blaho člověka.“ Wurmův proslov získal pozitivní ohlas z celého spektra poslanců zemského sněmu české i německé národnosti.⁵⁶² Po náročné zdlouhavé debatě byla nakonec změna zdravotnického zákona přijata.⁵⁶³ Zasedání moravského zemského sněmu skončilo 20. října.⁵⁶⁴

V druhé polovině roku I. Wurm také navštěvoval své voliče s cílem informovat je o své činnosti především na půdě říšské rady, ale také aby zjistil, pro jaké zákony má hlasovat a pro jaké nikoliv v závislosti na přáních a potřebách svých voličů. V srpnu navštívil Hulín⁵⁶⁵ a Holešov,⁵⁶⁶ v listopadu Kojetín.⁵⁶⁷ Schůze měly obdobný průběh i obsah. I. Wurm voliče informoval především o činnosti moravských poslanců na říšském sněmu, také však probíral politickou situaci na Moravě a možnosti jejího dalšího vývoje. Následně mu jeho voliči vyslovili důvěru a společně se odebrali do místního hostince, kde proběhla slavnost za zpěvu národních písní, například písně *Hej Slované*.⁵⁶⁸

2. 8. Období 1884–1889

I. Wurm byl naposledy zvolen poslancem moravského zemského sněmu roku 1884. Dne 29. května byl zemský sněm císařským patentem rozpuštěn a byly

---

⁵⁶² Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 234.

⁵⁶³ *Sněm moravský*, Moravská orlice, č. 238, 17. 10. 1883, s. 2.

⁵⁶⁴ *Sněm moravský*, Moravská orlice, č. 242, 21. 10. 1883, s. 2.

⁵⁶⁵ *Schůze voličů v Hulíně dne 26. srpna*, Našinec, č. 100, 29. 8. 1883, s. 1.

⁵⁶⁶ *Schůze voličů*, Našinec, č. 102, 2. 9. 1883, s. 1.

⁵⁶⁷ *Z Kojetína*. Našinec, č. 130, 7. 11. 1883, s. 2.

⁵⁶⁸ Popis průběhu těchto schůzí viz *Schůze voličů v Hulíně dne 26. srpna*, Našinec, č. 100, 29. 8. 1883, s. 1; *Schůze voličů*, Našinec, č. 102, 2. 9. 1883, s. 1; *Z Kojetína*. Našinec, č. 130, 7. 11. 1883, s. 2.

vyhlášeny volby do sněmu nového.⁵⁶⁹ Volby do městské volební kurie, ve které I. Wurm kandidoval v tradičním volebním okrese Přerov, Kojetín, Tovačov a Hulín, byly vyhlášeny na 4. července.⁵⁷⁰ Ve volební agitaci deklarovala národní strana na Moravě úplné spojení s programem národní strany v Čechách a shodu s jejími zásadami, jimiž byly národní rovnoprávnost a samospráva země, okresů i obcí. Svě dosavadní politické neúspěchy dávala národní strana na Moravě za vinu nespravedlivému rozložení sněmu, na kterém německá liberální levice pravidelně získávala díky volbám většinu, a nebylo tedy možné prosazovat české národní politické cíle v takové míře, v jaké bylo potřeba. Úkolem každého vlastence proto bylo zasadit se o to, aby čeští národní poslanci získali na moravském sněmu většinu, z čehož vyplývala pro vlasteneckou veřejnost především účast na volbách a odevzdání hlasu některému z poslanců navrhovaných národní stranou na Moravě.⁵⁷¹

V těchto volbách svou kandidaturu mimo jiné ohlásil také kojetínský starosta Eduard Dudík. Ačkoliv byl dle svého vlastního tvrzení také přesvědčeným vlastencem jako I. Wurm,⁵⁷² byl ale bez jakýchkoliv politických zkušeností, a proto byl od své kandidatury mnohými voliči odrazován. Proti ostříleným ústavověrným politikům, jako byl J. Chlumecký, který byl největším protivníkem českých národních snah v tomto okrese, neměl prakticky žádnou šanci. Navíc svou kandidaturou E. Dudík ohrožoval zvolení I. Wurma, který byl mnohem zkušenější a těšil se mezi voliči daného okresu určité oblibě. I. Wurma označili například hulínští voliči jako muže všestranně vzdělaného, v každém ohledu připraveného bojovníka a vlastence milujícího český jazyk. Uznávali také dlouhou dobu jeho působení v rámci národního obrození, stejně jako jeho radikálnost, když mu do úst vložili heslo „Ku předu, jen v otevřeném boji kyne nám vítězství!“⁵⁷³. Wurmovým příznivcům imponovala Wurmova odvaha a nevybíravost, s jakou se pouštěl do

---

⁵⁶⁹ *Pánům voličům měst a venkovských obcí markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 137, 15. 6. 1884, s. 1

⁵⁷⁰ *B. Pro volební okresy měst*, Moravská orlice, č. 137, 15. 6. 1884, s. 1

⁵⁷¹ *Pánům voličům měst a venkovských obcí markrabství Moravského*, Moravská orlice, č. 137, 15. 6. 1884, s. 1.

⁵⁷² Jako důkaz svého vlasteneckého citění uváděl fakt, že se naučil českému jazyku. Tento projev vlastenectví však například hulínským voličům přišel marginální v porovnání s činností, kterou na národním poli vykonával I. Wurm; *Z Hulína*, Moravská orlice, č. 142, 21. 6. 1884, s. 2.

⁵⁷³ *Z Hulína*, Moravská orlice, č. 142, 21. 6. 1884, s. 2.

svých politických protivníků a jeho tendence odkrývat „nejtajnější švindly“⁵⁷⁴ nepřátel nejen Moravanů, ale také celé habsburské monarchie.⁵⁷⁵

I. Wurm volby opět vyhrál. V Přerově a Hulíně měl obdržet naprostou většinu hlasů. V Kojetíně a Tovačově už tomu tak nebylo. Největší problém nastal z výše jmenovaným kojetínským starostou E. Dudíkem, který po vzešlé vlně odporu k jeho kandidatuře z ostatních měst volebního okresu, zvláště tedy z Hulína, ohlásil, že z kandidatury odstupuje. Nicméně potají sbíral hlasy, které také v nemalém množství kupoval.⁵⁷⁶ I. Wurm nakonec získal z celkového počtu 828 hlasů 615, E. Dudík 212. Volby se také zúčastnil jistý Anton Mazal, který obdržel jeden hlas.⁵⁷⁷ Svůj poslední poslanecký slib složil I. Wurm na moravském zemském sněmu 10. července⁵⁷⁸ a k zemskému sněmu byl oficiálně připuštěn 14. července, když byla právoplatnost jeho volby uznána.⁵⁷⁹

Během krátkého zasedání moravského zemského sněmu v roce 1884⁵⁸⁰ v době od 10. července⁵⁸¹ do 17. července,⁵⁸² se I. Wurm jakkoliv neprojevil, ačkoliv byl zvolen do školního odboru.⁵⁸³

Na zasedání moravského zemského sněmu následujícího roku se I. Wurm opět vrátil k prosazování svého původního návrhu z roku 1878, který mířil proti alkoholismu na Moravě. Zasedání byla v roce 1885 zahájena až k jeho závěru, a sice 25. listopadu.⁵⁸⁴ I. Wurm se stal znovu členem školního odboru.⁵⁸⁵

Na třináctém sezení dne 14. prosince I. Wurm odůvodňoval svůj opětovný návrh, jímž chtěl zamezit šíření alkoholismu na Moravě.⁵⁸⁶ V proslovu odkázal na svůj původní návrh z roku 1878, který zemský sněm jednohlasně odevzdal národohospodářskému odboru. V mezidobí vznikl na půdě říšské rady protialkoholní zákon, který byl uveden v platnost 21. července 1881. Tento zákon byl však nejen dle Wurmova mínění nedostatečný. Krom nesouhlasu dalších

---

⁵⁷⁴ Tamtéž.

⁵⁷⁵ Tamtéž

⁵⁷⁶ *Výsledek voleb ve městech*, Moravská orlice, č. 154, 5. 7. 1884, s. 1.

⁵⁷⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond A 11 Zemský sněm, kart. 147, sign. 263, *Bericht des mährischen Landes-Ausschusses über die Wahl eines Landtags-Abgeordneten*, nedatováno.

⁵⁷⁸ Moravský sněmovní list, 10. 7. 1884, s. 3.

⁵⁷⁹ Moravský sněmovní list, 14. 7. 1884, s. 53.

⁵⁸⁰ Zasedání v tomto roce trvalo pouhých 17 dní.

⁵⁸¹ *Moravský sněm*, č. 158, 11. 7. 1884, s. 2.

⁵⁸² *Moravský sněm*, č. 173, 29. 7. 1884, s. 2.

⁵⁸³ *Moravský sněm*, č. 159, 12. 7. 1884, s. 2.

⁵⁸⁴ *Moravský zemský sněm*, č. 272, 26. 11. 1885, 1.

⁵⁸⁵ *Moravský zemský sněm*, č. 273, 27. 11. 1885, 2.

⁵⁸⁶ Celý Wurmův proslov viz Moravský sněmovní list, 14. 12. 1885, s. 292–293.

poslanců zemského sněmu protestovaly proti tomuto zákonu také mnohé moravské obce, které proti němu zasílaly na zemský sněm petice. Základní problematiku tohoto zákona spatřoval I. Wurm v tom, že nebyl určen k omezení alkoholismu, nýbrž že podnětem k jeho sepsání byly fiskální důvody. Odmítnul znovu uvést své důvody pro zavedení zákona na omezení alkoholismu, protože považoval svou původní obhajobu z roku 1878 za dostatečnou. Rozhodl se ale vypíchnout náklady na chod ústavů, které finančně vydržuje země, a ve kterých působí alkoholičtí největší škodu. Jako první jmenoval ústavy pro pomatence, ve kterých bylo k roku 1884 482 mužů a 351 žen, z nichž se o 71 lidech mohlo s jistotou potvrdit, že je jejich mentální choroba následkem požívání alkoholu.⁵⁸⁷ Alkoholismus považoval za hrozbu pro národ, vzdělání i kulturu a označil jej za brzdu pokroku. Následně podal návrh zemskému sněmu, aby předložil vládě osnovu zákona, který by omezoval alkoholismus na Moravě. Sestavení této osnovy pak navrhl odkázat národohospodářskému odboru. Oba Wurmovy návrhy byly zemským sněmem hlasováním přijaty.⁵⁸⁸ Na dvacátém zasedání zemského sněmu, které se konalo 19. prosince, podal národohospodářský odbor svůj návrh v dané záležitosti. Odbor navrhoval, aby bylo zrušeno ustanovení, které povolovalo zažalování a vtělování dluhů vzniklých alkoholismem. Dále žádal rozšíření zákona mířícího proti alkoholismu, který byl zavedený v Haliči a Bukovině, na Moravu. Dále žádal striktní omezení prodeje lihovin. Po obsáhlé debatě k tomuto návrhu, které se I. Wurm neúčastnil, byl návrh národohospodářského odboru ve všech bodech přijat.⁵⁸⁹ Zasedání zemského sněmu bylo ukončeno 21. prosince 1885.⁵⁹⁰

Moravský zemský sněm pro rok 1886 byl zahájen 9. prosince⁵⁹¹ a z důvodu pozdního zahájení se jeho sezení protáhla až do 18. ledna 1887, kdy bylo zasedání sněmu ukončeno.⁵⁹² I. Wurm tentokrát nebyl zvolen za člena žádného ze sněmovních odborů. Během patnáctého sezení, které se konalo 10. ledna, se I. Wurm zastal návrhu komunikačního odboru, který chtěl přiznat podnikatelům z Prostějova, Tovačova a Přerova finanční příspěvek na stavbu železniční trati

---

⁵⁸⁷ Moravský sněmovní list, 14. 12. 1885, s. 292.

⁵⁸⁸ Moravský sněmovní list, 14. 12. 1885, s. 293.

⁵⁸⁹ Moravský sněmovní list, 19. 11. 1885, s. 539.

⁵⁹⁰ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice, č. 293, 22. 12. 1885, s. 2.

⁵⁹¹ *Moravský sněm zemský*, Moravská orlice, č. 282, 10. 12. 1886, s. 1.

⁵⁹² *Po sněmu*, Moravská orlice, č. 15, 20. 1. 1887, s. 1.

spojující města, který se snažil zahrnout zemský výbor.⁵⁹³ Na závěrečném sezení moravského zemského sněmu reagoval I. Wurm na zprávu školního odboru, která se týkala zvýšení a úpravy učitelských platů na veřejných národních školách na Moravě, kterou vypracovala ve spolupráci s finančním odborem. Školský odbor nařizoval zemskému výboru, aby provedl průzkum ohledně zřízení nové platové třídy učitelů ve větších městech a možnosti nového rozdělení škol dle této nové eventuálně zřízené platové třídy. I. Wurm ve velmi stručném proslovu vyjádřil svou podporu tomuto návrhu. Ačkoliv přál zvýšení platů všem učitelům, vyzvedl důležitost národních škol, pro jejichž učitele bylo toto zvýšení platů určeno. Národní řeč označil za tlumočnicka, za génia národa, a proto považoval další rozvoj národních škol po všech stránkách za prospěšný.⁵⁹⁴

Během následujících zasedání v letech 1887 a 1888 došlo pravděpodobně k dalšímu útlumu Wurmovy činnosti na moravském zemském sněmu. Kromě informací o Wurmově členství v některých výborech zemského sněmu neexistují o něm ve stenografických záznamech žádné další zmínky. Zasedání pro rok 1887 trvalo v rozmezí od 24. listopadu⁵⁹⁵ do 21. prosince.⁵⁹⁶ I. Wurm byl zvolen do odboru pro stavbu jízdních kasáren. Roku 1888 bylo zasedání zahájeno 10. září.⁵⁹⁷ Během druhého zasedání byl I. Wurm zvolen za člena národohospodářského odboru.⁵⁹⁸ Zasedání pro rok 1888 bylo ukončeno 5. října.⁵⁹⁹

Poslední zasedání moravského zemského sněmu, kterého se I. Wurm účastnil, se konalo v roce 1889 v době mezi 10. říjnem⁶⁰⁰ a 11. listopadem.⁶⁰¹ Během druhého sezení byl zvolen do odboru pro stavbu jízdních kasáren, jehož se stal náměstkem. Předsedou byl zvolen Jan Chlumecký a zapisovateli se stali Josef Purcner a Ludvík Josef Maria Flavian Ignát Stahl.⁶⁰² Centrem Wurmova zájmu se však během tohoto zasedání opět stalo především školství. Na devátém sezení, konaném 22. října, se zapojil do diskuze ohledně návrhu finančního odboru na

---

⁵⁹³ Moravský sněmovní list, 10. 1. 1886, s. 334–336; Celé znění návrhu komunikačního odboru viz Přílohy k sněmovnímu listu, s. 206.

⁵⁹⁴ Moravský sněmovní list, 18. 1. 1887.

⁵⁹⁵ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice, č. 269, 25. 11. 1887, s. 1.

⁵⁹⁶ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice, č. 291, 22. 12. 1887, s. 3.

⁵⁹⁷ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice, č. 209, 12. 9. 1888, s. 2.

⁵⁹⁸ Tamtéž.

⁵⁹⁹ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice, č. 230, 6. 10. 1888, s. 1.

⁶⁰⁰ *Ústavácká spravedlnost*, Moravská orlice, č. 233, 10. 10. 1889, s. 1.

⁶⁰¹ *Po zasedání sněmu*, Moravská orlice, č. 261, 13. 11. 1889, s. 1.

⁶⁰² *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice, č. 235, 12. 10. 1889, s. 2.

rozpočet zemských reálných škol pro rok 1890. Finanční odbor nařídil zemskému výboru, aby zemskému sněmu každý rok podával přesné zprávy o svém pozorování ohledně školních pomůcek a prospěchu žáků během návštěv škol zemských, reálných a gymnázií. I. Wurm se přihlásil ke slovu ihned po zahájení debaty na toto téma a byl také jediným, kdo se k tomuto tématu vyjádřil, avšak jeho proslov se neseťkal s žádným ohlasem.⁶⁰³ Na začátku svého proslovu vyslovil myšlenku, že by si Němci a Češi spravovali své kulturní záležitosti sami. Poté se pustil do obsáhlého výkladu historie, kterým dokazoval řemeslnou zručnost Slovanů a jejich smysl pro sdílení majetku, který jim byl všem společný a proto nepotřebovali měnu.⁶⁰⁴ Poté odkázal na upadající řemesla a vinu svalil mimo jiné na nedokonalé školství, které neprodukuje kvalitní úředníky, kteří by vytvořili most mezi řemeslníky a státem, což mělo pro habsburskou monarchii neblahé dopady. Zažádal proto, aby byl zejména reálným a měšťanským školám dán praktičtější směr výuky, který by se dotýkal také řemesel. Proslov pak zakončil parafrází na známé pořekadlo, že řemeslo má zlaté dno.⁶⁰⁵

Druhý proslov, který na zasedání I. Wurm pronesl, a který byl také jeho posledním proslovem na půdě moravského zemského sněmu, se týkal také školství a I. Wurm v něm opět reagoval na návrh finančního odboru pro školní rozpočet, ve kterém mimo jiné žádal navýšení výdajů na učitele, jichž byl nedostatek, a upozorňoval na přeplněnost zdravotnických škol, u kterých z tohoto důvodu navrhoval zrušení jejich omezení na pouhé dva ročníky. Dále odbor požadoval na zemském výboru uhrazení cestovních nákladů pro učitele náboženství.⁶⁰⁶

I. Wurm reagoval na tento návrh obsáhlým proslovem.⁶⁰⁷ Přirovnal v něm národnost ke stromu, jehož kořeny jsou zvyky, obyčeje, ornamenty a především řeč. Proto, pokud má být škola školou národní, musí pěstovat nejen mateřštinu, ale měla by nadále rozvíjet všechny prvky související s národní identitou. Následně ve svém proslovu vymezil vztah mezi náboženstvím a národností. Účelem školství bylo dle něj nejen vzdělávat, ale také vychovávat. V této souvislosti přirovnal výuku náboženství ke slunci a všechny ostatní předměty výuky k měsíci. V tomto smyslu dávalo náboženství teprve pravý význam ostatním vyučovaným

---

⁶⁰³ Kompletní proslov viz Moravský sněmovní list, 22. 10. 1889, s. 120-121.

⁶⁰⁴ Moravský sněmovní list, 22. 10. 1889, s. 120.

⁶⁰⁵ Moravský sněmovní list, 22. 10. 1889, s. 121.

⁶⁰⁶ Moravský sněmovní list, 5. 11. 1889, s. 359.

⁶⁰⁷ Kompletní znění proslovu viz Moravský sněmovní list, 5. 11. 1889, s. 360–363.

předmětům, které byly na něm přímo závislé tak, jako slunce dává teplo a život, kdežto měsíc čerpá svou záři ze slunce, bez kterého by byla jen tma a smrt. Teprve když se tedy výuka skládala jak s běžných předmětů, tak z výuky náboženství, byl naplňován význam školství ve smyslu výchovném. Církev samotnou pak označil za jeden velkolepý výchovný ústav. Křesťanství, humanita, civilizace, svoboda a pokrok jsou identické pojmy. To potvrzoval tím, že pouze křesťanské země jsou na dostatečně vyspělé úrovni, ale v zemích pohanských dosud vládne nelidskost, surovost a ponížení.⁶⁰⁸ Svě tvrzení o nutnosti zahrnutí výuky náboženství do národního školství pak dokazoval odkazem na pedagoga Jana Lepaře, který uvedl, že pedagogický a didaktický účel školy by se neměl oddělovat od sebe. Dle I. Wurma se právě v náboženství tyto dva prvky dokonale spojovaly. Dále I. Wurm označil tři základní činitele ve výchově a vzdělání, jimiž byla rodina, škola a církev.⁶⁰⁹ Jedině spojením těchto tří prvků výchovy dohromady se mohlo dle I. Wurma dosáhnout správné národní výchovy a výuka náboženství je tak základní potřebou národa.⁶¹⁰ Pokud další řečníci v další diskuzi reagovali na Wurmův proslov, vyjadřovali se k němu spíše kriticky v tom smyslu, že se nebudou vyjadřovat k všeobecným ideálům jako on, ale budou jednat na zcela reálném základu o předmětu debaty, tedy o školním rozpočtu,⁶¹¹ což potvrzuje, že poslední řeč I. Wurma na moravském zemském sněmu byla spíše vyjádřením jeho postoje vlastence a katolíka, než reálným příspěvkem do diskuze. I přes to je však tato řeč podstatná, protože nám udává základní důvody, proč se I. Wurm během svého působení na zemském sněmu věnoval nejvíce otázce školství.

I když se moravský zemský sněm ve stejném složení sešel z mimořádných důvodů ještě jednou v roce 1890⁶¹² o I. Wurmovi z těchto jednání nemáme žádné zmínky. V dalších volbách již I. Wurm nekandidoval.⁶¹³

Poslední volební období, ve kterém I. Wurm působil jako poslanec moravského zemského sněmu, se pravděpodobně neslo ve znamení prohlubujícího se sporu mezi ním a dalšími předními představiteli národní strany na Moravě.

---

⁶⁰⁸ Moravský sněmovní list, 5. 11. 1889, s. 360.

⁶⁰⁹ Tamtéž, s. 361.

⁶¹⁰ Moravský sněmovní list, 5. 11. 1889, s. 362.

⁶¹¹ Tamtéž, s. 363.

⁶¹² *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice, č. 82, 10. 4. 1890, s. 1.

⁶¹³ *Kandidátní listina k volbě poslanců na zemský sněm Moravský*, Moravská orlice, č. 136, 15. 6. 1890, s. 3.

Důvody tohoto sporu se bohužel nepodařilo objasnit. M. Procházková píše o nepochopení jeho názorů vůdčími osobnostmi národní strany na Moravě. Za problematickou označila Wurmovu snahu o propojení praktického politického života v podobě prosazování zákonů týkajících se školství, hospodářství či sociální otázky se snahou o prosazování slovanské kultury ve všech podobách – od jazyka přes literární či výtvarnou oblast. Mezi těmito dvěma odlišnými oblastmi neměl I. Wurm rozeznávat jakýkoliv rozdíl a snažil se je vždy skloubit, což dle M. Procházkové vadilo ostatním členům Wurmovy strany.⁶¹⁴ Koncem 80. let 19. století také rostla nespokojenost voličů s dosavadní politikou národní strany v Čechách i na Moravě. Mimoto se prohluboval konflikt mezi mladočechy a staročechy uvnitř strany. Tato krize poté vyvrcholila na začátku 90. let 19. století.⁶¹⁵ O důvodech, které vedly I. Wurma k odchodu z politického života, můžeme tedy pouze polemizovat. V úvahu přichází řada faktorů, z nichž nejpravděpodobnějšími se jeví vnitrostranický ideový spor,⁶¹⁶ popřípadě časový tlak v souvislosti s Wurmovou činností v dalších oblastech, jako byla církve či muzejnictví, ve kterých mohl najít nový smysl svého dalšího působení.

---

⁶¹⁴ PROCHÁZKOVÁ, M.: *P. Ignát Wurm*, s. 87–89.

⁶¹⁵ Podrobněji viz CIBULKA, P. (ed.): *Politické programy*, s. 31–36; CIBULKA, Pavel: *Staročeská strana*, s. 34–36; MALÍŘ, Jiří: *Od spolků k moderním politickým stranám*, s. 81–86.

⁶¹⁶ Přece se jenom jednalo o dobu vnitropolitické krize národní strany.

ZÁVĚR

I. Wurm působil na moravském zemském sněmu v letech 1861–1889, potažmo do roku 1890. K politické kariéře jej dovedlo několik impulzů. Nejpodstatnějším z nich bylo pozvání do volebního výboru od A. Pražáka, který byl lídrem politického života na Moravě téměř po celou druhou polovinu 19. století. Po obnovení ústavnosti a vyhlášení voleb do moravského zemského sněmu se A. Pražák ujal organizace české národní strany na Moravě. Snažil se dát dohromady skupinu vlastenců, o nichž byl přesvědčen, že budou prospěšní českému politickému životu na Moravě. Protože si uvědomoval význam katolických kněží pro národní obrození, sezval také některé z nich. I. Wurm, který byl na konci 50. let 19. století již poměrně známým vlastencem, uznávaným pro své odhodlání, obdržel také jedno z Pražákových pozvání. Po volbách v roce 1861 se I. Wurm stal jedním z hlavních představitelů národní strany na Moravě. Zvláště v 60. letech 19. století se podílel na tvorbě českého politického programu. První polovinu 60. let považujeme za období Wurmova největšího politického úspěchu, kdy spolu s dalšími spolupracovníky vybojoval založení prvních dvou českých gymnázií na Moravě – v Brně a Olomouci. Po roce 1866 byl zdánlivě odsunut do pozadí z politického života, když byl nucen se kvůli svému kněžskému povolání přestěhovat z Brna do Olomouce. Jeho absence v centru politického dění na Moravě, tedy v Brně, mohla pravděpodobně za to, že se jeho jméno přestalo objevovat na programových prohlášení národní strany a zmizelo také ze zpráv v tisku věnovaných politickým událostem. Původní teze diplomové práce, která se zakládala právě na náhlém zmizení Wurmova jména ze všech oficiálních dokumentů národní strany, ve kterých se běžně vyskytovalo na prvních místech, předpokládala, že I. Wurm po svém odchodu do Olomouce v roce 1866 sice nadále působil na moravském zemském sněmu, nicméně se již nepodílel na vedení národní strany. Tato teze byla však vyvrácena. Důkladným studiem pramenů diplomová práce jednoznačně prokázala, že I. Wurm patřil k lídrům národní strany na Moravě minimálně do první poloviny 70. let 19. století. Toto tvrzení podepírá především Wurmova přítomnost na jednáních, která probíhala v této době mezi národní stranou z Čech a Moravy a zároveň s představiteli české a moravské šlechty a představiteli vídeňské vlády. Zvláště průkaznou je Wurmova přítomnost

na jednáních, která probíhala během první poloviny roku 1871 s Hohenwartovou vládou týkajících se Česko-rakouského vyrovnání. Tato jednání probíhala v relativní tajnosti v malém okruhu politických lídrů výše uvedených stran. Tisk sice o těchto jednáních informoval, jejich pravou povahu však neznal. Ačkoliv se výzkumem nepodařilo zjistit Wurmovu přesnou roli, jakou během těchto jednání zastával, je nepopiratelné, že jednání probíhala pouze na úrovni politických špiček své doby. Pokud se těchto jednání tedy I. Wurm účastnil, musel nutně patřit k lídrům národní strany na Moravě. V druhé polovině 70. let a v 80. letech 19. století se jeho význam pro národní stranu na Moravě nepodařilo objasnit. I. Wurm sice podal dva návrhy na zákony, vesměs sociální povahy, jeho aktivita v rámci národní strany na Moravě však není z pramenů znatelná. Stejně tak zůstává neobjasněn Wurmův odchod z politického života. Jako nejpravděpodobnější důvod se jeví vnitrostranické neshody, po kterých se I. Wurm po vypršení svého poslaneckého mandátu odmítl účastnit dalších voleb. Autorka Wurmova životopisu, M. Procházková, která měla ke své práci k dispozici Wurmovy deníky, píše o nepochopení názorů I. Wurma vedením národní strany na Moravě. Je pravdou, že koncem 80. let vrcholila krize národní strany jak v Čechách, tak na Moravě, což svědčí pro interpretaci M. Procházkové.

Stěžejními tématy, jímž se I. Wurm na moravském zemském sněmu věnoval, byly školství a sociální otázka. Jedním proslovem se sice vyjádřil také k zamýšlené změně zdravotnického zákona v roce 1883, jelikož se však jedná o ojedinělý jev, nepřikládáme mu zásadní váhu. Zevrubněji se však věnoval sociální otázce. Zájem o tuto problematiku vycházel nejspíše z podstaty jeho povolání, tedy kněžského působení v katolické církvi. Opakovaně se snažil o prošetření upadající životní úrovně na Moravě, stejně jako o zavedení zákonů, které by omezovaly prodej a konzumaci lihovin, které pokládal za jednu z příčin vzrůstající chudoby na Moravě. V rámci Wurmova řešení sociální otázky je nutné poznamenat, že ačkoliv byly jeho snahy určeny především pro zavedení opatření, které by zlepšily sociální situaci obyvatel pouze na Moravě, ve svých proslovech na toto téma registroval také celosvětové dění týkající se této problematiky. Nezůstával tedy názorově uzavřen ve svém regionu, nýbrž opakovaně prokazoval svůj široký rozhled a znalost situace na světové úrovni. Bezesporu nejzásadnějším okruhem Wurmova zájmu bylo školství. Wurmův zájem o toto odvětví plynul především

z jeho vlasteneckého přesvědčení. Trvání národní kultury a její rozvoj totiž spatřoval v národním školství. Pro výuku na těchto školách poté považoval za zásadní, krom výuky v mateřském jazyce, aby byly předměty vyučovány zároveň s náboženstvím. Tedy aby náboženství nebylo pouhým předmětem, nýbrž aby se stalo tmelícím prvkem všech ostatních vyučovacích předmětů. Jedině ve výuce, která probíhala v mateřském jazyce a pod patronátem církve, viděl naději na zachování svébytné národní kultury. Školství bylo pro něj tedy zásadním nejen z důvodu vzdělávání, ale zejména z důvodu správné výchovy budoucích vlastenců, kteří by ctili jak národ, tak Boha.

I. Wurm proslul jak mezi svými spolustraníky, tak mezi svými voliči především nekompromisním způsobem, jakým vedl proslovy a prosazoval své návrhy na moravském zemském sněmu. Jeho řeči měly zpravidla velmi živý, útočný charakter. Nezdřáhal se používat hrubších výrazů a označovat kontroverzní problémy. Servítky si nebral, ani když hovořil směrem k nejvyšším zemským představitelům či členům vídeňské vlády. Právě pro svou schopnost mluvit bez obalu o nepříjemných problémech byl zejména u svých voličů oblíbený. Otázkou je, jakým způsobem se k Wurmově stylu veřejných projevů stavěli jeho spolustraníci či politická opozice. Svými proslovy totiž na sněmu vzbuzoval pozitivní i negativní reakce přítomných, a to velmi hlasitě. Sám často hovořil zvýšeným hlasem. Nejednou se dočteme ze stenografických záznamů o tom, že během Wurmova proslovu musel zemský hejtman žádat řečníka, aby se mírnil, případně se kolikrát marně pokoušet sjednat klid ze strany přítomných poslanců. Ve svých projevech I. Wurm zpravidla prokazoval hlubokou znalost tématu, o kterém hovořil. Kromě svých osobních zkušeností používal s oblibou k podpoře svých argumentů citací z prací uznávaných kapacit daných oborů, například pedagogiky, hospodářství, ekonomie či politologie. V neposlední řadě bylo charakteristickým znakem jeho proslovů užívání příkladů z historie. Dějiny patřily k Wurmovým zájmům, proto se v nich poměrně dobře orientoval a používal je jako precedens stávající situace, kterou chtěl řešit. Navzdory jeho kněžskému povolání je s podivem, že během svých proslovů používal náboženství pro podporu svých argumentů minimálně.

Význam působení I. Wurma na moravském zemském sněmu je nesporný. Patřil k lídrům národní strany na Moravě a podílel se tak na určování směru, jímž

se ubírala moravská národní politika v prvních letech svého vývoje. Díky jeho návrhu a následné práci dokázal se svými kolegy prosadit založení prvních dvou českých gymnázií na Moravě. Jeho přičiněním však vzniklo také mnoho dalších škol. Aktivně se zasazoval o zlepšení postavení českých obyvatel Moravy s cílem dosáhnout rovnoprávnosti mezi nimi a Němci. V neposlední řadě se také snažil o zlepšení sociální situace všech obyvatel Moravy.

Ačkoliv se diplomová práce snažila o kompletní zmapování činnosti I. Wurma na moravském zemském sněmu, stále zde zůstávají neobjasněná místa. Nepodařilo se zjistit Wurmův reálný příspěvek během jednání, která probíhala na začátku 70. let 19. století. Stejně tak Wurmovo opuštění politického života stále zůstává v mezích spekulací. Podařilo se však podchytit celkový obraz Wurmova působení na moravském zemském sněmu. Byly definovány okruhy jeho zájmů a objasněna jeho role při dosažení jednoho z největších úspěchů v začátcích české národní politiky na Moravě – založení prvních dvou českých gymnázií. Možnosti studia této významné postavy moravských dějin 19. století však zdaleka nejsou vyčerpány. Například zůstává nadále otevřená otázka Wurmova významu na říšské radě, jaký vliv mělo na tvorbu jeho názorů vídeňské prostředí a kontakt se zdejšími sociálními reformátory kolem Karl von Vogelsanga, či Wurmova role během pokusů J. J. Strossmayera o spojení východní a západní církve v 80. letech 19. století.

SUMMARY

This thesis describes the political career of Ignát Wurm at The Moravian Provincial Assembly. Ignat Wurm was an important representative of national revival in Moravia, and he participated in the implementation of linguistic equality in the Moravian Education systém. He also established the first Czech museum in Olomouc. His political activity is associated with the National Party in Moravia. He participated in the initial development of this political party since 1861, and at least in the first half of the 70s he was one of their leaders. furthermore, he participated in the creation of the National Party program. The goal of this thesis is to determine Ignát Wurm's importance for the Czech national policy in the second half of the 19th century, define his position within the National Party in Moravia, determine his political objective which was primarily ethnic equality for czech people in Moravia within the Habsburg monarchy. Thesis shows Ignát Wurm as a quirky politician who fought hard for the goals that he set for himself.

LITERATURA A PRAMENY

LITERATURA

ADAMOVÁ, Karolina–LOJEK, Antonín–SCHELLE, Karel (ed.)–TAUCHEN, Jaromír: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Stát*, Praha-Litomyšl 2015.

BĚLINA, Pavel-FUČÍK, Josef: *Válka 1866*, Praha 2005.

BOROVÍČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P. – BĚLINA, Pavel: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XII.a, 1860-1890*. Praha-Litomyšl 2012.

BROUČEK, Stanislav a kol.: *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*, Praha 1996.

CINEK, František: *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*, Olomouc 1836.

DVOŘÁK, Jindřich: *Moravské sněmování roku 1848-1849*, Telč, 1898.

FIALA, Petr–FORAL, Jiří–KONEČNÝ, Karel–MAREK, Pavel–PEHR, Michal–TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008

GRAUBNER, Jan: *Kněžské osobnosti. Medailony kněží Arcidiecéze olomoucké ve 20. století*, Olomouc 2010.

HALOUZKA, Jan: *Kněz mecenáš Bedřich hrabě de Sylva – Tarouca, nesídelní infulovaný kanovník staroslavné královské kapituly vyšehradské, knížecí arcib. Konsistoře olomoucké rada, člen bývalého stavovského sněmu moravského, člen dědictví sv. – Janského v Praze, zakladatel dědictví sv. Cyrilla a Metoděje, člen ředitelstva ochranovny pro mládež mravně zanedbanou v Brně, člen archivu moravského a musea království českého a mnohých vědeckých i dobročinných jednot a spolků*, Rešov na Moravě 1896.

HALOUZKA, Jan: *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě*, díl 2, Praha 1913.

HLAVAČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, díl 1, Praha 2014.

HROCH, Miroslav: *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, Praha 1999.

HÝSEK, Miloslav: *Literární Morava v letech 1849–1885*, Praha 1911.

CHMELÍČEK, Bedřich: *Tisíciletá slavnost cyrilometodějská*, Olomouc 1863.

- JANÁK, Jan: publikaci *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*, Brno 2007.
- JANČÍK, Josef: *Katolické jednoty na Moravě*, Brno 1932.
- JUNEK, Marek (ed.): *Cyrlometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*, Praha 2013.
- KUBIS, Adolf–BARTOCHA, Josef–NEŠPOR, Václav (reds.): *Památník šedesátého výročí českého gymnasia v Olomouci 1867–1927*, Olomouc 1927.
- LAPÁČEK, Jiří (red.): *Přerov. Povídaní o městě*, Přerov 2000.
- MALÍŘ, Jiří: *Vývoj liberálního proudu české politiky na Moravě*, Brno 1985.
- MALÍŘ, Jiří: *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*, Brno 1996.
- MALÍŘ, Jiří: *Staročeši a Mladočeši v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Olomoučany 1998.
- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, 1. díl, Brno 2005.
- MALÍŘ, Jiří a kol.: *Biografickém slovníku poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*, Brno 2012.
- MAREK, Pavel: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*, Olomouc 2000.
- MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003.
- MASÁK, Emanuel: *Dějiny dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850-1930*, Brno 1932.
- PÍSKOVÁ, M.: *Vlastenecký spolek muzejní předchůdce VSMO*, Olomouc 1993.
- POKORNÝ, Vojtěch: *P. Ignát Wurm. Vlastenec, kněz, politik*, Olomouc 2013 (nepublikovaná bakalářská práce).
- PROCHÁZKOVÁ, Milada: *P. Ignát Wurm ve svém životě*, Olomouc, 1900.
- RAK, Jiří: *Zachovej nám Hospodine. Češi v Rakouském císařství 1804–1918*, Praha 2013.
- ŘEPA, Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního obrození na Moravě v 19. století*, Brno 2001.

RICHTER, Karel: *Třeba i železem a krví. Prusko-rakouské války 1740–1866*, Praha 2007.

SCHÄFFLE, Albert Ebrhard Friedrich: *Kapitalismus und Sozialismus : mit besonderer Rücksicht auf Geschäfts- und Vermögensformen : Vorträge zur Versöhnung der Gegensätze von Lohnarbeit und Kapital*, Tübingen 1870.

SKOČDOPOLE, Antonín: *Příručná kniha bohosloví pastýřského*, svazek 1 a 2, České Budějovice 1874.

TLUSTÁK, Vlastimil (red.): *150 let olomouckého muzejnictví. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference*, Olomouc 1999.

TRAPL, Miloš: *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849*, Brno 1977.

URBAN, Otto: *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982.

URFUS, Valentin: *19. 4. 1713: Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie*, Praha 2001.

VAŠÍČEK, Martin: *Česká gymnázia na Moravě v 2. polovině 19. století. Příklad Slovanského gymnázia v Olomouci*, Brno 2008 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

VYCHODIL, Jan: *Vzpomínky na cyrilometodějský rok 1863. Obraz života náboženského a národního*, Velehrad 1913.

VYCHODIL, Pavel Julius: *František Sušil. Životopisný nástin*, Brno 1898.

ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin – Doba probuzeného katolicismu (1848-1918)*, 6. díl, Olomouc 2009.

TIŠTĚNÉ PRAMENY

CIBULKA, Pavel (ed.): *Politické programy českých národních stran (1860–1890)*, Praha 2000.

FISCHER, Richard (ed.): *Politické myšlenky vlasteneckého kněze*, Olomouc 1913.

KABELÍK, Jan (ed.): *Korrespondence a zápisky Jana Helcelety*. Brno 1910.

KAMENÍČEK, František (ed.): *Paměti a listář dra Aloise Pražáka*, díl I., II., Praha 1926.

SKÁCELÍK, František: *Krásná setkání*, Praha 1970.

WURM, Ignát: *Josipu Juraji Strossmayerovi „Věčná paměť“*, Olomouc, nedatováno.

WURM, Ignát: *Několik vzpomínek. Za Sušilem*, Nový život, roč. 9, 1904, č. 6.

PERIODIKA

BUFKOVÁ–VANKLOVÁ, Karolína: *Několik slovíček vzpomínky*, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, roč. 28, 1911, č. 112, s. 246.

HAVELKOVÁ, Vlasta: *Vzpomínka na † P. Ig. Wurma*, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, roč. 28, 1911, č. 112, s. 211–213.

KOLEJKA, Josef: *První české střední školy na Moravě 1867–1884. (Slovanská gymnázia v Brně a Olomouci)*, Časopis Matice moravské, roč. 111, 1992, č. 2, s. 253–272.

LAPÁČEK, Jiří: *Počátky politické organizace. P. Ignát Wurm a význam jeho činnosti v Přerově*, Přerovské echo, 1997, č. 7–8, s. 11–12.

NOVOTNÝ, Lubomír, *Tábory lidu na Hané 1868–1873*, In.: *Střední Morava: vlastivědná revue*, roč. 12, 2006, č. 23, s. 76–79.

STEINMAN, Jindřich: *† P. Ignát Wurm*, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, roč. 28, 1911, č. 112, s. 165–174.

OPLUŠIL, Dr.: *Wurm a české státní právo*, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, roč. 28, 1911, č. 112, s. 206–207.

WURMOVÁ, Milada: *Volby do moravského zemského sněmu 1861*, Vlastivědný věstník moravský, roč. 10, 1955, č. 91–100, s. 75–80.

Blahověst, roč. 6, 1852.

Moravan, roč. 12, 1863.

Moravská orlice, roč. 1 – roč. 29, 1891.

Moravské noviny, roč. 13, 1861 – roč. 24, 1872.

Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861 – 5. 11. 1889.

Národní listy, roč. 1, 1861 – roč. 31, 1891.

Národní politika, roč. 18, 1900.

Našinec, roč. 1, 1869 – roč. 27, 1891.

Olomoucké noviny, roč. 1, 1865 – roč. 5, 1869.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Moravský zemský archiv v Brně, fond A11 – Zemský sněm, kart. 1-161.

Moravský zemský archiv v Brně, fond G 60 - Pražák, Alois, JUDr.

Moravský zemský archiv v Brně, fond G 71 RA Wurmů, kart. 61, inv. č. 2088-2105.

Historický archiv Vlastivědného Muzea v Olomouci, fond Ignát Wurm, kart. 1-4, př. č. 2/99.

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc 1131 – 1950, Díl II., sv. 1 (Knihy, spisy 1263 – 1950), inv. č. 5974, sign. 42/69.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/2746/?strana=39> (citováno ke dni 2. 5. 2016)

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/2745/?strana=55> (citováno ke dni 2. 5. 2016)